

Planinarenje u Hrvatskoj kao sadržaj turističke ponude i potražnje: mogućnosti i perspektive

Jakupak, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:016380>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

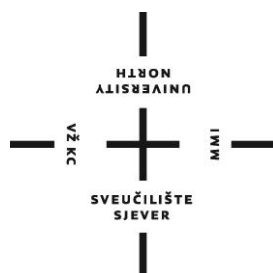

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN**

DIPLOMSKI RAD br. 153/PE/2017

**PLANINARENJE U HRVATSKOJ KAO
SADRŽAJ TURISTIČKE PONUDE I
POTRAŽNJE: MOGUĆNOSTI I PERSPEKTIVE**

Helena Jakupak

Varaždin, ožujak 2017.

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN
Studij Poslovne ekonomije

DIPLOMSKI RAD br. 153/PE/2017

**PLANINARENJE U HRVATSKOJ KAO
SADRŽAJ TURISTIČKE PONUDE I
POTRAŽNJE: MOGUĆNOSTI I PERSPEKTIVE**

Student:
Helena Jakupak, 0149/336D

Mentor:
doc. dr. sc. Petar Kurečić

Varaždin, ožujak 2017.

Prijava diplomskog rada

studenta IV. semestra diplomskog studija
Poslovna ekonomija

IME I PREZIME STUDENTA Helena Jakupak

MATIČNI BROJ 0149/336D

NASLOV RADA Planinarenje u Hrvatskoj kao sadržaj turističke ponude i potražnje:
mogućnosti i perspektive

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Hiking in Croatia as the content of the tourist supply and demand:
opportunities and perspectives

KOLEGIJ Turizam, razvoj i turistička politika

MENTOR doc. dr. sc. Petar Kurečić

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. izv. prof. dr. sc. Goran Kozina, predsjednik
2. izv. prof. dr. sc. Anica Hunjet, član
3. doc. dr. sc. Petar Kurečić, mentor
4. doc. dr. sc. Darijo Čerepinko, zamjenski član

Zadatak diplomskog rada

BROJ 153/PE/2017

OPIS

Ovim radom nastojati prikazati trenutno stanje i mogućnosti planinarenja kao oblika turizma u Hrvatskoj. Rad izraditi korištenjem stručne literature i tako objasniti osnovne pojmove u turizmu.

Prikazati klasifikaciju turizma prema odabranim kriterijima te istaknuti važnost selektivnih oblika turizma u suvremenim turističkim kretanjima.

Istraživanje provesti u svrhu dobivanja što boljeg uvida u strukturu turističke potražnje za planinarskim sadržajima. Uključiti što veći broj ispitanika.

Provedenim istraživanjem steći podatke o učestalosti boravka u prirodi, aktivnostima u prirodi, koliko su ispitanici spremni daleko putovati za boravak u prirodi, podatke o iskustvu u planinarenju, redovitost bavljenja planinarenjem, razlozi iz kojih se ispitanici ne uključuju u planinarenje. Ispitati da li bi dodatna turistička ponuda potaknula ispitanike na boravak u planinama. Saznati ukoliko bi bili u mogućnosti, da li bi ispitanici boravili češće u planinama te da li posjet nekom planinarskom odredištu mogu zamisliti kao dio aktivnosti tijekom godišnjeg odmora. Istražiti da li su ispitanici koji se redovito bave planinarenjem članovi neke planinarske udruge, koliko učestalo odlaze na planinarske izlete i kako ih organiziraju, u čijoj pratnji odlaze na planinarske izlete, u koje doba godine planinare. Istražiti posjećenost planinarskih domova i zadovoljstvo njihovom ponudom te razloge posjete planinarskih domova. Istražiti posjećenost planinarskih skloništa, zadovoljstvo i razloge posjete planinarskih skloništa. Istražiti kakve želje i zahtjeve imaju posjetitelji planinarskih domova i posjetitelji planinarskih skloništa. Istražiti zadovoljstvo ispitanika koji se bave planinarenjem sa uređenošću planinarskih putova u Hrvatskoj. Istražiti najposjećenije i najslabije posjećene planinarske destinacije u Hrvatskoj. Istražiti omiljene planinarske destinacije ispitanika koji se bave planinarenjem.

Na temelju dobivenih rezultata donesti zaključke o dobivenim podacima.

U VARAŽDINU, DANA

04.03.2017.

POTPIS MENTORA

P. Kurečić

Planinarstvo je proizvod visoko civiliziranih i kulturnih sredina, ono je sastavni dio kulture pojedinih naroda i u određenom smislu mjerilo za stupanj urbanizacije. Za planinarstvo mogu imati potpuno razumijevanje samo osobe bogatoga duhovnog i intelektualnog života.

Željko Poljak, 1996.

Sažetak

Ovim diplomskim radom nastoji se prikazati trenutno stanje i potencijal planinarenja kao selektivnog oblika turizama u Hrvatskoj

Rad je izrađen korištenjem stručne literature kako bi se objasnili osnovni pojmovi u turizmu. Tako je prikazana klasifikacija turizma prema odabranim primjerima te istaknuta važnost selektivnih oblika turizma u suvremenim turističkim kretanjima.

Objašnjeno je turističko tržište kroz njegove komponente – turističku ponudu, turističku potražnju i turističke trendove. Istaknuti su temeljni čimbenici utjecaja na turističku ponudu i turističku potražnju i njihova glavana obilježja koja je potrebno poznavati prilikom osmišljavanja turističkog proizvoda. Predstavljani su bitni trendovi na turističkom tržištu koji su bitni kako bi se emitivne i receptivne zemlje mogle što brže i bolje prilagoditi promjenama.

Turistička ponuda objašnjena je kroz neke svoje temeljne komponente važne za tematiku rada: resurse i atrakcije, prostor kao čimbenik razvoja turizma i njegova zaštita te slobodno vrijeme i dokolica koji su neophodne pojave za uključivanje u turistička kretanja.

Rad predstavlja aktivnosti u planinama te temeljne pojmove planinarenja koje se može promatrati kao sport, dio kulture i oblik turizma. Predstavljena je planinarska infrastruktura koja je neophodna za kvalitetno odvijanje planinarskih aktivnosti, tako su pojašnjeni pojmovi planinarskih putova, markacija, obilaznica, planinarskih domova, kuća i skloništa.

Planinarenje u Hrvatskoj kao dio turističke ponude obrađeno je kroz pregled prirodnih i geografskih obilježja hrvatskih planina, zaštićene prirode, istaknutih planinarskih destinacija, penjačkih, speleoloških i turno-skijaških mogućnosti u hrvatskim planinama te planinarske infrastrukture koja obuhvaća planinarske putove, obilaznice i objekte.

Planinarstvo u Hrvatskoj kao organizirani oblik bavljenja planinarenjem predstavljeno je kroz kratak povijesni pregled i način organizacije kroz planinarske udruge, saveze, stanice vodiča i Hrvatsku gorsku službu spašavanja, a sve pod krovnom organizacijom – Hrvatskim planinarskim savezom.

Da bi se bolje približile prirodne ljepote i turistički potencijal planinarskih destinacija, prikazana su dva odabrana primjera – Kalnik i Nacionalni park Paklenica.

Planinarenje u Hrvatskoj kao dio turističke potražnje prikazano je kroz pregled malobrojnih dostupnih sekundarnih podataka i provođenje vlastitog istraživanja. Istraživanje je provedeno u svrhu dobivanja što boljeg uvida u strukturu turističke potražnje za planinarskim sadržajima, a uključilo je 323 ispitanika. Istraživanjem su dobiveni primarni podaci o boravku i aktivnostima u prirodi, posjećenosti i zadovoljstvu posjetitelja planinarskih odredišta te njihova očekivanja spram turističke ponude. Na temelju dobivenih podataka, donesen je zaključak.

Ključne riječi:

Turizam, turistička ponuda, turistička potražnja, selektivni oblici turizma, planinarenje, planinarska infrastruktura

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Turizam i turističko tržište – terminologija	2
2.1.	Turizam – terminologija.....	2
2.1.1.	<i>Turizam i turisti</i>	2
2.1.2.	<i>Klasifikacija turizma</i>	4
2.1.3.	<i>Selektivni oblici turizma</i>	5
2.2.	Turističko tržište.....	6
2.2.1.	<i>Turistička potražnja</i>	7
2.2.2.	<i>Turistička ponuda</i>	9
2.2.3.	<i>Turistički posrednici</i>	11
2.3.	Trendovi na turističkom tržištu	12
2.4.	Temeljne komponente turističke ponude	16
2.4.1.	<i>Resursi i atrakcije</i>	16
2.4.2.	<i>Prostor kao temeljni čimbenik razvoja turizma i njegova zaštita</i>	17
2.5.	Slobodno vrijeme i aktivni odmor u turizmu	20
2.5.1.	<i>Zdravstvena i sportsko-rekreativna funkcija turizma</i>	21
2.5.2.	<i>Sportska rekreacija u funkciji aktivnog odmora</i>	21
3.	Aktivnosti u planinama	23
3.1.	Planinarenje – pojmovno određenje	23
3.1.1.	<i>Planinarska putovanja</i>	25
3.2.	Planinarenje kao sport, dio kulture i oblik turizma	26
3.3.	Planinarska infrastruktura.....	26
3.3.1.	<i>Planinarski putevi, markacije i obilaznice</i>	27
3.3.2.	<i>Planinarski objekti (pl. domovi, kuće, skloništa i ostali)</i>	28
3.3.3.	<i>Standard i opskrbljenost planinarskih objekata</i>	29
4.	Planinarenja kao sadržaj turističke ponude u Hrvatskoj	31
4.1.	Što pružaju hrvatske planine	31
4.2.	Prirodna i geografska obilježja.....	31
4.2.1.	<i>Zaštićene prirodne vrijednosti Hrvatske</i>	33
4.2.2.	<i>Istaknute planinarske destinacije u Hrvatskoj</i>	35
4.2.3.	<i>Penjačke, speleološke, skijaške i druge mogućnosti u hrvatskim planinama</i>	36
4.3.	Planinarska infrastruktura u Hrvatskoj.....	38
4.3.1.	<i>Planinarski putevi i obilaznice u Hrvatskoj</i>	38
4.3.2.	<i>Planinarski objekti u Hrvatskoj</i>	39
4.4.	Planinarstvo u Hrvatskoj	41
4.4.1.	<i>Kratak povijesni pregled</i>	41
4.4.2.	<i>Organizacija planinarstva u Hrvatskoj</i>	43
4.4.3.	<i>Hrvatski planinarski savez</i>	43
4.4.4.	<i>Planinarske udruge</i>	46
4.4.5.	<i>Zakoni i propisi u planinarstvu</i>	47

4.4.6.	<i>Hrvatska planinarska obilaznica.....</i>	48
4.4.7.	<i>Hrvatska gorska služba spašavanja</i>	48
5.	Odabrani primjeri planinarskih destinacija u Hrvatskoj	50
5.1.	Kalnik	50
5.1.1.	<i>Prirodne i zemljopisne značajke Kalnika</i>	50
5.1.2.	<i>Kulturno povijesna baština Kalnika</i>	50
5.1.3.	<i>Planinarski dom „Kalnik“</i>	51
5.1.4.	<i>Planinarenje i izleti Kalnikom.....</i>	53
5.1.5.	<i>Penjanje na Kalniku.....</i>	54
5.2.	Nacionalni park Paklenica.....	54
5.2.1.	<i>Prirodne i zemljopisne značajke Paklenice.....</i>	55
5.2.2.	<i>Biljni i životinjski svijet Paklenice.....</i>	57
5.2.3.	<i>Kulturno povijesna baština pakleničkog područja.....</i>	58
5.2.4.	<i>Planinarenje u Nacionalnom parku Paklenica</i>	59
5.2.5.	<i>Penjanje u Nacionalnom parku Paklenica</i>	60
5.2.6.	<i>Planinarski dom „Paklenica“</i>	60
5.2.7.	<i>Prilazi Planinarskome domu „Paklenica“.....</i>	61
5.2.8.	<i>Planinarska skloništa u Nacionalnom parku Paklenica.....</i>	62
5.2.9.	<i>Ostali objekti turističke ponude Nacionalnog parka Paklenica</i>	63
6.	Planinarenje u Hrvatskoj kao dio turističke potražnje	65
6.1.	Trendovi (pregled sekundarnih podataka).....	65
6.2.	Istraživanje boravka i aktivnosti u prirodi, planinarenja i posjećenosti planinarskih odredišta	66
6.2.1.	<i>Rezultati istraživanja.....</i>	66
6.2.2.	<i>Zaključak istraživanja</i>	81
7.	Zaključak.....	83
8.	Literatura	85

1. Uvod

Turizam kao jedan od najbitnijih gospodarskih pokretača u Hrvatskoj podložan je sezonalnosti zbog oslanjanja na masovna turistička kretanja koja traže statičnu turističku ponudu temeljenu na tzv. 3S ponudi, odnosno, sunce (*sun*), more (*sea*) i pijesak (*sand*).

Kako bi se smanjio utjecaj sezonalnosti potrebno je okretanje specifičnim, odnosno, selektivnim oblicima turizma koji omogućuju znatno produljenje turističke sezone.

Trendovi upućuju na sve veće uključivanje turista u aktivnosti tijekom odmora, a jedan od mogućih aktivnosti na odmoru je upravo i planinarenje.

2. Turizam i turističko tržište – terminologija

2.1. Turizam – terminologija

2.1.1. Turizam i turisti

Iako se može reći da su turistička kretanja prisutna u ljudskim životima već od antičkog doba, turizam kao pojam javlja se prije dva stoljeća kada su stečeni svi preduvjeti za razvoj turizma. Pojam turist kao i sam pojam turizam razvili su se od engleske riječi *tour*, koja je u svom izvornom značenju označavala kružno putovanje.

Definiranje turizma pokazalo se vrlo kompleksnim, tako i više od dvjesto godina od pojave fenomena turizma znanstvenici nisu usvojili općeprihvaćenu definiciju. U pokušajima definiranja pojmova turizam i turist, najčešće su zajedničke komponente bile korišteni kriteriji pri definiranju, a to su slijedeći: prostorna komponenta, obilježja putovanja, vremenska komponenta te svrha putovanja. Kad se promatra prostorna komponenta važno je naglasiti da kako bi osoba postala turistom, potrebno je da krene na put, a svaka osoba koja poduzima putovanje nazivamo putnikom. Iako je svaki turist putnik, svaki putnik nije turist, zato je važno definirati geografske granice unutar kojih se određena osoba kreće u svojoj „uobičajenoj sredini“. Putnik koji se kreće u svojoj „uobičajenoj sredini“, tj. u izravnoj udaljenosti do mjesta rada, obrazovanja, kupovine i sl. nije turist. Također su važna i obilježja putovanja, tako osoba koja se uključuje u turističke tokove mora napuštati svoj dom na vlastitu inicijativu i u svoje slobodno vrijeme, a bez cilja obavljanja neke lukrativne djelatnosti. Putovanje turista je nužno dvosmjerno, što podrazumijeva njegov odlazak i povratak u mjesto svog stalnog boravka. Kada se u definiciju turizma uključuje vremenska komponenta naglašeno je da turist privremeno izbiva iz mjesta stalnog boravka u trajanju više od 24 sata, ali zadan je i maksimum od jedne godine. Svrhe turističkih putovanja mogu biti različite, a Svjetska turistička organizacija - UNWTO izdvaja slijedeće motive: odmor, rekreacija, sport, zdravstveni razlozi, posjete prijateljima i rodbini, hodočašće, ali i poslovni put i studij (kraći od godine dana).

Jedna od najstarijih definicija turizma potječe iz 1942. godine kada su švicarski teoretičari turizma Walter Hunziker i Kurt Krapf turizam definirali uz pomoć dvije njegove determinante – prostor izvan domicila i potrošnja sredstava stečenih izvan mjesta turističkog

boravka. Ona glasi: *Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s tim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost.*¹

Najčešća i danas u mnogim zemljama općeprihvaćena definicija turizma je ona Svjetske turističke organizacije koja turizam promatra iz pozicije potražnje, a glasi: *Turizam uključuje aktivnosti proizašle iz putovanja i boravaka osoba izvan njihove uobičajene sredine ne dulje od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili ikakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.*² Ova definicija ukazuje na pet temeljnih obilježja turizma: turizma nema bez putovanja i boravka u turističkim destinacijama, putovanje uključuje odlazak iz uobičajene sredine, turizam je dvosmjerno, odnosno kružno putovanje, svrha putovanja nikada nije zasnivanje stalnog boravka, te u turističkoj destinaciji turisti troše, a ne privređuju.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske u svrhu prikupljanja podataka o turističkim kretanjima iznio je svoju definiciju turista: *Turist je svaka osoba koja u mjestu izvan svog prebivališta provede najmanje jednu noć u ugostiteljskom ili drugom objektu za smještaj gostiju, radi odmora i rekreacije, zdravlja, studija, sporta, religije, obitelji, poslova, javnih misija i skupova.*³

Turizam zadovoljava čovjekove sekundarne potrebe, jer tek nakon podmirjenja svih primarnih potreba te dijela sekundarnih potreba koje se nalaze hijerarhijski na višoj poziciji, čovjek podmiruje svoje turističke potrebe. Također su ljudi skloni supstituirati neke sekundarne potrebe. Sve upućuje na to da je zadovoljenje turističkih potreba daleko elastičnije od zadovoljenja primarnih potreba.

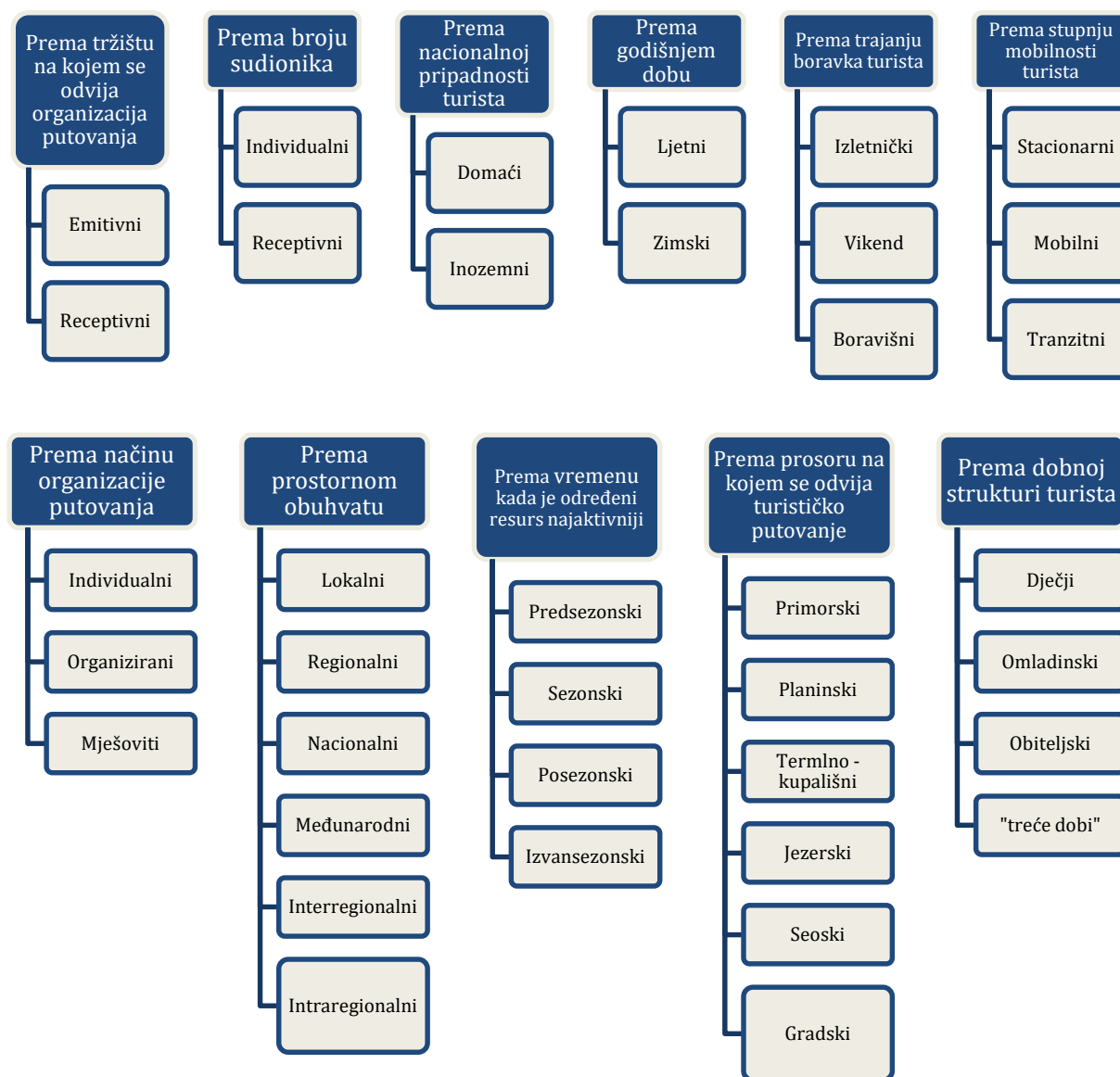
¹ Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 29.

² Isto. 30.

³ Isto 31.

2.1.2. Klasifikacija turizma

Kao i kod definiranja samog pojma turizma, zbog kompleksnosti i širine fenomena turizma, postoje različite klasifikacije turizma. Ovisno o potrebi podjeli, za klasifikaciju su neki od najčešćih kriterija slijedeći: duljina trajanja turističkog boravka, prostor na kojem se turizam odvija, dobna struktura turista, godišnje doba u kojem se turizam odvija, nacionalna pripadnost turista, način organizacije putovanja, prema utjecaju na platnu bilancu i ostali. Neke od vrsta turizma prikazane su na slici 2.1.

Slika 2.1.: Vrste turizma prema odabranim kriterijima

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 38.

2.1.3. Selektivni oblici turizma

Jedna od čestih podjela turizma u teoriji i praksi je podjela na masovni i alternativni turizam. Kao protuteža masovnom turizmu, alternativni turizam svojim sadržajima i ponašanjem u turizmu unapređuje turizam kvalitetnim strukturnim promjenama u turističkoj ponudi. Tako u središte interesa dolaze motivi putovanja turista te se destinacije fokusiraju na zadovoljenje specifičnih potreba uže ciljne skupine potrošača.

Kako se turizam pod negativnim i pozitivnim učincima mijenja i poprima nova obilježja, danas se mogu izdvojiti tri oblika turizma prikazani tablicom 1. Pojmovi koji simboliziraju tri oblika suvremenog turizma polako postaju opće prihvaćeni u struci, ali i široj javnosti. Simboli karakteristični za masovni tvrdi turizam, 3S dolaze od pojmova sunce (*sun*), pijesak (*sand*) i more (*sea*). Za individualizirani meki turizam, 6E, karakteristični su pojmovi bijeg (*escape*), obrazovanje (*education*), ekologija (*ecology*), zabava (*entertainment*), uzbuđenje (*excitement*) i doživljaj (*experience*). Kod multidiverzificiranog mekog turizma 4M označava multidiverzifikaciju (*multidiversification*), umjeren rast (*moderate*), mobilna telefonija (*mobile*) i više zadataka (*multitasking*).⁴

Tablica 2.1.: Oblici suvremenog turizma

Oblik suvremenog turizma		Obilježja	Razdoblje
3S	Masovni tvrdi (<i>hard</i>) turizam	dinamične stope rasta turizma uzak krug emitivnih i receptivnih turističkih tržišta	od 1950. do 1980./90.
6E	Individualizirani meki (<i>soft</i>) turizam	malo umjereniji rast više emitivnih i receptivnih turističkih tržišta među kojima se povećava konkurentnost	od 1980./90. do 2001.
4M	Multidiverzificirani meki (<i>soft</i>) turizam	umjereniji rast u ponudi diverzifikacija programa u potražnji multisegmentacija	aktualno 2001.

Izvor: Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*. Školska knjiga. Zagreb. 82.

Selektivni ili specifični oblici turizam termin je koji se sve češće uvodi u teoriju i praksu 1990-ih godina, a moguće ih je razvrstati u dvije osnovne skupine i to s obzirom na temelj

⁴ Prema: Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*. Školska knjiga. Zagreb. 89.

sadržaja turističke ponude. Prema tom kriteriju, selektivni oblici turizma dijele se na one zasnovane na prirodnim resursima i one zasnovane na društvenim resursima.⁵ Vrste selektivnih oblika turizma prikazane su tablicom 2.2.

Tablica 2.2.: Vrste selektivnih oblika turizma

Selektivni oblici turizma zasnovani na prirodnim resursima	Selektivni oblici turizma zasnovani na društvenim resursima
Zdravstveni	Kongresni
Sportski	Kulturni
Nautički	Gastronomski i enofilski
Ekoturizam	Turizam događaja
Seoski	Vjerski
Lovni i ribolovni	Turizam na umjetno
Naturizam	stvorenim atrakcijama
Robizonski	Casino-turizam

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam - ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga. Zagreb. 40.

2.2. Turističko tržište

Temeljno obilježje po kojem se turističko tržište razlikuje od ostalih odnos je između turističke ponude i turističke potražnje. Definicija turističkog tržišta izvedena je iz same definicije turizma: *Turističko je tržište skup odnosa ponude i potražnje u području usluga i dobara što služe za podmirenje turističkih potreba na određenom prostoru, odnosno odnosa ponude i potražnje koji nastaju pod utjecajem turističkih kretanja.*⁶

Iz navedene definicije vidljiva su obilježja turističkog tržišta bez kojih nije moguće njegovo funkcioniranje: nužno je putovanje jer bez njega nije moguće zadovoljenje turističkih potreba, turistički proizvodi i usluge neodjeljivi su od prostora gdje nastaju, turistički proizvod je heterogen jer se radi o integriranom proizvodu koji uključuje proizvode i usluge različitih

⁵ Bartoluci, Mato; Čavlek, Nevenka. 2011. *Turizam- ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 40.

⁶ Isto. 52.

pružatelja koje turist spoznaje kao jedinstveni turističko iskustvo, te neodjeljivost konzumacije turističkog proizvoda od mjesta njegovog nastanka.

Turističko tržište čine turistička ponuda, turistička potražnja i turistički posrednici.

2.2.1. Turistička potražnja

Turistička potražnja je ukupan broj osoba koje sudjeluju u turističkim kretanjima ili se želi uključiti u turistička kretanja da bi se koristile različitim turističkim uslugama u mjestima izvan svoje uobičajene sredine u kojoj žive i/ili rade, kao i količina robe i usluga koje se pod određenim uvjetima i uz određenu cijenu može plasirati na turističkom tržištu, odnosno za koji postoji realan i objektivni interes mogućih turističkih korisnika.⁷

Shematski prikaz čimbenika koji utječu na turističku potražnju dao je Walter Freyer, on čimbenike utjecaja na turističku potražnju dijeli na: individualne, društvene, ekološke, ekonomske, državne i utjecaje ponude. Slika 2.2. prikazuje razradu Freyerovih čimbenika utjecaja na turističku potražnju.

⁷ Isto 54.

Slika 2.2.: Čimbenici utjecaja na turističku potražnju

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam - ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 55.

Postoji više vrsta turističke potražnje što je vidljivo i iz same definicije. Turistička potražnja može se označiti kao idealna, potencijalna, realna i efektivna. Idealnu potražnju čine svi stanovnici neke zemlje koji imaju potrebu uključiti se u turistička kretanja, ali bez obzira da li oni tu mogućnost imaju. Potencijalnu potražnju čine osobe koje uz potrebu posjeduju i mogućnost uključenja u turističke tokove, no nisu donijeli konačnu odluku o putovanju. Realnu potražnju čine osobe koje su donijele odluku o putovanju, oni posjeduju slobodna sredstva i slobodno vrijeme, a zadaća destinacije je privući ih k sebi. Efektivna potražnja je dio osoba koji koristi usluge određene destinacije i ni su zabilježeni u turističkoj statistici neke destinacije i konačan su rezultat tržišnog djelovanja.

Među temeljna obilježja turističke potražnje izdvajaju se dislociranost, heterogenost, elastičnost dinamičnost i sezonski karakter turističke potražnje. Dislociranost proizlazi iz prostorne odvojenosti turističke potražnje od turističke ponude. Heterogenost proizlazi iz razlika u skupinama potrošača. Turistička potražnja je visokoelastična ekonomska kategorija. Dinamičnost, odnosno mobilnost ili pokretljivost potražnje uvjet je funkcioniranja turističkog tržišta. Sezonalnost turističke potražnje ograničavajući je faktor za vrijeme koje stoji turistima na raspolaganju za određeno putovanje, a uglavnom se odnosi na godišnji odmor, vikende i blagdane. Također sezonalnosti potražnje pridonose i različiti klimatski uvjeti koji ograničavaju putovanja u neke destinacije u određenim vremenskim periodima. Uz sezonalnost se vežu negativne posljedice poput slabije iskorištenosti smještajnih kapaciteta, visoki operativni troškovi javnog sektora, sezonska zaposlenost, prometne gužve i negativne ekološke posljedice.

Iz činjenice da turistička potražnja određuje odnose na turističkom tržištu slijedi da potencijalna turistička potražnja čini glavnu odrednicu turističke ponude.

2.2.2. Turistička ponuda

*Turistička ponuda dio je tržišta koji se pojavljuje kao ponuđač robe i usluga, odnosno kao ona količina roba i usluga koja se nudi po određenim cijenama radi zadovoljenja turističkih potreba.*⁸ Kompleksnost odnosa na turističkom tržištu rezultira razlikom općih ekonomski načela ponude i potražnje na turističkom tržištu sa onima koja vrijede na ostalim tržištima. Pri tome je bitno naglasiti da su turistički proizvodi i usluge neusklađivi pa je nemoguće proizvoditi zalihe koje bi se kasnije mogle ponuditi po nižoj cijeni.

Čimbenici koji utječu na potražnju izvan su utjecaja turističke ponude. Čimbenici utjecaja na turističku ponudu prikazani su na slici 2.3. Primjetno je da je znatan broj čimbenika koji utječu podjednako i na turističku ponudu i na turističku potražnju.

⁸ Isto. 61.

Slika 2.3.: Čimbenici utjecaja na turističku ponudu

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam - ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 62.

Za nesmetane turističke tokove na strani ponude je potrebo postojanje određenih resursa, subjekata i organizacija koje će turističko tržište opskrbljivati proizvodima i uslugama. Kao pretpostavke za formiranje turističke ponude mogu se uzeti slijedeće komponente: atrakcije, ugostiteljstvo, prijevoz, turističko posredništvo, organizacije turizma i trgovina. Sve navedene

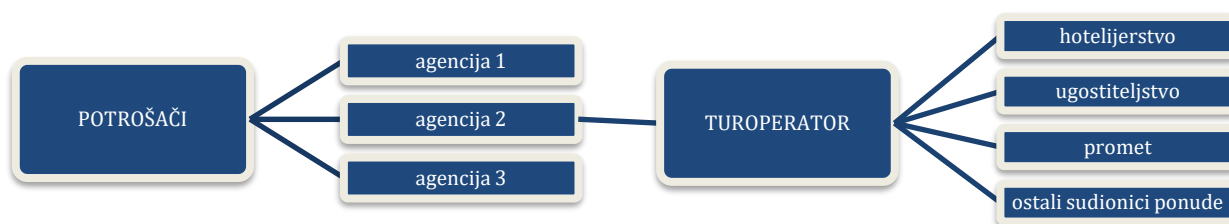
komponente uključuje pojam turističkog proizvoda koji je *skup materijalnih i nematerijalnih elemenata koji pripadaju izvornoj i izvedenoj turističkoj ponudi*.⁹

Obilježja karakteristična za turističku ponudu su njena heterogenost, neelastičnost, sezonalnost i diverzificiranost.

2.2.3. Turistički posrednici

Radi olakšavanja organizacije putovanja i boravka turistima i s druge strane usmjeravanja turističke potražnje određenoj turističkoj ponudi, javila se potreba za posrednicima na turističkom tržištu. Posrednici u turizmu omogućuju uštedu vremena i novca potrošačima u turizmu, te zastupaju interese turističke ponude. Glavni i najčešći predstavnici turističkog posredovanja su turoperateri i turističke agencije, iako uz njih u funkciji posrednika na turističkom tržištu mogu se javiti i razne druge receptivne ali i emitivne organizacije poput raznih klubova i udruženja te turističkih ureda.

Predmet poslovanja turoperatera i turističke agencije je jednak – pružanje usluga turistima, no razlike se javljaju u načinu distribuiranja proizvoda. Moglo bi se reći da su turoperateri trgovci na veliko, a turističke agencije trgovci na malo. Odnos turističkih agencija i turoperatera prikazan je slikom 2.4.

Slika 2.4.: Odnos turističkih agencija i turoperatera

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. 2011. *Turizam - ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 222.

⁹ Isto. 53.

Turističke agencije kao trgovci na malo ne preuzimaju rizik prodaje tuđih kapaciteta na sebe jer njima samo posreduju i ne zakupljuju unaprijed usluge. Također, za razliku od turoperatera u izravnom su kontaktu sa kupcem kome prodaju uslugu, a prihod im čine provizije, odnosno naknade koje dobivaju od pružatelja turističkih usluga.

Funkcije koje turistička agencija ostvaruje su: posredovanje u području prijevoza putnika, posredovanje u pružanju ugostiteljskih usluga, organiziranje i provođenje turističkog aranžmana, posredovanje u pribavljanju ostalih usluga (pomoć u pribavljanju isprava i viza, posredovanje u sklapanju ugovora o osiguranju putnika), te davanje informacija i savjetovanje klijenata.

Turoperateri unaprijed zakupljuju smještaje, prijevozne kapacitete i usluge, te stoga snose rizik ostvarenja gubitka ukoliko ne uspiju pronaći kupce. Turoperateri u kontakt s kupcima stupaju putem posrednika, najčešće turističkih agencija, a prihod ostvaruju prodajom vlastitih aranžmana.¹⁰

2.3. Trendovi na turističkom tržištu

Kako bi se emitivne i receptivne zemlje mogle što brže prilagoditi promjenama na turističkom tržištu i poboljšale svo konkurentsku poziciju, mora se predviđati budući rast i razvoj turizma pri čemu je potrebno analizirati dosadašnje trendove na turističkom tržištu. Trendovi koji označavaju smjer razvoja neke pojave u odnosu na prethodno stanje ili u odnosu na neku pojavu mogu se utvrditi analizom, usporedbom ili istraživanjem.¹¹ Moguće je pratiti kvantitativne i kvalitativne trendove. Za praćenje trendova razvoja turizma najčešće se promatra rast međunarodnog turističkog prometa, njegova geografska distribucija, demografski trendovi te razvoj tehnologije na području turizma. Na trendove u turizmu izravno utječu društvene, ekonomske, sociološke, ekološke i tehnološke promjene, kao i promjene u turističkoj potražnji i ponudi.¹²

Trendovi koji se najčešće istražuju u turizmu su trendovi turističke potražnje, trendovi turističke ponude, trendovi na receptivnim turističkim tržištima, te trendovi na emitivnim

¹⁰ Prema: Bartoluci, Mato; Čavlek, Nevenka. 2011. *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 222.

¹¹ Prema: Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*. Školska knjiga. Zagreb. 89.

¹² Isto.

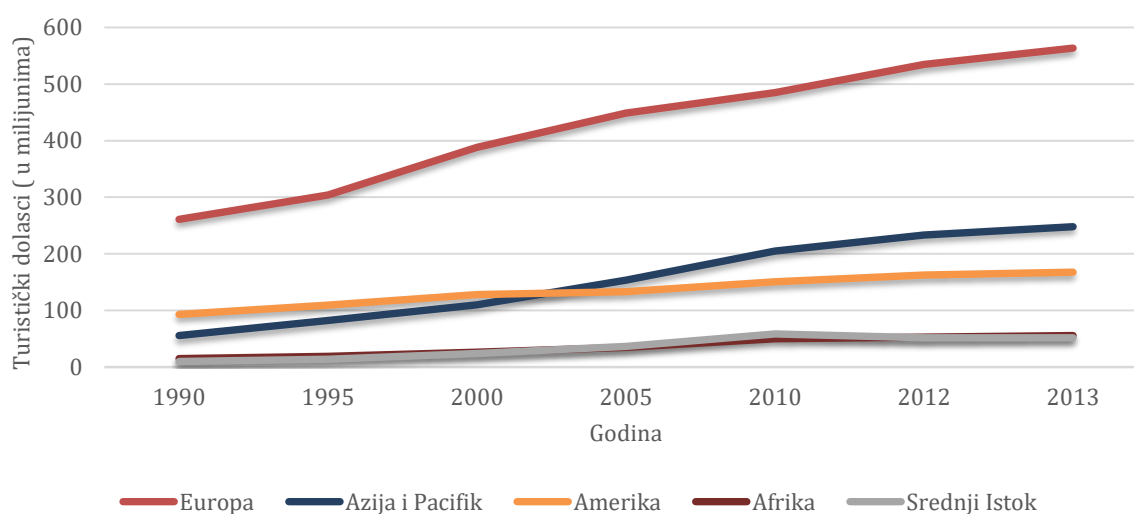
turističkim tržištima.¹³ Najčešće promatrani trendovi u turizmu su kvantitativni poput broja noćenja, dolazaka turista i sl. Kvalitativni trendovi bitni za turizam su sociodemografska obilježja turista i izletnika, te ostali poput motivacije za putovanje, izvor informacija o putovanju, način organizacije i rezervacije, stupanj zadovoljstva turističkom ponudom i sl. Glavni kvantitativni trendovi na turističkom tržištu dani su tablicom 2.3. Kvalitativni podaci najčešće nisu obuhvaćeni statističkom evidencijom zaduženih ustanova poput državnih statističkih zavoda, te je za njihovo prikupljanje potrebno provesti primarno tržišno istraživanje.

Tablica 2.3.: Glavni kvantitativni trendovi na svjetskom turističko tržištu

Trend	Glavni kvantitativni trendovi u svijetu	Receptivno turističko tržište	Emitivno turističko tržište
1.	Stalan rast turizma u svijetu	X	X
2.	Europa je stalno vodeća receptivna turistička regija svijeta	X	
3.	Smanjuje se važnost Europe kao receptivne turističke regije	X	
4.	Povećava se važnost Azijsko-pacifičke regije kao receptivnog turističkog tržišta	X	
5.	Azijsko-pacifička regija postala je važnije receptivno tržište od Amerike, koja je to bila sve do nedavno	X	
6.	Ravnomjernija je prostorna distribucija turističkih kretanja u svijetu	X	
7.	Sve je izraženiji trend disperzije turističkog prometa na sve više receptivnih zemalja u svijetu	X	
8.	Trend dinamičkog rasta turističkog prometa u nekim novim receptivnim turističkim zemljama	X	
9.	Među receptivnim tržištima sve više raste važnost tržišta BRIC-a		X
10.	Trend smanjenja dominacije nekoliko vodećih emitivnih tržišta		X
11.	Trend pojave novih emitivnih tržišta		X
12.	Među emitivnim zemljama dinamičan trend rasta tržišta BRIC-a, a zbog mnogoljudnosti tih zemalja prognoze su posebno optimistične		X

¹³ Isto. 90.

Svakako jedan od najuočljivijih trendova na svjetskom turističkom tržištu je trend rasta potražnje koji je uzročno-posljedično vezan s trendom rasta turističke ponude. Sukladno sa rastom turističkih dolazaka rastu i prihodi od međunarodnog turizma, no taj turistički promet u svijetu nije jednakomjerno raspoređen, postoje znatne razlike u regijama. Na slici je prikazano kretanje međunarodnih turističkih dolazaka po regijama za razdoblje od 1990. do 2013. godine. Do 2000-tih godina međunarodni turistički dolasci bili su dominantno koncentrirani u dvije turističke regije – Europa i Amerika, no političke i ekonomske promjene na području Azije i Pacifika rezultirale su brzim porastom međunarodnog turizma na tom području.

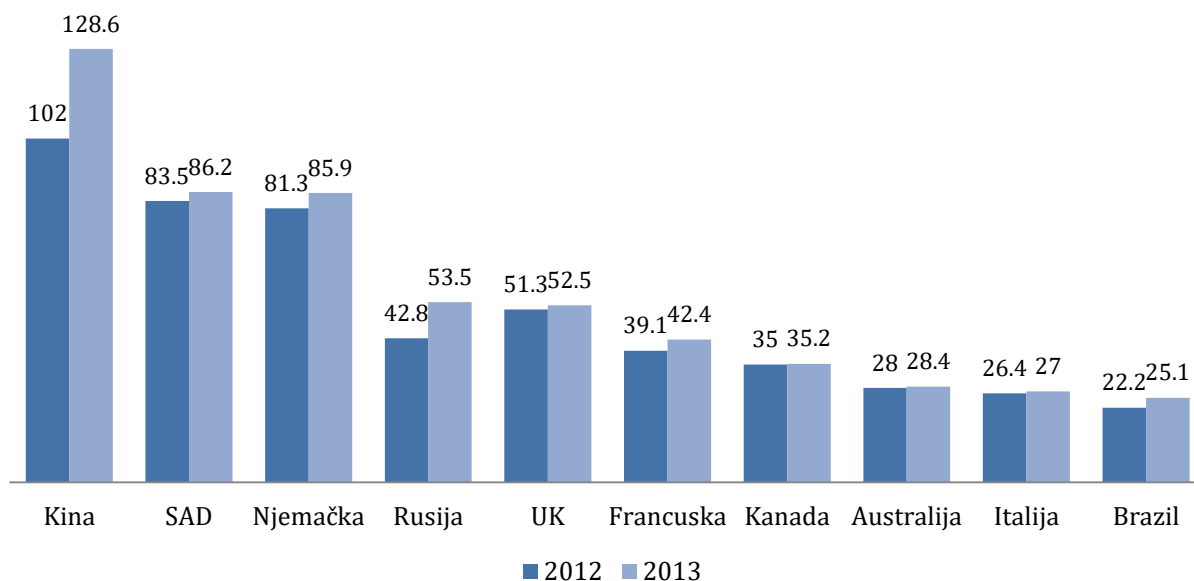

Slika 2.5.: Međunarodni turistički dolasci prema regijama 1990 – 2013. godine

Izvor: vlastita izrada prema UNWTO. 2015. *Tourism Highlights, Edition 2015*. World Tourism Organization, Madrid.

Turizam se razvija brže od većine ostalih gospodarskih aktivnosti. Od turističkih putovanja ljudi teško odustaju tako da je turizam na svjetskoj razini poprilično otporan na različite krize. U slučaju nastanka neke krize dolazi samo do disponiranja turističke potražnje prema drugim sigurnijim destinacijama. Također do stagnacije u turističkim kretanjima ne dolazi zbog kriza u receptivnim područjima, već je uzrokuje ekonomska kriza emitivnih područja.

Svakako za receptivnu turističku zemlju bitno je praćenje turističkih trendova i razabiranje globalnih trendova u svjetskoj turističkoj potražnji što podrazumijeva otkrivanje najvećih emitivnih turističkih tržišta prema njihovoj potrošnji, te koji su trendovi njihovog rasta. Slika 2.6. pokazuje najjače emitivne zemlje s obzirom na njihovu potrošnju i trend rasta za 2012. – 2013. godinu. Potrošnja zemalja iskazana je milijardama USD.

Slika 2.6.: *Potrošnja glavnih emitivnih zemalja u 2012. i 2013. godini*

Izvor: vlastita izrada prema UNWTO. 2015. *Tourism Highlights, Edition 2015*. World Tourism Organization, Madrid.

Na svjetskom turističkom tržištu danas je izražen trend rastuće globalizacije turističke potražnje što podrazumijeva velik rast interregionalnih putovanja na što znatno utječe tehnološki napredak, posebno u području zračnog prometa i informacijskoj tehnologiji. Znatna je i utjecaj demografskih trendova na turistička kretanja pri čemu je jedan od izraženijih trendova u razvijenijim zemljama rast „populacije koja stari“ i smanjenje broja djece u obiteljima. Ovom demografskom trendu morati će se prilagoditi menadžment i marketing organizacija u turizmu imajući u vidu da je starija dobna skupina izuzetno heterogena koja s jedne strane obuhvaća aktivne starije osobe koje često putuju iz zdravstvenih i preventivnih razloga i one koji su zdravi i nastavljaju svoju turističku rutinu i imaju izrazito tradicionalno ponašanje, a potječu iz konzervativnih sredina i *dobrostojeće* klase.

Vidljive su i znatne promjene u vrijednosnom sustavu i stilu života koje bitno utječu na turističku potražnju što uključuje težnju za doživljajima, povećan osjećaj za kvalitetu života, individualniji pristup organiziranja putovanja i promjenu iz pasivnog u aktivan odmor. Bez obzira da li se radilo o turistima koji traže visoku kvalitetu usluga ili kojima je najvažnija najniža cijena usluga, turistima je izuzetno bitna ugodna atmosfera i doživljaji na odmoru, također putuju češće i zahtjevniji su i sve više se okreću selektivnim oblicima turizma. U veliko dijelu suvremeni turisti preferiraju izvorne oblike turističke ponude, tako se u turističkoj potražnji sve više ističe želja za čistom i neiskvarenom prirodom.

2.4. Temeljne komponente turističke ponude

Turistička ponuda sastoji se od niza komponenti. Prije svega potrebni su turistički resursi i atrakcije, turističke organizacije, ugostiteljstvo, promet, te turističko posredništvo koje uključuje turističke agencije i turoperatore.

2.4.1. Resursi i atrakcije

Resursi su materijalna i duhovna dobra koja se mogu gospodarski valorizirati, također su to čimbenici koji se koriste u proizvodnji i tako sudjeluju u stvaranju BDP-a. Zbog stalnog trošenja može se reći da su svi resursi ograničeni, tj. da ni jedan resurs ne postoji u beskonačnim količinama. Prema postanku resursi mogu biti prirodni i društveni, a ljudski čimbenik je za mnoge razvijen zemlje kapital koji je dominantan za gospodarski rast.

Turizam je ključan za valoriziranje mnogih prirodnih i društvenih resursa, no svaki turistički resurs nije ujedno i turistička atrakcija. Turistički resurs kao sredstvo koje se može privesti nekoj korisnoj svrsi, a koji mora imati visok stupanj privlačnosti kako bi svojim karakteristikama privukao određen segment turističke potražnje je samo potencijalno turistička atrakcija. *Turističke atrakcije temeljni su turistički resursi svake turističke destinacije koji određuju njezinu turističku ponudu te razvoj turizma uopće. Njihovo korištenje određeno je potrebama, motivima i aktivnostima turista.*¹⁴

Prema genskom podrijetlu, prirodna ili biotropna skupina resursa u turizmu obuhvaćaju klimatske, geomorfološke, hidrografske i pejzažne resurse, dok društvena ili antropogena skupina resursa obuhvaća kulturno-povijesne, etnosocijalne, umjetničke, manifestacijske i ambijentalne resurse.

¹⁴ Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*. Školska knjiga. Zagreb.62.

Tablica 2.4.: Prirodni turistički resursi

Klimatski	Geomorfološki	Hidrografski	Biogeografski	Pejsažni
<ul style="list-style-type: none"> • različiti tipovi klime • insolacija • relativna vlažost i temperatura zraka • vjetrovi • količina i vrste oborina 	<ul style="list-style-type: none"> • planine i planinski lanci • vulkani • klisure • kanjoni • pećine, špilje • krški oblici 	<ul style="list-style-type: none"> • oceani, mora • jezera • rijeke • podzemne vode • termalne vode • gejziri 	<ul style="list-style-type: none"> • flora • fauna 	<ul style="list-style-type: none"> • planinski pejsaži • nizinski pejsaži • primorski pejsaži

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci Mato. 2011. *Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 132.

Tablica 2.5.: Društveni turistički resursi

Kulturno - povijesni	Etnosocijalni	Umjetnički	Manifestacijski	Ambijentalni
<ul style="list-style-type: none"> • sačuvani ostaci prošlih civilizacija i njihova tehnološka dostignuća • spomenici • urbanističke cjeline • umjetnička ostvarenja 	<ul style="list-style-type: none"> • materijalna i duhovna kultura jednog naroda • narodne igre, pjesme običaji • narodne nošnje • rukotvorine • kulinarske vještine • mentalitet 	<ul style="list-style-type: none"> • spomenici iz povijesnog i kulturnog razdoblja • dostignuća u arhitekturi, likovnoj, glazbenoj i kazališnoj umjetnosti • muzeji, galerije, zbirke, knjižnice 	<ul style="list-style-type: none"> • ustanove koje organiziraju obrazovne i obrazovno-rekreacijske aktivnosti ili manifestacije 	<ul style="list-style-type: none"> • manje ili veće prostorne cjeline koje je stvorio čovjek svojim radom i umijećem • zračne i morske luke • trgovi i drugi urbani prostori • naselja

Izvor: Čavlek, Nevenka; Bartoluci Mato. 2011. *Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 132.

2.4.2. Prostor kao temeljni čimbenik razvoja turizma i njegova zaštita

Prostor kao dio primarne turističke ponude ne sagledava se samo kao fizički okvir, on uključuje i prirodno-geografska obilježja kao što su klima, reljef, vode, tlo, flora i fauna. Prostor u turizmu uključuje i stanovništvo sa svim njegovim aktivnostima, objektima, materijalnim i duhovnim vrijednostima i stvaralaštvom. Tako turizam prostor iskorištava na sebi svojstven

način i različito od drugih gospodarskih grana. *Prostor u turizmu postaje sastavni dio dobra koje se razmjenjuje na tržištu.*¹⁵

Iz nekih prostora druge gospodarske djelatnosti ne mogu ostvariti korist kao što su mora, planine, močvarna područja. Turizma je u mogućnosti takva područja valorizirati i iz njih izvući ekonomske koristi. Pretvaranje prirodnih i kuturno-povijesnih resursa u ekonomske koristi ekonomska je funkcija turizma – tzv. konverzijska funkcija turizma.

Prostor na kojem se razvija turistička ponuda treba sadržavati slijedeća obilježja: privlačnost, turistički potencijal i turističko-tržišnu vrijednost kao ekonomsku dimenziju. O privlačnosti ovisi hoće li neki prostor i u kojoj mjeri turisti željeti posjećivati, također o tome će ovisiti i koje doba godine će ga posjećivati, a shodno tome kolike će od njega biti ekonomske koristi. Četiri atributa koja prostoru daju turističku atraktivnost su rekreacijski, kuriozitetni, znameniti i estetski atributu. Rekreacijski atribut odnosi se na pogodnost prostora za aktivan odmor i rekreaciju, kuriozitetni atribut prostora označava njegovu rijetkost i specifičnost, znamenitost prostora odnosi se na njegovu prirodnu ili povijesnu značajnost, a estetski atribut odnosi se na vrijednost ukupnog doživljaja za turiste.¹⁶ Prostor mora posjedovati barem jedno od navedenih svojstva kako bi bio turistički atraktivan resurs. Uz navedena svojstva, za valorizaciju turističkih resursa, time i turističkog prostora, koriste se i slijedeći čimbenici: povoljnost geografskog položaja, udaljenost i prometna povezanost, veličina izvora potražnje, položaj resursa u odnosu na glavne turističke tokove, te položaj prema konkurentskim i komplementarnim turističkim prostorima.

Intervencije u prirodi ili na objektima često se poduzimaju kao bi se što kvalitetnije zadovoljile turističke potrebe, također masovnost turističkih kretanja utječe na isto tako masovno iskorištavanje prirodnih i društvenih resursa te izgradnju infrastrukture i turističkih kapaciteta, sve to može narušiti određen prostor zato je nužno planirati razvoj turizma i ugraditi određene mjere zaštite turističkog prostora, što se posebno odnosi na ekološku zaštitu. Ukoliko se zbog nestručnosti, nehaja ili kratkoročnih profilerskih pobuda naruši izvornost prostora, često se pribježe artificijelnim tvorevinama, tj. supstitutima, no njima nije moguće postići jednak stupanj privlačnosti.

Prema Baud-Bovy, utjecaj turizma na prostor može biti višestruk. Turizam degradira prostor pri čemu želi prilagoditi prirodni prostor svojim potrebama čime se narušava prirodna

¹⁵ Isto. 59.

¹⁶ Prema: Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*. Školska knjiga. Zagreb. 71.

ravnoteža. Za vlastite potrebe, a radi očuvanja temeljnog resursa koji privlači posjetitelje, turizam čuva kvalitetu prostora, Upravo u njegovom interesu je zaštita najvrjednijih resursa. Gradnjom prometnica, infrastrukture i drugih objekata, turizam čini prostor dostupnim ljudima, tj. turizam stvara vlastiti prostor. Turizam kao generator ekonomskih vrijednosti valorizira prostor. Kako je prostor temeljni resurs za razvoj turizma, u interesu turizma je dugoročna zaštita prostora, što nije slučaj s drugim granama industrije i onečišćivačima prostora.

U turizmu na prostor imaju negativan utjecaj gotovo svi subjekti i korisnici prostora. Da bi prostor zadovoljio sve zahtjeve za odvijanje turističkih aktivnosti, nužan je njegov *preobražaj s ekološkog, socijalnog, estetskog, tržišnog i ekonomskog stajališta*.¹⁷ Do izuzetnog problema dolazi prilikom izgradnje objekata turističke ponude što može dugoročno ugroziti turistički prostor. Tome najviše pridonosi masovnost turističkog prometa koji ne ostavlja dovoljno vremena za vlastitu regeneraciju prirode.

Zaštiti prirodnih prostora danas se pridaje sve veća važnost. Različite svjetske organizacije uključuju se u zaštitu prirodnih područja, a Ujedinjeni narodi, UNESCO i Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa uveli su devet kategorija zaštićenih područja: strogi prirodni rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, posebni rezervati, regionalni parkovi, spomenici prirode, značajni krajobrazi, park šume i spomenici parkovne arhitekture.

Ograničenost prostora uzrokovana intenzivnim razvojem masovnog turizma dovodi do potrebe utvrđivanja kapaciteta nosivosti turističkog prostora. Uz kapacitet nosivosti vezan je pojam saturacije koji označava *zasićenje, odnosno stanje u kojem se kao rezultat određene razine turističkog razvoja stvaraju povećani negativni učinci*.¹⁸

Prema UNWTO-u (1999.) kapacitet nosivosti označava maksimalan broj turističkih korisnika koji posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivih poremećaja fizičke, ekonomske i sociokulturne okoline, kao i bez neprihvatljiva smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja. Postoje razni modeli određivanja kapaciteta nosivosti. Prema Američkoj asocijaciji nacionalnih parkova, kapacitet nosivosti je izražen funkcijom veličine prostora, tolerancije prema korištenju resursa, broja turističkih posjetitelja, tipa korištenja resursa na turistički način, dizajna i menadžmenta objekata ponude, te navika ponašanja posjetitelja. Prema ovom modelu potrebno

¹⁷ Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništvom*. Školska knjiga. Zagreb. 71.

¹⁸ Isto.

je provođenje studije od strane stručnjaka koji valoriziraju i kvantificiraju navedene varijable modela.¹⁹

2.5. Slobodno vrijeme i aktivni odmor u turizmu

Za pojavu i razvoj socio-ekonomskih fenomena kao što je turizam potrebno je slobodno vrijeme. Ponašanje ljudi u slobodnom vremenu ključno je prilikom otkrivanja pokretačkih motiva za turistička putovanja.

Stalno skraćivanje radnog vremena kao posljedica usavršavanja sredstava za rad, povećanja proizvodnosti rada, te ostvarenja prava na slobodno vrijeme radničke klase, dovela je do kvantitativnog povećanja slobodnog vremena. Slobodno vrijeme je ishodišna točka turizma i predmet je istraživanja mnogih znanstvenih disciplina poput sociologije, psihologije, antropologije, kineziologije i ekonomije. *Slobodno vrijeme je ono koje ostaje nakon ispunjenja svih radnih obveza,*²⁰ no ono obuhvaća obiteljske i društvene obveze. Kvalitativno korištenje slobodnog vremena događa se u dokolici, a ona je vrijeme oslobođeno od svih obveza, uključujući i obiteljske, socijalne i zadovoljenje fizioloških potreba.

Dokolica je vrijeme u kojem se čovjek može svojevolumno baviti aktivnostima svog interesa, primjerice, može se odmarati, zabavljati, obrazovati ili baviti stvaralačkim aktivnostima. Mogućnost za kvalitetno provođenje dokolice nudi turizam, sport, kultura i druga ponuda.

Na izbor aktivnosti čovjeka u dokolici utječu subjektivni i objektivni čimbenici. Subjektivni utjecaji mogu biti društveni položaj, obrazovanje, sposobnosti i stečene navike, dok su mogući objektivni utjecaji kulturno naslijeđe, te aktualna ponuda i dostupnost određenih sadržaja.

Današnjica donosi podjelu društva na dvije oprečne skupine s obzirom na slobodno vrijeme i slobodna sredstva, a to su s jedne strane *bogati novcem i siromašni slobodnim vremenom*, a s druge strane oni koji su *bogati slobodnim vremenom, a siromašni novcem*.

¹⁹ Prema: Bartoluci, Mato. 2013. *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništvom*. Školska knjiga. Zagreb. 72.

²⁰ Bartoluci, Mato; Čavlek, Nevenka. *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb. 290.

Bitno je shvatiti da je slobodno vrijeme kao i dokolica ograničen resurs kojeg valja koristiti racionalno i promišljeno, te da pasivno provođenje slobodnog vremena koje je ispunjeno 3S turističkom ponudom (*sun, sea, sand*) za današnje društvo nije dostatno.

2.5.1. Zdravstvena i sportsko-rekreativna funkcija turizma

Odmor i relaksacija u povoljnim klimatskim uvjetima ima povoljan utjecaj na poboljšanje zdravlja ljudi. Zdravlje je jedno od najjačih motiva turističkih kretanja stoga je zdravstvena funkcija jedna od najvažnijih funkcija turizma. To je neekonomska funkcija turizma koja ima izravan utjecaj na zdravlje i kondiciju turista, a veže se uz prirodne agense koji imaju pozitivno djelovanje na čovjekovo zdravlje.

Turistička dokolica je idealno vrijeme za rekreacijske aktivnosti, a upravo je rekreacija glavni motiv suvremenih turističkih kretanja. Ponuda rekreativnih sadržaja je nužna za neku turističku destinaciju, područje ili zemlju. U kombinaciji sa sportskim motivima i sadržajima javlja se sportsko-rekreativna funkcija turizma.

Sport u turizmu generira direktne i indirektne ekonomske učinke. Direktni učinci su lako mjerljivi, a čine ih prihodi sportsko-rekreacijskih usluga. Indirektni ekonomski učinci uključuju među ostalim produženje sezone i ublažavanje sezonskog karaktera turizma, povećanje izvanpansionske potrošnje i unapređenje turističke ponude.

2.5.2. Sportska rekreacija u funkciji aktivnog odmora

Novi trendovi u razvoju turizma ukazuju na promjene u motivima turističkih putovanja. Prema Tomas 2014 istraživanju Instituta za turizam aktivnosti gostiju koje bilježe kontinuiran rast u razdoblju od 2010. do 2014. godine, među ostalim su: šetnje u prirodi, razgledavanje znamenitosti, ronjenje, zdravstveno-rekreacijski programi, vožnja biciklom, izleti u nacionalne parkove, sportovi na vodi, tenis i jahanje. Isto istraživanje pokazuje da je stupanj zadovoljstva gostiju sa bogatstvom sportskih sadržaja srednji.

Ovakve promjene u aktivnostima na turističkim putovanjima mogu se tumačiti kao posljedica shvaćanja da pasivan način provođenja odmora može imati negativan utjecaj na očekivanu revitalizaciju čovjeka tijekom odmora. U prilog pozitivnom mijenjanju ponašanja

turista ide i internacionalizacija aktivnih životnih stilova koja uključuje i bavljenje sportom za vrijeme odmora.²¹

Sportsko-rekreacijski sadržaji imaju sve važnije mjesto u turističkoj ponudi, a provodi se trima osnovnim oblicima aktivnosti: slobodnim korištenjem prirodnih resursa i sportskih objekata, organiziranim oblicima sportsko-rekreacijskih aktivnosti, te programiranim oblicima sportsko-rekreacijskih aktivnosti. Sportsko-rekreacijski sadržaji u turizmu su sve češće primarni motiv nekog turističkog putovanja u određenu destinaciju. Hrvatska ima mnoge komparativne prednosti za razvoj sportsko-rekreacijske turističke ponude, a turističke destinacije možemo podijeliti prema profilu i sadržaju turističke ponude. Podjela destinacija prema sadržajima i mogućnostima aktivnog odmora prikazana je na tablici 2.6.

Tablica 2.6.: Tipovi atrakcija u Hrvatskoj prema sadržajima i mogućnostima aktivnog odmora u različitim uvjetima i s različitim ciljevima

Tip atrakcije	Centri, lokacije regije	Sadržaji i ciljevi
wellness	hoteli i centri visokih kategorija	zaštita i unapređenje zdravlja, relaksacija, rekreacija, prirodni agensi
termalna kupališta i lječilišta	toplice i lječilišta	terapije, dijagnostika, liječenje, prevencija bolesti
zdravstveni turizam	toplice, centri na moru i u planinama	talasoterapija, dijagnostika, liječenje, terapija, prevencija
sportski turizam	u svim centrima gdje postoje objekti za sport	svi sportovi na kopnu i moru
parkovi prirode	10 parkova prirode	ekoturizam, ture, promatranje ptica, pješačenje, orijentacija u prirodi, planinarenje i sl.
nacionalni parkovi	8 nacionalnih parkova	ekoturizam, ture, promatranje ptica, pješačenje, orijentacija u prirodi, planinarenje, penjanje i sl.
rekreativna natjecanja	u svim centrima	sportske igre, regate, triatlon, stari sportovi, seoske olimpijade, tenis i sl.
seoski turizam	ruralne sredine, jadransko zaleđe i kontinentalni dio	seoski radovi, boravak u prirodi, promatranje ptica, učenje
ekstremni turizam	na moru i planinama	ronjenje, speleologija, padobranstvo, alpinizam i sl.
vjerski turizam	vjerski centri	hodočašća, obilazak vjerskih objekata
lovni i ribolovni turizam	lovna područja	lov, ribolov, podvodni ribolov

Izvor: vlastiti prikaz prema: Bartoluci, Mato; Čavlek Nevenka. 2007. *Turizam i sport - razvojni aspekti*. Školska knjiga. Zagreb. 97.

²¹ Bartoluci, Mato i dr. 2007. *Turizam i sport – razvojni aspekti*. Školska knjiga. Zagreb. 76.

3. Aktivnosti u planinama

U planinama najčešće su pet tehnika kretanja: pješaćenje, planinarenje, penjanje, planinsko skijanje i brdski biciklizam.

Pješaćenje (eng. *trekking*) je hodanje uglavnom ravnim terenom. Uključuje prolazak ispod planinarskih vrhova bez njihova osvajanja, te ne zahtijeva posjedovanje posebnih vještina.

Penjanje je zahtjevnija vještina kretanja u planinama. Uključuje kretanje po strmome terenu uz korištenje ruku i nogu većim dijelom uspona. Penjanje je fizički zahtjevno, zahtijeva visoku razinu vještina i određenu opremu. *Sportsko penjanje je sport u kojem penjač za napredovanje po stijeni koristi snagu, izdržljivost svog tijela i poznavanje tehnika penjanja, dok mu tehnička sredstva služe isključivo za osiguranje od ozljede.*²² Sportsko penjanje dijeli se u dvije kategorije: natjecateljsko sportsko penjanje i penjanje sportsko penjačkih smjerova.

Planinarsko ili turno skijanje svojevrsna je kombinacija alpskog skijanja, skijaškog trčanja i planinarenja. Podrazumijeva kretanje planinom pomoću skija, od sportskog skijanja i skijaškog trčanja razlikuje se u tome što se ne prakticira po uređenim terenima.

Brdski biciklizam je relativno mlada tehnika kretanja u planinama nastala 1970-ih godina u SAD-u koja iziskuje mnoge vještine, znanje tehnike i kvalitetnu opremu.

Česta aktivnost vezana uz planine je i speleologija, ona je *skup aktivnosti kojima je cilj istraživanje špilja, jama, ponora, kaverni i drugih krških fenomena.*²³ Speleologiju karakteriziraju četiri glavna obilježja: podzemni prostor, penjačke i speleološke vještine, istraživačka misija i timski rad²⁴, a za bavljenje speleologijom je potrebna specifična oprema te poznavanje posebnih penjačkih i speleoloških tehnika.

3.1. Planinarenje – pojmovno određenje

Planinarenje je širok pojam koji označava sve aspekte boravka i aktivnosti u planinama, ono je način i stil života. Planinarenje jedan je od oblika aktivnog odmora i kvalitetnog provođenja dokolice.

²² Hrestak, Siniša; Janković, Dinko. 2008. *Sportsko penjanje*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 15.

²³ Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 141.

²⁴ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 141.

Prema Čaplaru, *planinarenje je kretanje snagom vlastitih nogu po planinama radi osobnog užitka*.²⁵ Bavljenje planinarenjem u čovjeku razvija mnoge dobre osobine: snalažljivost, hrabrost, požrtvovnost, prilagodljivost, fizičku izdržljivost, društvenost, smisao za razumijevanje ljudi i prirode, domoljublje.²⁶

Kada se govori o organiziranoj djelatnosti koristi se pojam planinarstvo.

Motivi za bavljenje planinarenjem raznovrsni su, no najučestaliji i najjači motiv je užitak. *Kretanje i boravak u planinama su osmišljeni način provođenja slobodnog vremena radi osobnog užitka*.²⁷ Jedan od motiva su koristi od kretanja i boravka u prirodi, a uključuju zdravstvene koristi poput aktiviranje mišića, poticanje uzimanja kisika i cirkulacije krvi te suzbijanje nepoželjnih učinaka suvremenog života. Donosi i socijalne koristi poput poboljšanja psihičkog stanja jer je gotovo svaki planinarski izlet o prožet emotivnim doživljajima. Često su ciljevi planinarskih izleta pogrešno postavljeni, pa se svrhom planinarskog izleta smatra stizanje na određeni vrh ili do određenog planinarskog doma, no u skladu sa planinarskom filozofijom, ciljevi planinarskih izleta trebali bi biti ostvarenje relaksacije i zadovoljstva.

Za planinarenje bitna je i planinarska oprema, koju svaki planinar prikuplja na temelju stečenih iskustava. Planinarska literatura, vodiči i udžbenici, navode raznovrsne popise opreme za izlete različitih duljina i zahtjevnosti. Popis planinarske opreme, kao i uspješnost planinarskog izleta ovisi i o vremenskim uvjetima koji mogu predstavljati izvor rizika.

Opasnosti u planini su objektivne i subjektivne.²⁸ Objektivne opasnosti ne ovise o čovjeku, već su uvjetovane zahtjevnosću terena, vremenskim uvjetima i sl. Subjektivne opasnosti ovise o čovjeku, a do njih dolazi zbog nedovoljne pripremljenosti, krive procjene ili nepažnje.

U planinarstvu kao mjera za duljinu puta koristi se vrijeme hoda, odnosno ono vrijeme koje je potrebno za prevaljivanje puta prosječnom planinaru koji hoda umjerenim hodom, bez stajanja.

²⁵ Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 13.

²⁶ Prema: Čaplar, Alan. 2011. *Planinarski vodič po Hrvatskoj*. Mozaik knjiga. Zagreb. 11.

²⁷ Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 35.

²⁸ Čaplar, Alan. 2011. *Planinarski vodič po Hrvatskoj*. Mozaik knjiga. Zagreb. 13.

3.1.1. Planinarska putovanja

Kako bi se neko putovanje moglo nazvati planinarskim mora zadovoljiti slijedeće kriterije: odredište putovanja je u planini, putovanje uključuje kretanje u planini, te ako putovanje poduzima skupina ljudi putovanje vodi vodič koji vodi brigu o kretanju i funkcioniranju skupine.

Prema trajanju i složenosti, planinarska putovanja mogu biti izleti, ture i ekspedicije. Planinarski izlet je kraće i jednostavnije putovanje za koje nije potrebno veće planinarsko i penjačko iskustvo. Planinarska tura je višednevno planirano kretanje planinom pri čemu su etape unaprijed planirane. Ekspedicija je veoma zahtjevno i složeno dugo putovanje. Ciljevi ekspedicija su teško dostupna odredišta u planinama, pri čemu se sudionici koriste isključivo vlastitom logistikom, a potrebna su im napredna znanja i vještine te specifična oprema.²⁹

Planinarska putovanja razlikovati možemo i prema pristupačnosti, pa tako ona mogu biti otvorenog ili zatvorenog tipa. Pri izletima zatvorenog tipa, skupina izletnika se formira na poziv, ona je kompaktnija i jednostavnija za vođenje. Planinarska društva javno oglašavaju planirane planinarske izlete i ture za koje se može prijaviti svaki planinar koji posjeduje odgovarajuće vještine, tjelesnu spremu i opremu. Takvi izleti nazivaju se društvenim. Planinarski pohodi su prigodna, najčešće masovna okupljanja članova više udruga.

Organizacija planinarskih putovanja složen je proces, a obavezno mora uključivati planiranje, procjenu troškova, dogovor s pružateljima usluga te informiranje sudionika. Planirati je potrebno termin putovanja, trase i odredišta, putovanje do polazišta i povratak, pričuveno vrijeme i vrijeme za odmor, pričuvene varijante trase, eventualne turističke i ugostiteljske usluge, te troškove putovanja.³⁰

²⁹ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 221.

³⁰ Isto. 224.

3.2. Planinarenje kao sport, dio kulture i oblik turizma

Planinarenje je sport u širem, ali ne i u užem smislu. U užem smislu sport podrazumijeva natjecateljsku borbu radi dokazivanja tjelesne spremnosti i vještine,³¹ dok planinarenje ne posjeduje natjecateljski karakter. Nadmetanje i dokazivanje suprotno je planinarskoj filozofiji.

Kada promatramo širu definiciju sporta prema kojoj je sport oblik kulture zasnovan na tjelesnoj aktivnosti kojoj je cilj poboljšanje zdravlja³² tada sport u potpunosti obuhvaća planinarenje.

Planinarstvo je obuhvaćeno međunarodnom klasifikacijom sporta, a u Hrvatskoj sve planinarske udruge registrirane su kao sportske udruge, a prema Zakonu o sportu, prema tome, može se reći da je planinarstvo i u organizacijskom smislu sport.

Kontribucija planinarstva u kulturi i znanosti velika je jer su mnogi planinari i penjači opisivanjem i istraživanjem prirode stoljećima pridonosili znanstvenim i umjetničkim dostignućima. Planinari svoja iskustva i doživljaje dijele sa zajednicom održavajući predavanja, izložbe, pišući knjige, stručne i znanstvene članke.

Iako se mnogi planinari ne osjećaju kao turisti jer se ne kreću uobičajenim turističkim rutama, planinarstvo jest dio turizma jer obuhvaća sve komponente njegovih definicija. Planinari odlaze na putovanje bez cilja obavljanja neke privredne djelatnosti. Prema svojim karakteristikama planinarstvo se može promatrati kao oblik pustolovnog turizma.

3.3. Planinarska infrastruktura

Planinarsku infrastrukturu čine objekti koji su uređeni za potrebe boravka u planinama, a uključuju planinarske putove i obilaznice, planinarske kuće i druge objekte poput obilježja vrhova, razglednih stupova, spremišta, nadstrešnice, sanitarne čvorove i dr. Uz objekte koji se nalaze u planinama, u planinarsku infrastrukturu mogu se svrstati i objekti koje koriste planinari, a smješteni su podalje od planina, poput planinarskih udruga u gradovima ili naseljima.

³¹ Isto. 13.

³² Isto.

3.3.1. Planinarski putovi, markacije i obilaznice

Planinarski putovi su putovi koji su markirani kako bi planinari i drugi korisnici sigurno i što lakše stigli do cilja u planini, bio to vrh planine, planinarski dom ili neko drugo odredište u planini. Prema Čaplaru to je *uzak pojas zemljišta uređen za kretanje u planini*.³³ Ponekad planinarski putovi vode iznimno teškim smjerovima zbog svoje atraktivnosti. Takvi putovi namijenjeni su iskusnim i spretnim planinarima.

Planinarski putovi mogu voditi šumskim bespućem, stijenama, šumskim stazama, kolnim putevima, makadamskim ili asfaltnim cestama.³⁴ Planinarski put smatra se zahtjevnim i na njegovom početku mora stajati natpis sa upozorenjem kada je potrebno na putu koristiti se rukama. Zahtjevni putovi često su osigurani različitim klinovima, sajlama, ljestvama i umjetnim gazištima.

Za održavanje i markiranje planinarskih putova zaduženi su markacisti koji prolaze obuku putem tečaja koje organizira Hrvatski planinarski savez.

Potrebnost markiranja novog planinarskog puta ovisi o svrhovitosti i smislu, to je projekt dugog roka koji za planinarsku udruhu koja uvodi određeni planinarski put podrazumijeva i njegovo održavanje. S obzirom na kvalitetu trase i održavanju markacija, putove možemo svrstati u slijedeće kategorije: potrebne i dobro održavane, potrebne, a loše održavane, nepotrebne, a dobro održavane, te nepotrebne i loše održavane.³⁵ Putevi koji su nepotrebni potrebno je ukloniti, često su to putovi koji su trasirani nelogično ili vode asfaltnim cestama.

Osnovna markacija na planinarskim putovima je crveni krug s bijelom točkom u središtu. Na stablima manjeg opsega ili drugim mjestima gdje se ne može smjestiti osnovna markacija, za označavanje planinarskih putova koristi se pojasna markacija, oko cijelog debla se iscrtavaju dvije crvene linije sa jednom bijelom u sredini. Za označavanje planinarskih putova na livadama ili kamenjaru koristi se metalne cijevi li kolci, a često se postavljaju kameni čunjevi.

Križanja planinarskih putova označavaju se znakom X, 30 do 50 metara prije glavne markacije. Često na bolje označenim planinarskim putovima postavljaju se table i putokazi na kojima se navode smjerovi sa potrebnim vremenom hoda. Markacije bi u pravilu trebale biti postavljene na način da se sa pozicije jedne može vidjeti slijedeća markacija.

³³ Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 69.

³⁴ Prema: Čaplar, Alan. 2011. *Planinarski vodič po Hrvatskoj*. Mozaik knjiga. Zagreb. 16.

³⁵ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 78.

Planinarskom obilaznicom može se proglasiti određen put, splet putova ili zbir međusobno povezanih točaka u planini na nekom određenom području ili povezani nekim jedinstvenim konceptom. Obilaznice su različite težine i trajanja, a korisne su jer planinarima pružaju mogućnost upoznavanja najistaknutijih planinarskih ciljeva neke planine ili regije jednim, najčešće najkraćim putem.

Planinarsko društvo koje uređuje planinarsku obilaznicu nagrađuje obilazak kontrolnih točaka značkom, priznanjem ili nekom drugom nagradom. Obilazak kontrolnih točaka neke planinarske obilaznice dokazuje se utiskivanjem žigova u za to namijenjene kartone ili dnevnike. Žigovi se nalaze na točno određenim mjestima – kontrolnim točkama, koje mogu biti planinski vrhovi, planinarske kuće ili domovi, ugostiteljski objekti, stare gradine, speleološki objekti, vjerski objekti, slapovi, izvori i sl. Na kontrolnim točkama često se nalaze metalni spremnici u kojima se nalaze žig i upisna knjiga, a ponekad i jastučić s tintom. Gdje nema metalnih spremnika, žigovi su najčešće ugrađeni u stijenu.

3.3.2. Planinarski objekti (pl. domovi, kuće, skloništa i ostali)

Planinarski objekti hrvatske planinarske udruge su domovi, kuće, skloništa, razgledne piramide, nadstrešnice, označeni planinarski putevi i osigurani planinarski putevi. Planinarski objekti u užem smislu su planinarski domovi, planinarske kuće i planinarska skloništa koji planinarima i drugim posjetiteljima pružaju usluge smještaja i prenoćišta, a prema odluci njihova upravljača u njima se može obavljati prodaja hrane, pića te ostale robe i usluga primjerenih takvim objektima i planinarskoj djelatnosti.³⁶

Planinarske kuće čine boravak u planinama pristupačnim, a razlikujemo tri vrste: planinarski dom, planinarska kuća i planinarsko sklonište. Planinarski dom je otvoren vikendom, blagdanima ili stalno, a pruža ponudu hrane i pića. Planinarski objekt koji je otvoren samo nedjeljom ne smatra se planinarski domom, već se naziva planinarskom kućom. Planinarska kuća (u užem smislu) je planinarski objekt koji je otvoren samo povremeno. Planinarska skloništa su planinarski objekti koji su stalno otvoreni, tj. nezaključani, neopskrbljena su hranom i pićem, a mogu se koristiti bez prethodne najave. Planinarska skloništa, s obzirom na mjesto gdje se nalaze mogu biti bivak ili zimska soba. Bivak su planinarska skloništa u visokim

³⁶ Pravilnik o upravljanju i poslovanju planinarskim objektima. 2001. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. Čl.-1.

planinama, a najčešće se ističu posebnom konstrukcijom, dok su zimske sobe dijelovi pojedinih planinarskih domova ili planinarskih kuća koji su nezaključani, a mogu se koristiti kao sklonište u vrijeme kada planinarski objekt nije otvoren.³⁷

Svi planinarski objekti moraju imati na vidljivom mjestu istaknutu natpisnu ploču. Preporuča se s desne strane ulaza. Ploča je veličine 50 x 30 cm, a sadrži informacije o vrsti objekta, naziv samog objekta, nadmorsku visinu, naziv planinarske udruge kojoj planinarski objekt pripada, te znak Hrvatskog planinarskog saveza.³⁸ Uz to, na vanjskoj strani planinarski objekti moraju imati istaknutu ploču sa natpisom „Obavještajna točka“ Gorske službe spašavanja što znači da je obavještajna točka u funkciji kada je objekt otvoren i u njemu je prisutan domar, dežurna osoba ili ugostitelj. Također moraju biti istaknute upute za postupak u slučaju nesreće kada je planinarski objekt zatvoren.³⁹

U pravilu planinarskim kućama upravljaju planinarske druge, no moguće je upravljanje od strane samostalnog poduzeća ili osobe pod uvjetom da planinare primaju pod istim ili sličnim uvjetima. Tako kuće kojima upravljaju ugostiteljska poduzeća ili osobe mogu postati planinarske potpisivanjem ugovora sa Hrvatskim planinarskim savezom kojim se obvezuju da će poštivati uobičajena prava i povlastice planinara.⁴⁰

3.3.3. Standard i opskrbljenost planinarskih objekata

Zbog svoje smještenosti na udaljenim i nepristupačnim predjelima, standard smještaja u planinarskim kućama je često ispod turističkih standarda. Uz udaljenost i nepristupačnost lokacije, na nizak standard utječu i mala financijska sredstva kojima raspolažu planinarske udruge koje upravljaju planinarskim kućama.

Planinarski objekti mogu biti opskrbljeni ili djelomično opskrbljeni ili neopskrbljeni. Opskrbljenost podrazumijeva prije svega prodaju hrane i pića ili samo pića, a uvjetno i ostale proizvode vezane uz planinarsku djelatnost poput značka, razglednica, zemljovida i literature.

³⁷ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 84.

³⁸ Prema: *Pravilnik o upravljanju i poslovanju planinarskim objektima*. 2001. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. Čl.-9.

³⁹ Isto. Čl.-10.

⁴⁰ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 85.

Opskrbljenost planinarskih objekata može biti stala, sezonska, vikendima i praznicima, te povremena. Planinarska skloništa su u pravilu neopskrbljeni planinarski objekti.⁴¹

Vrstu planinarskog objekta i njegovu kategoriju određuje Gospodarska komisija Hrvatskog planinarskog saveza. Pet je mogućih kategorija koje se dodjeljuju na temelju opskrbljenosti i kapacitetu objekta:

- A – potpuno opskrbljen objekt s ležajevima
- B – djelomično opskrbljen objekt s ležajevima
- C – neopskrbljen objekt s ležajevima
- D – neopskrbljen objekt bez ležajeva
- I – potpuno opskrbljen objekt bez ležajeva⁴²

⁴¹ Prema: *Pravilnik o upravljanju i poslovanju planinarskim objektima*. 2001. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. Čl.-17.

⁴² Isto. Čl.-24.

4. Planinarenja kao sadržaj turističke ponude u Hrvatskoj

4.1. Što pružaju hrvatske planine

Hrvatske planine pružaju niz mogućnosti za aktivno provođenje slobodnog vremena. Općenito u Hrvatskoj razlikujemo dva tipa planina i gorja, ona u kontinentalnoj hrvatskoj pretežno su stare planine i gorja prema postanku, prekrivena gustim šumama, dok planine Istre, Gorskog kotara, Dalmacije i Like Pripadaju Dinarskom gorju.

Planinama hrvatske protežu se tisuće kilometara markiranih planinarskih staza od kojih su mnoge organizirane u planinarske obilaznice. Mnoge hrvatske planine zbog svoje vapnenačke građe obiluju krškim oblicima, a među njima i jamama i špiljama koje omogućuju speleološke aktivnosti. Velike stjenovite vertikale pružaju mogućnosti sportskog i slobodnog penjanja, na mnogim stijenama čak čitave godine. Na lokacijama određene konfiguracije terena i mikrokline moguća su padobranska jedrenja.

4.2. Prirodna i geografska obilježja

U Hrvatskoj uglavnom razlikujemo planine i gore sa dva područja: planine koje pripadaju Dinarskom gorju i planine i gore panonskog i peripanonskog prostora. Planine koje pripadaju Dinarskom gorju karakterizira njihov krški reljef i smjer protezanja sjeverozapad-jugoistok i to uzduž Jadranske obale u nekoliko nizova. Planine kontinentalne Hrvatske najčešće su stare geološke građe, blaže strmine i niže visine.⁴³

Planine koje pripadaju Dinarskom gorju, tipičnih su dubokih krških oblika sa oskudicom vode, siromašnom vegetacijom, te razmjerno surovom klimom. Ove planine po postanku su mlade, te uglavnom građene od vapnenca koji je ponajviše oblikovan fluviokrškim procesima, tj. djelovanjem vode.⁴⁴ Takvi procesi rezultirali su nizom zanimljivih krških oblika poput polja u kršu, krških uvala, ponikva, škrapa i sl. Malobrojne tekućice u ovim prostorima često tvore kanjone.

Planine i gore koje pripadaju Dinarskom gorju u Hrvatskoj nalaze se u Gorskom kotaru, Istri, Lici, Dalmaciji, Dalmatinskoj zagori i na otocima. Istaknute planinske destinacije Gorskog

⁴³ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 51.

⁴⁴ Prema: Čaplar, Alan 2011. *Planinarski vodič po Hrvatskoj*. Mozaik knjiga. Zagreb. 47.

kotara su Klek, Bjelolasica, Bijele i Samarske stijene, Bitoraj, Viševica, Kobinjak, Medviđak, Tuhobić, Risnjak i Obruč, odnosno „Grobničke Alpe“. Istrom dominira Učka, a istaknuta je i Ćićarija. Najistaknutija planina Dinarskog niza je zasigurno Velebit. U Lici ističu se Lička Plješivica, Ozeblin, Kremen i Poštak. U Dalmatinskoj zagori dominiraju krševite planine Dinara, Troglav, Kamešnica, Promina i Svilaja. U Središnjoj Dalmaciji smještene su krševite gore Trtar u blizini Šibenika i Kozjak, te planine Mosor, Poljička planina i Omiška Dinara, te glomazna stjenovita planina Biokovo. Na samom jugu Hrvatske ističu se Sveti Ilija na Pelješcu i Snježnica. Jadranski otoci također imaju svoje istaknute vrhove, većinom viši od 500 metara nadmorske visine. Svojim vrhovima istaknuti su otoci: Krk, Cres, Lošinj, Rab, Pag, Brač, Hvar, Vis i Mljet.⁴⁵

Slika 4.1. Zemljovid Dinarida

Izvor: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Dinaric_Alps_map-hr.svg

⁴⁵ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 56 – 61.

Iako se često Panonsku Hrvatski naziva nizinskom, na njenom području uzdižu se mnoga pobrđa i gorja, ali i planine. Gore i planine na ovom području građene su uglavnom od sarih stijena. U Slavoniji ističe se Papuk, Krndija, Psunj, Bilogora, Moslavačka gora, Požeška gora i Dilj gora. Hrvatskim zagorjem ističu se gore: Strahinjščica, Kalnik, Ravna gora i Kostelsko gorje, a poznata po mnogim starim gradinama je planina Ivanščica. Na zagrebačkom području uzdiže se Medvednica, Samoborsko gorje i Žumberak. Na karlovačkom području, Banovini i Kordunu istaknute su Petrova i Zrinska gora, te Vodenica i Vinica.⁴⁶

Na području Hrvatske prevladavaju tri klimatsko-vegetacijske zone: mediteranska, panonska i peripanonska, te gorska zona. Za unutrašnjost Hrvatske specifična je umjerena kontinentalna klima, a mjestimice je prisutna i planinska. Jadransku obalu karakterizira ugodna mediteranska klima. Pošto je većina viših hrvatskih planina smještena na liniji miješanja kontinentalne i mediteranske klime, nerijetke su brze promjene vremenskih uvjeta i jaki vjetrovi.

Pošto naše plane pripadaju različitim klimatskim područjima, nije moguće dati opće okvire, no može se reći da u Hrvatskoj planinarska sezona traje čitave godine. Na nekim područjima gdje je zimi česta jaka bura nije preporučljiv boravak u planini zbog njenih naglih naleta, hladnoće i magle koja se stvara na hrptovima planina te zbog slabe vidljivosti planinari mogu „izgubiti markaciju“ te zalutati u planini. Suprotno tome, niže primorske planine mogu biti neprikladne za planinarenje u ljetnoj sezoni zbog nepodnošljive vrućine jer su gole i direktno svojim padinama izložene suncu.

4.2.1. Zaštićene prirodne vrijednosti Hrvatske

Negativni utjecaji čovjeka na okoliš poput uništavanja, oštećivanja i pustošenja okoliša, stvaranja otpada, prekomjernog iskorištavanja prirodnih dobara, turizma, požara, zagađenja voda, ograničavanja prostora za divlje životinje, promjene u šumama i otapanje ledenjaka, ne mogu ostati neopaženi od strane planinara koji motiv za svoje aktivnosti crpe upravo iz netaknute prirode. Tako su planinari pojedinci i planinarske udruge gorki pobornici zaštite okoliša i očuvanja prirode. Mnoge inicijative i akcije zaštite okoliša imaju svoje začetke u planinarskim organizacijama. Upravo inicijative za proglašenje prvih nacionalnih parkova dolaze

⁴⁶ Isto. 58.

upravo iz Hrvatskog planinarskog društva. Tako i dosada najveća ekološka akciju u Hrvatskoj, „Eko Velebit“ pokrenuta je 1997. unutar planinarske udruge.⁴⁷

Hrvatski planinarski savez 1983. godine osnovao je zasebnu Komisiju za zaštitu prirode kojom je na neki način institucionalizirana tradicionalna briga za zaštitu prirode planinarskih organizacija.⁴⁸

Jedan od najvažnijih i najefikasnijih načina zaštite ugrožene prirode je državna zaštita. U Hrvatskoj prostorna zaštita prirode provodi se kroz slijedeće kategorije: strogi prirodni rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, te manja zaštićena područja ili lokaliteti poput spomenika botaničkih, geomorfoloških, hidromorfoloških, ornitoloških, maritimnih, zooloških i drugih osobnosti.

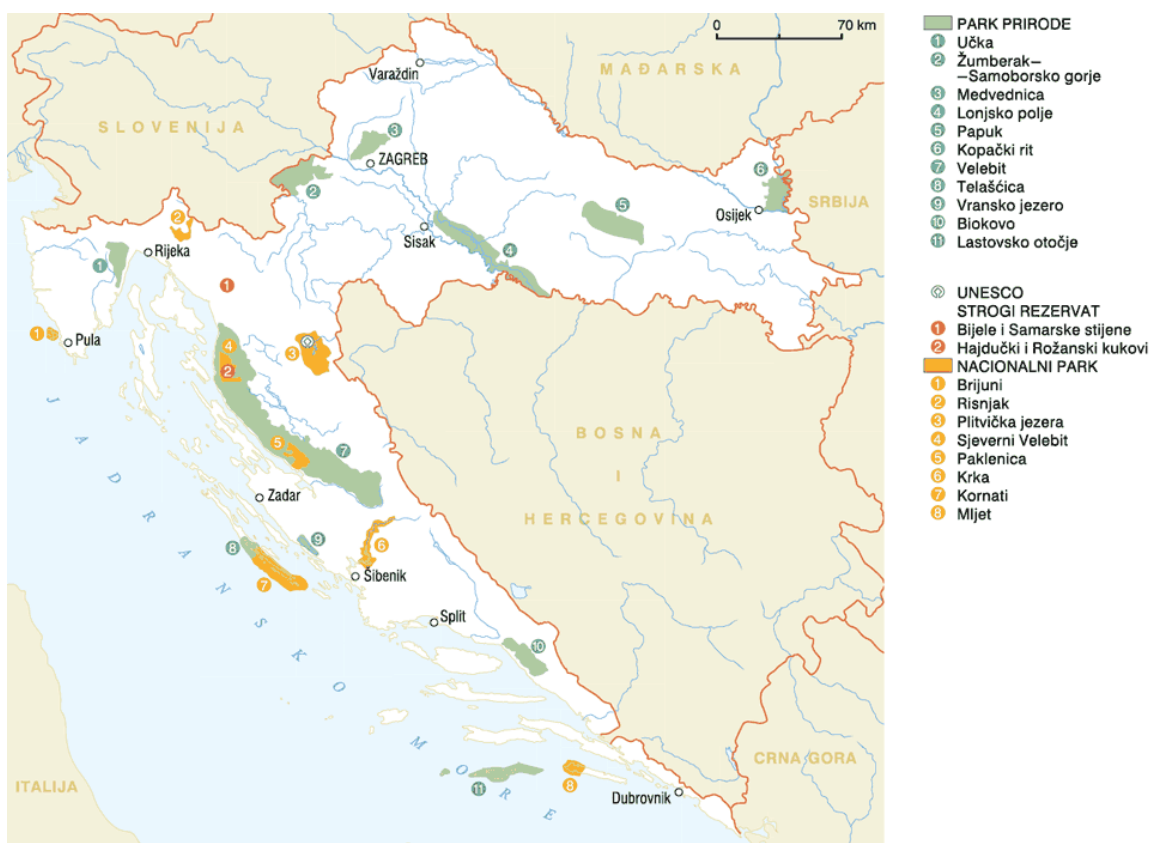
Strogi prirodni rezervati najstrože zaštićuju najvrjednija hrvatska prirodna bogatstva. To su manja područja na kojima nije dozvoljena nikakva djelatnost osim istraživačke, pa tako nije dozvoljen niti turizam ili planinarenje. U Hrvatskoj takva su dva područja: Hajdučki i Rožanski kukovi na sjevernom Velebitu, te Bijele i Samarske stijene na Velikoj Kapeli.

Nacionalni parkovi su očuvana područja prirode koja su namijenjena istraživanju i kontroliranom turističkom posjećivanju. Uobičajene mjere za bolju zaštitu okoliša na ovim područjima su ograničenje broja posjetitelja i prostora za djelatnosti. Hrvatska broji osam nacionalnih parkova: Brijuni, Mljet, Kornati, Krka, Paklenica, Plitvička jezera, Risnjak i Sjeverni Velebit. Tri nacionalna parka u Hrvatskoj su planinska.

Najblaži oblik zaštite prirode je park prirode. To je najčešće veliko područje bogato prirodnim i kulturnim obilježjima, a u Hrvatskoj je pod takvom vrstom zaštite jedanaest područja: Učka, Biokovo, Medvednica, Papuk, Velebit, Žumberak, Samoborsko gorje, Lonjsko polje, Vransko jezero, Telašćica i Lastovsko otočje.

⁴⁷ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik. Hrvatski planinarski savez*. Zagreb. 283.

⁴⁸ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan. 2014. *Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 230.

Slika 4.2. Parkovi prirode, strogi rezervati i nacionalni parkovi Hrvatske

Izvor: <http://www.croatia.eu/article.php?id=13&lang=1>

Uz prostornu zaštitu prirode, zakonski su zaštićene i pojedine životinjske i biljne vrste. U hrvatskim planinama zaštićeni su vuk, ris, medvjed, šišmiš, te mnoge vrste ptica, leptira, kukaca i dr. Među mnogobrojnim zaštićenim biljnim vrstama, neke od vrsta s planinskim staništem su velebitska degenija, runolist, alpski kotrljan, neke vrste ljiljana, biokovsko zvonice, hrvatska sibireja, kockavica i brojne druge.

4.2.2. Istaknute planinarske destinacije u Hrvatskoj

Najpopularnije i planinarski najuređenija odredišta nalaze se u blizini Zagreba – Medvednica i Samoborsko gorje. Također važno mjesto zauzimaju planine Hrvatskog zagorja – Kalnik, Ivanščica, i Ravna gora. Gorski kotar je prostrano planinsko područje koje planinare privlači nizom atraktivnih planinarskih odredišta poput Bijelih i Samarskih stijena na području Velike Kapele, te Klek, Risnjak i Bjelolasica.

Najviše i najljepše planine Hrvatske nalaze se uz jadransku obalu – Učka i Ćićarija u Istri, Snježnik u Hrvatskom primorju, Velebit i planine Dalmacije poput Biokova, Kozjaka i

Mosora. U zaleđu uzdižu se Svilaja, Promina, Kamešnica, te planina s najvišim vrhom u Hrvatskoj – Dinara. Posebno zanimljive zbog vidika na more i priobalne planine su hrvatske otočne planine.

4.2.3. Penjačke, speleološke, skijaške i druge mogućnosti u hrvatskim planinama

Uz planinarska odredišta, hrvatske planine pružaju niz penjačkih i speleoloških odredišta. Hrvatske planine su radi svoje vapnenačke građe veoma su pogodne za penjanje zato ne čudi što je u Hrvatskoj uređeno nekoliko desetaka penjališta sa više stotina smjerova. Neka hrvatska penjališta poznata su međunarodnim razmjerima, a zasigurno najistaknutija stijena u Hrvatskoj je Anića kuk u Paklenici, osim Paklenice, poznata penjališta su Klek u Hrvatskom zagorju te Dvigrad u Istri.⁴⁹

Vapnenačka građa hrvatskih planina također je zaslužna za nekoliko tisuća špilja i jama koje su neiscrpno područje za speleološku djelatnost. U Hrvatskoj je evidentirano više od 9000 speleoloških objekata različitih veličina. Za turističke posjete uređeno je dvadesetak špilja, a najistaknutije su Cerovačke špilje na Velebitu, Lokvarka u Gorskom Kotaru, Baračeve špilje u Lici, Manita peć u Velikoj Paklenici, Vrnjača u zaleđu Mosora, te Modra špilja na Biševu.

1992. godine slovački speleolozi otkrili su nekoliko jama u Rožanskim i Hajdučkim kukovima, a jedna od njih bila je i impozantna Lukina jama koja je do otkrića kompleksa Kita Gaćešina – Draženova puhaljka, sustava istraženog u duljini od 27 383 metara i dubine 737 metara.

Uz profesionalne speleologe, u Hrvatskoj se speleologijom bave i brojni amateri organizirani u posebne ogranke unutar planinarskih društva, što je specifičnost hrvatskog planinarstva.

Ivan Lovrić smatra se prvim hrvatskim istraživačem špilja i jama koji je 1776. godine objavio opis svog istraživanja Gospodske špilje kod Cetine u koju je ušao nekoliko stotina metara te uz pomoć užeta savladao 17 metara visoku vertikalu. Prva veća i dokumentirana istraživanja hrvatskih špilja uslijedila su početkom 20. stoljeća. U Zadru je 1899. godine osnovano Planinarsko i turističko društvo Liburnija čiji su članovi istraživali Špilje i jame, te su

⁴⁹ Prema: Čaplar, Alan. 2012. Planinarski udžbenik. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 52.

1900. godine organizirali prvu speleološku ekspediciju. U speleologiji istaknuo se Josip Poljak koji je 1912. godine postao prvi doktor speleologije u Hrvatskoj. Hrvatski planinarski savez osnuje 1956. posebnu Komisiju za speleologiju koja počinje koordinirati speleološki rad. Njihove terenske aktivnosti bile su pretežno usmjerene na istraživanje bližih, prije poznatih špilja i jama.⁵⁰

Hrvatske planine općenito nisu previše pogodne za skijanje. U Panonskoj Hrvatskoj nedostaje padina koje su slobodne od šuma, a u južnoj Hrvatskoj nedostatak je nesiguran snježni plašt zbog utjecaja toplih struja sa mora. Skijaške mogućnosti pruža Gorski kotar zbog svoje smještenosti podalje od morske obale, te debljine snježnog pokrova. Glavna središta planinarskog skijanja u Hrvatskoj su Delnice, Mrkopalj, Platak, Tuk, a do požara 2011. godine najistaknutije središte bio je Hrvatski olimpijski centar Bjelolasica.⁵¹

Skijaška sekcija u Matici Hrvatskog planinarskog društva osnovana je 1929. godine, ubrzo počinje osnivanje podružnica diljem zemlje. Podružnica Velebit iz Sušaka sagradila je 1935. godine skijašku kuću na Platku. U ranim danima planinskog skijanja, pionirski je bio turno skijaški prijelaz grebenom Velebita od Vaganskog vrha do Svetog brda koji su poduzeli 1934. godine Josip Smerke i njegovi prijatelji.

U uvjetima kada hrbat nije ovijen burinom kapom, Velebit nudi pravi turno skijaški izazov zimi, no uz velike napore krije i niz opasnosti, primjerice duboke okomite jame prekrivene debelim snježnim pokrivačem. Više takvih skijaških tura poduzeo je 1960-ih godina Zlatko Smerke i svoja putovanja dokumentirao izvrsnim fotografijama. Danas se turnim skijanjem bavi sve manje planinara, uglavnom malobrojni alpinisti koji ne zaziru od visokog gorja zimi.

Sa mnogo strmih vrhova koji imaju pogodne mikroklimatske uvjete mogući su skokovi sa padobranima. Padobransko jedrenje ili *paragliding* atraktivan je sport kojem se zadnjih godina povećava popularnost. U Hrvatskoj se padobranima polijetalo sa nekoliko planinskih lokacija: sa Kalnika, u Samoborskom gorju, s Kleka, Biokova, Učke i Vidove gore. Tu su također i mogućnosti za baljenje zmajarstvom, a rampe za polijetanje nalaze se na Kleku i Učki, a sa nekih lokacija polijetanje je moguće i bez rampi.⁵²

⁵⁰ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan. 2014. *Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 198.

⁵¹ Prema: Poljak, Željko. 1996. *Hrvatske planine*. Golden marketing. Zagreb. 21.

⁵² Isto. 20.

4.3. Planinarska infrastruktura u Hrvatskoj

Planinarsku infrastrukturu u Hrvatskoj čine planinarski putovi i obilaznice, te planinarske kuće i drugi objekti koji su namijenjeni za boravak u planini.

4.3.1. Planinarski putevi i obilaznice u Hrvatskoj

U Hrvatskoj se planinarski putevi počinju uređivati krajem 19. stoljeća, a standardna markacija se počela koristiti između dva svjetska rata. Procjenjuje se da je ukupna dužina markiranih planinarskih putova u Hrvatskoj više od 6000 kilometara. Ukupna visinska razlika putova iznosi 500 000 metara, a da bi se sve staze obišle bilo bi potrebno više od 2500 sati hoda⁵³, tj. više od 104 dana.

Najimpozantnija planinarska staza u Hrvatskoj je zasigurno *Premužićeva staza*. Prema zamisli Ivana Krajača, tadašnjeg predsjednika Hrvatskog planinarskog društva, inženjer šumarstva Ante Premužić trasirao je uzdužnu visinsku stazu od Zavižana do Baških Oštarija. Staza je građena od 1930. do 1933. godine, te je svojom veličanstvenošću jedinstveni planinarski objekt u Europi. Staza je duga oko 50 kilometara i solidno građena, te je lako prohodna. *Premužićeva staza* idealno je polazište za izlete na obližnje velebitske vrhove. Gotovo 80 godina nakon izgradnje, 2009. godine Ministarstvo kulture uvrstilo je *Premužićevu stazu* u Registar kulturnih dobara od nacionalnog značaja.

Veliki trag u izgradnji planinarskih putova ostavio je karizmatičan novinar Vladimir Horvat koji je krenuo u težak pothvat 1960-ih – izgradnju stubišta kroz strmo krško područje sjeverne Medvednice koje su prema njemu dobile ime Horvatovih 500 stuba.

Prva hrvatska planinarska obilaznica bila je *Slavonska planinarska transverzala*, otvorena 1957. godine, a do danas u Hrvatskoj je otvoreno više od sto planinarskih obilaznica.⁵⁴ Vjerojatno najatraktivnija, a zasigurno najbolje trasirana planinarska obilaznica Hrvatske je Velebitski planinarski put. Sredinom prošlog stoljeća, u nedostatku financijskih sredstava krenulo se umjesto produženja *Premužićeve staze*, uglavnom samo u markiranje postojećih pučkih staza sve do Svetog brda. Taj nastavak otvoren je 1969. godine te zajedno sa

⁵³ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 72.

⁵⁴ Isto. 83.

Premužičevom stazom tvori *Velebitski planinarski put*.⁵⁵ Ovo je najpopularnija obilaznica u Hrvatskoj koja se može obići za tjedan dana i ima 20 kontrolnih točaka.

Istaknute planinarske obilaznice su i *Kapelski planinarski put* s 10 kontrolnih točaka koji se može proći za 3 dana, a glavne atrakcije su stjenoviti vrhovi Bjelolasice, te Samarske, Bijeje i Kolovratske stijene. Na putu su četiri planinarska doma i dva skloništa. *Goranski planinarski put* broji 41 kontrolne točke, duljine je 280 kilometara i uglavnom kružnog oblika. Vodi kroz najviše vrhove Gorskog kotara i mnoge goranske atraktivnosti. Kružna trasa *Zagorskog planinarskog puta* obuhvaća planine Hrvatskog zagorja sa 25 kontrolnih točaka koje se mogu obići u etapama u tjedan dana. *Istarski planinarski put* ujedinjuje zapadnu i istočnu Istru svojom dužinom od 170 kilometara i 27 kontrolnih točaka, a glavne atrakcije na putu su slikoviti gradići na brežuljcima te vrhovi Ćićarije i Učke. Planinama srednje Dalmacije trasiran je *Planinarski put Dalmacije* u dužini od oko 120 kilometara, a vodi preko Opora, Kozjaka, Mosor, Omiške dinare i Biokova sve do doline Neretve. Kroz Međimurske gorice vodi vezna obilaznica *Međimurski planinarski put* sa ukupno 7 kontrolnih točaka. Obilaznicom od 13 kontrolnih točaka povezana su najljepša lička planinarska odredišta, obilaznica je nazvana *Lički gorski biseri*. *Planinarski put Medvednicom* sa 7 kontrolnih točaka može se obići u dva dana, a kružni planinarski put *Kroz Samoborsko gorje* sa njenih 17 kontrolnih točaka prošlo je najviše planinara.

Na teritoriju Hrvatske otvorene su planinarske obilaznice nacionalnog značaja i za čiji obilazak planinari primaju priznanja Hrvatskog planinarskog saveza. Središnja planinarska obilaznica je Hrvatska planinarska obilaznica. Uz središnji hrvatsku planinarsku obilaznicu, otvorene su dvije tematske obilaznice: Hrvatske planinarske kuće i Najviši vrhovi hrvatskih županija.⁵⁶

4.3.2. Planinarski objekti u Hrvatskoj

Na Sljemenu je 1877. započela gradnja prve planinarske kuće u Hrvatskoj, a ujedno i prve u jugoistočnoj Hrvatskoj – *Gradska kuća*. Kako je uskoro postala pretijesna, 1926. godine je znatno proširena i nazvana prema prvom hrvatskom kralju – *Tomislavov dom*. Ova planinarska

⁵⁵ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan. 2014. Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 235.

⁵⁶ Prema: Čaplar, Alan. 2012. Planinarski udžbenik. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 84.

kuća postala je središtem planinarskih zbivanja Hrvatske sve do požara 1934. godine.⁵⁷ Od tada su nadljudskim naporima izgrađene mnoge planinarske kuće, a od 1988. godine došlo je do preokreta od kada se u akcijama izgradnje i sanacije planinarskih objekata koriste helikopteri Hrvatske vojske.

Danas je u Hrvatskoj u funkciji 150 planinarskih domova, kuća i skloništa. Zbog blizine Zagreba, Medvednica prednjači sa 15 planinarskih kuća. Razmjerno najviše planinarskih kuća smješteno je u Hrvatskom zagorju, među njima su istaknuti planinarski domovi *Pasarićeva kuća* na Ivanščici, *Filićev dom* na Ravnoj gori i planinarski dom na Kalniku. Prvi veći planinarski dom u Gorskom kotaru izgrađen je 1932. godine na Risnjaku – *Schlosserov dom*. Bitan planinarski dom za alpiniste je planinarski dom na Kleku do čije su izgradnje 1958. godine alpinisti morali noćiti u obližnji zaseocima. Neobičan prizor pruža *Ratkovo sklonište* u Samarskim stijenama koje su u šupljini vertikalne stijene izgradili studenti članovi zagrebačkog planinarskog društva *Velebit* 1952. godine. Planinarske kuće na Velebitu posebno su važne jer su polazna točka za izlete na najviše velebitske vrhove i omogućuju višednevni boravak u planini, među njima su najistaknutiji planinarski domovi *Zavižan*, *Ravni dabar* i *Paklenica*.

Slika 4.3. Planinarske kuće na prostoru Balkana

Izvor: <http://www.hps.hr/vijesti/461/planinarske-kuce-na-prostoru-balkana/>

⁵⁷ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan. 2014. Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 253.

Kako je najveći užitak i nagrada svakom planinaru vidik s osvojene planine, često zbog šumovitosti vrhova grade se razgledne piramide. Takva piramida je ujedno bila i prvi izgrađen planinarski objekt u Hrvatskoj, 1870. na Sljemenu. Uz razglednu piramidu na Sljemenu, danas razgledne piramide mogu se naći u raznim, uglavnom kontinentalnim planinama i gorju: na Medvednici, Ivanščici, Ravnoj gori, Samoborskoj Plešivici, Javorovoj kosi i dr.

4.4. Planinarstvo u Hrvatskoj

4.4.1. Kratak povijesni pregled

Planinarstvo u Hrvatskoj ima dugu tradiciju kakvom se mogu pohvaliti samo malobrojne zemlje. Kao preteče planinarstva smatraju se Francesco Petrarca koji se u 14. stoljeću penjao u planinu u Francuskoj samo radi užitka i tako postao začetnikom planinarstva, te Petar Zoranić koji 1569. godine u Veneciji izdaje prvu planinarsku knjigu na svijetu – *Planine*.

Prvi pravi penjački podvig u Hrvatskoj izvela je žena, 1843. godine Dragana Jarnević ispenjala je smjer kroz stijenu u Okiću u Samoborskom gorju.

Prvi istraživači i najmarljiviji posjetitelji planina bili su prirodoslovci, a najistaknutiji među njima bili si botaničari. Roberto Visiani bio je prvi hrvatski botaničar koji se istaknuo istraživanjem dalmatinskih planina. Arpad Degen bio je profesor botanike u Budimpešti koji je očaran prirodom Velebita izdao golemo enciklopedijsko djelo o fauni Velebita te je po njemu nazvana do tada nepoznata biljka na Velebitu koja ne raste nigdje drugdje na svijetu – Velebitska Degenija. Josip Schlosser i Ljudevit Vukatinović u službi hrvatske vlade botanički istražuju slabo poznate hrvatske planine. Schlosser postaje prvi predsjednik Hrvatskog planinarskog društva, te je za svoje zasluge odlikovan plemićkom titulom vitez Klekovski.⁵⁸

Početak organiziranog planinarstva u Hrvatskoj smatra se osnivanje Hrvatskog planinarskog saveza 1874. godine na poticaj austrijskog planinara i profesora Johannesa Frischaufa, a od strane književnika Bude Budislavljevića, sina bana Ivana Mažuranića Vladimira i prof.dr. Gjura Pilara. Prvi organizirani izlet Hrvatskog planinarskog društva uslijedio je godinu

⁵⁸ Isto.19.

kasnije, 1815. na Oštrc i Plešivicu. Dvadesetak godina nakon osnutka, počinju se osnivati podružnice Saveza izvan Zagreba koje nakon Drugog svjetskog rata prerastaju u samostalna planinarska društva.

Zlatno doba Hrvatskog planinarskog saveza započinje dolaskom Ivana Krajača na njeno čelo 1921. godine. Od tada kreće omasovljenje fokusiranjem na srednji građanski sloj, politizacija i usmjerenje na južne hrvatske planine. Osim aktivnosti koje je proveo na Sljemenu, posebno očaran Velebitom Ivan Krajač pokretač je ideje o današnjem planinarskom domu na Zavižanu i duhovni začetnik uzdužne planinarske staze na Velebitu Premužićeve staze.

Radničko turističko planinarsko društvo *Prijatelj prirode* u Hrvatskoj djeluje od 1924. godine, a temeljni cilj mu je bio radnike izvući iz radionica i vikendom iz zadimljenih gostionica, te ih preusmjeriti u prirodu.

Ograničenja i stroga centralizacija nakon Drugog svjetskog rata snažno su oslabili organiziranu planinarsku djelatnost u Hrvatskoj. Od 1950-ih je uslijedilo je polagan oporavak i sporo otvaranje prema svijetu kada svjetski poznati planinari dolaze u Hrvatsku i održavaju putopisna predavanja o svojim planinarskim podvizima. 1970-ih i 1980-ih broj planinara postigao je svoj maksimum, a otvaraju se i stručne planinarske sekcije za alpinizam, ekspedicije, sportsko penjanje, speleologiju, vodička služba, planinarsko školovanje, orijentacijski sport izgradnja planinarskih kuća i trasiranje dužinskih putova, koje djeluju još i danas.

Nakon Domovinskog rata kreće opće prihvaćanje boravka u prirodi, pa tako se sve bolje prihvaća i planinarstvo. Tome je pridonosilo istodobno širenje izletišta i turizma.

Hrvatski planinari i alpinisti aktivni su bili i u mnogim ekspedicijama i osvajanju teško dostupnih vrhova. 1930. godine Franjo Draženović i Dušan Jakšić izveli su prvi hrvatski uspon na Mont Blanc (4810 m), najviši vrh Alpa. 1938. godine hrvatski alpinizam pogodila je velika nesreća – smrt mladog afirmiranog penjača Dragutina Brahma prilikom prvog uspona na Anića kuk u Velikoj Paklenici. Razdoblje 1960-ih i 1970-ih obilježili su ljetni i zimski usponi najpoznatijih i najtežih stijena u Alpama, te dobri rezultati na ekspedicijama u svjetskom velegorju. Veliki zamah alpinizma dešava se 1980-ih nakon prvih velikih himalajskih uspjeha, a obilježili su ih Stipe Božić koji je postao sinonim za hrvatski alpinizam i Edo Retelja.⁵⁹ Stipe Božić hrvatski je alpinist koji se popeo na sve najviše i druge po visini vrhove kontinenata, prvi je Hrvat koji se popeo na Mont Everest i drugi čovjek koji se ikad na taj vrh popeo dva puta. Velik

⁵⁹ Isto.131.

doprinos Stipe Božića planinarstvu su i njegove mnogobrojne putopisne knjige i TV serije i dokumentarni filmovi kojima je široj javnosti približio ljepote najviših i najzahtjevnijih vrhova.

Zanimljivost hrvatskog planinarstva i to što je Hrvatska jedina zemlja iz koje je najviši vrh svijeta osvojilo više ena nego muškaraca. Uz jedinog muškarca, Stipe Božića, 2009. godine najviši vrh svijeta su osvojile četiri Hrvatice: Darija i Iris Bostijanić, Ena Vrbek te Milena Šijan.⁶⁰

4.4.2. Organizacija planinarstva u Hrvatskoj

Planinarstvo je organizirano kroz planinarske udruge koje okupljaju zainteresirane građane koji se bave aktivnostima u planinama. Uz planinarske udruge, planinarska djelatnost organizirana je kroz planinarske regionalne, županijske i gradske saveze, stanice planinarskih vodiča i Hrvatsku gorsku službu spašavanja sa svojim stanicama, a pod krovnom organizacijom Hrvatskim planinarskim savezom.

4.4.3. Hrvatski planinarski savez

Krovna organizacija hrvatskog planinarstva je Hrvatski planinarski savez, koji je prema Nomenklaturi sportova i sportskih grana jedini nacionalni savez koji potiče i promiče planinarstvo, sportsko penjanje i planinsko skijanje. Savez je član Hrvatskog olimpijskog odbora, Međunarodne federacije za alpinizam i planinarstvo, Međunarodne federacije za sportsko penjanje i Međunarodne federacije za planinsko skijanje. Također je član Balkanske planinarske unije i Europske pješačke asocijacije.⁶¹

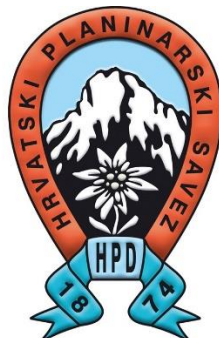
Savez djeluje na području sporta, rekreacije i zaštite prirode u cilju razvitka organiziranog djelovanja oblika planinarstva i razvitka ukupne planinarske djelatnosti u

⁶⁰ Isto.157.

⁶¹ Prema: *Statut Hrvatskog planinarskog saveza*. 2015. Skupština Hrvatskog planinarskog saveza. Zagreb. Čl.-1.-9.

Hrvatskoj, bavi se razvitkom i promocijom planinarstva, sportskog penjanja i planinskog skijanja, te promicanjem i širenjem tih aktivnosti, osobito kod djece i mladih.⁶²

Hrvatski planinarski savez utemeljen je 1874. godine. Godina osnutka je istaknuta na znaku saveza uz stilizirani obris planine Klek i cvijetom runolista.

Slika 4.4. Znak Hrvatskog planinarskog saveza

Izvor: <http://www.hps.hr>

Članice Hrvatskog planinarskog saveza su planinarske udruge, županijski i gradski planinarski savezi te specijalizirane službe saveza: Vodička služba sa svojim stanicama i Hrvatska gorska služba spašavanja i stanice Hrvatske gorske službe spašavanja.

Različite djelatnosti Hrvatskog planinarskog saveza organizirane su kroz rad posebnih komisija, tako su u savezu aktivne komisije za: alpinizam, sportsko penjanje, planinarsko skijanje, speleologiju, vodičku djelatnost, planinarske putove, zaštitu prirode, školovanje kadrova, planinarske objekte, promidžbu i izdavačku djelatnost, priznanja, povijest planinarstva te za statutarnu, kadrovsku i normativnu djelatnost.⁶³ Prema potrebi mogu se osnivati nove komisije, a na čelu svake je pročelnik.

Kako bi se što više članova planinarskih udruga uključilo u djelatnosti označavanja planinarskih putova, zaštitu prirode i vođenje izleta Hrvatski planinarski savez uvodi nazive *markacist*, *čuvar planinske prirode* i *vodič društvenih izleta*. Mrkacisti dobrovoljno izgrađuju, uređuju, održavaju i označavaju planinarske putove, a unutar svoje planinarske udruge mogu se organizirati u zasebnu sekciju. Čuvari planinske prirode rade na zaštiti, očuvanju, unapređenju i valorizaciji planinske prirode te se također mogu organizirati u zasebne sekcije unutar svoje planinarske udruge. Vodič društvenih izleta osposobljen je član planinarske udruge za stručnu

⁶² Isto. Čl.-14.

⁶³ Isto. Čl.-49.

organizaciju i provedbu izleta za članove planinarske udruge. Svi navedeni, kako bi stekli naziv, dužni su proći školovanje Hrvatskog planinarskog saveza.

Hrvatska gorska služba spašavanja i Vodička služba su specijalizirane službe Hrvatskog planinarskog saveza čiji su članovi stručno osposobljeni za specifične zadatke. Svoju djelatnost obavljaju organizirani u Stanice po teritorijalnom principu.

Vodička služba bavi se sigurnim i organiziranim vođenjem planinara po planinama u Hrvatskoj i inozemstvu. Planinarski vodiči mogu biti osposobljeni za različite kategorije planinarskog vođenja: ljetno planinarenje, zimsko planinarenje, sportsko penjanje, penjanje u stijeni, penjanje u ledu, alpsko penjanje i planinsko skijanje.⁶⁴ Vodička služba Hrvatskog planinarskog saveza ima usklađene standarde i nositelj je međunarodne licence Međunarodne federacije za alpinizam i planinarstvo.

Slika 4.5. Znak Vodičke službe Hrvatskog planinarskog saveza

Izvor: <http://www.hps.hr/specijalisticke-djelatnosti/vodicka-sluzba/>

Prvim planinarskim vodičem smatra se Jakob Mihelčić koji je u službi kraljevskog državnog lugara u Begovu Razdolju zalazio u Bijeले stijene te početkom 20. stoljeća vodio mnoge ture Velikom Kapelom. Vodička djelatnost u Hrvatskom planinarskom savezu razvija se od 1950-ih godina, a članovi su se na poziv Međunarodne federacije za alpinizam i planinarstvo školovali u Švicarskoj. 1961. godine osnovana je i Komisija za vodičku djelatnost koja djeluje do danas.⁶⁵

⁶⁴ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 249.

⁶⁵ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan; 2014. *Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika*. Hrvatsko planinarski savez. Zagreb. 213.

4.4.4. Planinarske udruge

Planinarske udruge u Hrvatskoj su planinarska društva i klubovi članovi Hrvatskog planinarskog saveza. Njihovi članovi mogu biti fizičke osobe koje sudjeluju u ostvarenju ciljeva Hrvatskog planinarskog saveza rekreativno ili natjecateljski. Planinarska društva i klubovi djeluju u gotovo svim većim mjestima u Hrvatskoj, a po karakteru su različita, rado primaju nove članove i organiziraju planinarska putovanja različite zahtjevnosti.

Članom neke planinarske udruge postaje se dobrovoljnim pristupom i uplatom godišnje članarine u planinarskom društvu, a članstvo se dokazuje članskom iskaznicom Hrvatskog planinarskog saveza sa ovjerenom članskom markicom za tekuću godinu.

Slika 4.6. Članska iskaznica Hrvatskog planinarskog saveza

Izvor: Helena Jakupak

Prihode od članarine planinarskih udruga dijele Hrvatski planinarski savez i planinarska udruge za svoju djelatnost. Članovi planinarskih udruga posredstvom Hrvatskog planinarskog saveza osigurani su za slučajeve trajnog invaliditeta i smrti na planinarskim izletima. Uz sudjelovanja u radu planinarske udruge, članstvom se stječu i razne pogodnosti poput 50% popusta na cijenu noćenja u planinarskim domovima, kućama i skloništima, te popust na cijenu noćenja u slovenskim planinarskim domovima, kućama i skloništima na temelju Ugovora o reciprocitetu između Hrvatskog planinarskog saveza i *Planinarske zveze Slovenije*.⁶⁶

⁶⁶ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 20.

Planinarske udruge i klubovi svoj rad često organiziraju kroz podružnice, sekcije, odsjeke i ogranke. Tako mnoge planinarske udruge imaju izdvojene specijalističke odsjeke poput speleološkog, alpinističkog i sl. ili imaju organizirane sekcije poput dječje, seniorske i sl.

Ukoliko na području grada ili županije djeluju najmanje tri planinarske udruge, one se mogu organizacijski i radno povezati u županijski ili gradski savez. Najčešće se takvi savezi osnuju kako bi se zajedničkim snagama održavali planinarski putovi ili kako bi se organizirale zajedničke akcije koje bi bile prezahtjevne za pojedina manja planinarska društva ili klubove.

4.4.5. Zakoni i propisi u planinarstvu

Neki bitni zakoni koji su vezani uz planinarstvo su *Zakon o sportu*, *Zakon o udrugama*, *Zakon o volonterstvu*, *Zakon o zaštiti prirode*, *Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja*, *Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti* te *Zakon o pružanju usluga u turizmu*. Iako planinarstvo nije sport u užem smislu, ono je uređeno *Zakonom o sportu* koji predviđa osnutak jednog sportskog saveza za jedan sport na nacionalnoj razini, za planinarstvo to je Hrvatski planinarski savez. *Zakonom o udrugama* uređen je načina osnivanja, djelovanja i članstvo planinarskih društva i klubova kao neprofitnih organizacija sa najmanje tri člana. *Zakon o volonterstvu* dotiče ponajviše odnos planinarskih vodiča kao volontere i planinarskih udruga kao organizatora volontiranja. Način ponašanja čovjeka u prirodi, pa tako i svakog planinara uređen je *Zakonom o zaštiti prirode*. U nacrtu *Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti* prihvaćen je prijedlog Hrvatskog planinarskog saveza da osim registriranih ugostiteljskih poduzeća, Hrvatski planinarski savez i njegove članice mogu postati pružatelji ugostiteljskih usluga.

Za planinarske udruge bitan zakon za organizaciju i provedbu planinarskih putovanja je *Zakon o pružanju usluga u turizmu* prema kojem planinarske udruge mogu organizirati putovanje isključivo za svoje članove, a u trajanju od najviše dva dana sa jednim noćenjem. Udruge takva putovanja mogu organizirati bez cilja stjecanja dobiti, te se takva putovanja ne smiju oglašavati sredstvima javnog priopćavanja.⁶⁷

⁶⁷ Isto. 277.

4.4.6. Hrvatska planinarska obilaznica

Nakon Domovinskog rata obnovljena je nekadašnja republička obilaznica, te je otvorena pod novim imenom i sa novim pravilima. Danas Hrvatska planinarska obilaznica broji 152 kontrolne točke u 20 planinskih područja, a priznanja za obilazak kontrolnih točaka dodjeljuju se u šest stupnjeva. Priznanja i značke za obilazak kontrolnih točaka svečano se uručuju svakog prosinca u Domu Hrvatskog planinarskog saveza u Zagrebu, te se imena planinara koji su stekli značke objavljuju u časopisu Hrvatski planinar što potiče popularnost Hrvatske planinarske obilaznice među planinarima.

4.4.7. Hrvatska gorska služba spašavanja

U situaciji kada je potrebna pomoć unesrećenome u planini ili teško dostupnom području ili kada se netko izgubi, te je potrebna potraga, u pomoć se zove Hrvatska gorska služba spašavanja. *Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS) dobrovoljna je neprofitna humanitarna javna služba specijalizirana za spašavanje u planinama, stijenama, speleološkim objektima i drugim nepristupačnim terenima gdje ne mogu pristupiti redovne službe.*⁶⁸ Ova služba organizira i provodi djelatnosti spašavanja i zaštite ljudi u planinama i drugim nepristupačnim područjima i izvanrednim okolnostima, što prije svega uključuje otklanjanje neposrednih opasnosti u planinama, provedbu preventivnih mjera, potragu za izgubljenim osobama, spašavanje iz speleoloških objekata, spašavanje na skijalištima i penjalištima, potraga i spašavanje iz lavina, davanje sigurnosnih preporuka osobama i organizatorima turističkih i sportskih i drugih aktivnosti u prirodi.⁶⁹

Gorska služba spašavanja osnovana je 1950. godine nakon prvih tragičnih nesreća hrvatskih alpinista. Inicijatori osnivanja bili su Slavko Brezovečki, Ninoslav Kučan, Krešimir Mhaljević i Edvin Rakoš. Od tada razvijena je organizirana mreža stanica diljem Hrvatske.⁷⁰

⁶⁸ Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 340.

⁶⁹ Prema: NN 79/06, 110/15. *Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja*. 2006. Hrvatski sabor. Zagreb. čl.-5.

⁷⁰ Prema: Poljak, Željko; Čaplar, Alan. 2014. *Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb.173.

U svojem djelovanju, ova služba blisko surađuje sa javnim službama koje sudjeluju u spašavanju ljudi, kao što su hitna pomoć, vatrogasci, vojska, policija i dr. Hrvatska gorska služba spašavanja predstavlja Hrvatsku i IKAR-CISA, međunarodnoj udruzi gorskih službi spašavanja, te surađuje sa drugim međunarodnim organizacijama koje se bave spašavanjem u planinama i u nepristupačnim područjima.⁷¹

Slika 4.7. Zaštitni znak Hrvatske gorske službe spašavanja

Izvor: <http://www.gss.hr/>

Hrvatska gorska služba spašavanja dio je planinarske udruge, a njene stanice osnivaju se na područjima jedinica lokalne i regionalne samouprave.⁷² Osnovne organizacijske jedinice organizacije su stanice HGSS-a koje skrbe za ljude u planinama okolnog područja. Pri zahtjevnijim akcijama uključuju s članovi stanica sa drugih područja.

Bitne za rad Hrvatske gorske službe spašavanja su obavještajne točke koje se uređuju uglavnom u opskrbljenim planinarskim kućama. To su mjesta za žuran prijem i prijenos obavijesti Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja.⁷³

Pripadnici Hrvatske gorske službe spašavanja djeluju dobrovoljno i volonterski, to su najspretniji alpinisti, speleolozi, penjači, planinari i skijaši koji su prošli specifičnu obuku i time spremni i osposobljeni za zadatke pružanja prve pomoći i spašavanje u planinama i drugim teško pristupačnim područjima.⁷⁴

⁷¹ Prema: NN 79/06, 110/15. *Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja*. 2006. Hrvatski sabor. Zagreb. čl.10.

⁷² Isto. Čl.-4.

⁷³ Prema: Čaplar, Alan. 2012. *Planinarski udžbenik*. Hrvatski planinarski savez. Zagreb. 340.

⁷⁴ Isto. 341.

5. Odabrani primjeri planinarskih destinacija u Hrvatskoj

5.1. Kalnik

5.1.1. Prirodne i zemljopisne značajke Kalnika

Kalnička gora uzdiže se kao impozantan zid smjera jugozapad-sjeveroistok dužine 16 kilometara i prosječne visine 400 do 500 metara nadmorske visine.⁷⁵ Smještena je na granici Zagorja, Prigorja i Podravine. Sastoji se od dva usporedna niza – južni viši niz i sjeverni nešto niži. Južni greben uzdiže se iznad ravnice u strme i gole stijene koje se dijele tjesnacima na tri dijela: Mali Kalnik na zapadu, Veliki Kalnik u središnjem dijelu i Kalničku gredu na istoku.

Najviši vrh Kalničkog gorja je Vranilac (643 m), zadnji od tzv. *7 zuba* južnog grebena i kontrolna točka Hrvatske planinarske obilaznice. Uz njega se izdvaja Mali Kalnik (466 m) koji, usprkos svojoj maloj visini, ali zbog svojeg oblika nalik oštrom kamenom zubu, privlači pozornost posjetitelja. Za ljubitelje flore najzanimljiviji je Mali Kalnik na čijem se području mogu pronaći mnogobrojni biljni rariteti zbog čega je stavljen pod zaštitu posebnog botaničkog rezervata.⁷⁶

Kalnik je proglašen značajnim krajolikom 1985. godine, a neki njegovi dijelovi uživaju još veću zaštitu.⁷⁷ Radi svoje florističke zanimljivosti pod posebnom zaštitom je područje Malog Kalnika zbog mnogih biljnih rariteta.

5.1.2. Kulturno povijesna baština Kalnika

Na južnim padinama nalazi se niz sela, a neke seoske obitelji bile su oslobođene kmetstva već u 13. stoljeću radi zasluga u ratu kada im je kralj Bela IV. dodijelio titulu plemstva. Ti plemići nazivani su *šljivarima* jer su, prema legendi, kralja Belu IV. tijekom opsade spasili od gladi hraneći ga šljivama.

⁷⁵ Prema: Poljak, Željko. 1996. *Hrvatske planine*. Golden marketing. Zagreb. 133.

⁷⁶ Prema: Čaplar, Alan. 2011. *Planinarski vodič po Hrvatskoj*. Mozaik knjiga. Zagreb. 186.-187.

⁷⁷ Prema: Poljak, Željko. 1996. *Hrvatske planine*. Golden marketing. Zagreb. 134.

U srednjem vijeku su na južnoj strani Kalnika postojala su tri dobro utvrđena grada: Mali Kalnik, Čevo i Veliki Kalnik. Veliki Kalnik sastoji se od tri dijela, od kojih je svaki građen u različitom povijesnom razdoblju, a prvi put se spominje 1221. godine. Bio je tijesan i malen, te je zbog tih razloga i same pozicije bio odličan zaklon pa čak i kralju Beli IV. Tijekom svoje povijesti promijenio je velik broj vlasnika, a svoje sjajno vrijeme je doživio kada je služio kao kraljevska palača, za vrijeme kralja Sigismunda koji ga je često posjećivao u doba kada je ondje boravila njegova žena Barbara Celjska, zvana *Crna kraljica*.

Prvi organizirani izlet HPD-a na Kalnik, održan je 1878. godine.⁷⁸ Kalnik je područje rada Planinarskog društva „Kalnik“ iz Križevaca koje je osnovano 1924. godine.

Slika 5.1. Pogled na ruševine Velikog Kalnika s terase Planinarskog doma „Kalnik“

Izvor: Helena Jakupak

5.1.3. Planinarski dom „Kalnik“

Godine 1878. organiziran je prvi službeni planinarski izlet na Kalnik od strane Hrvatskog planinarskog društva, a danas je Kalnik područje rada planinarskog društva „Kalnik“ iz Križevaca.

⁷⁸ Prema: Poljak, Željko. 1996. *Hrvatske planine*. Golden marketing. Zagreb. 135.

Planinarski dom „Kalnik“ sagradio je 1935. godine Planinarsko društvo „Kalnik“ iz Križevaca koje i danas njime upravlja. Nalazi se na visini od 480 metara nadmorske visine, a otkako je do njega asfaltirana cesta, postao je važna turistička točka, a atraktivnosti mu, osim prirodnih ljepota Kalničke gore, pridonosi i prekrasan pogled na gradinu Velikog Kalnika.⁷⁹

Sagrađen je između stijene najvišeg vrha Vranilca, ruševina starog grada Velikog Kalnika i Kraljevog vrela, na rubu prostranih livada. To je veća dvokrilna katnica, čije je prizemlje zidano, a gornji kat je sagrađen od brvana. U prizemlju su smještene dvije blagovaonice, kuhinja i bife, a na katu se nalazi jedanaest soba za goste: jedna trokrevetna, jedan skupna za dvanaest osoba i devet dvokrevetnih soba.⁸⁰

Slika 5.2. Planinarski dom „Kalnik“

Izvor: Helena Jakupak

Dom je otvoren stalno, elektrificiran, ima vodovod, pruža mogućnost tuširanja i pruža uredne i dobro opremljene sanitarne čvorove. Dom se nalazi u zakupu trgovačkog društva Ugostiteljstvo Prigorje d.o.o. iz Križevaca, a ugovorom o zakupu je planinarsko društvo, kao vlasnik i zakupodavac, inzistiralo da dom ostane planinarski. Dom nudi nekoliko karakterističnih planinarskih obroka, te tradicionalnu i autohtonu ponudu ovog područja, također planinari

⁷⁹ Isto. 137.

⁸⁰ Isto.

ostvaruju 50% popusta na cijenu noćenja kao i u svakom domu kojim upravlja planinarsko društvo. U domu se nalaze planinarski pečati.⁸¹

5.1.4. Planinarenje i izleti Kalnikom

Najkraći pješački pristup planinarskom domu i vrhu Kalničke gore je iz sela Kalnik, koje je povezano s Križevcima željeznicom i autobusnim linijama. Do planinarskog doma vodi asfaltirana cesta, koju je moguće koristiti i za izlete automobilom ili čak autobusom.

Od planinarskog doma do vrha Vranilca postoji nekoliko varijanti uspona. Najlakša mogućnost uspona vodi od planinarskog doma, uspinje se kroz šumu do asfaltirane ceste, a nakon desetak minuta hoda odvaja se ponovno kroz šumu 6 minuta strmo uzbrdo, te zadnjih 100 metara uskim grebenom vodi do vrha.

Zahtjevnija staza alpskog karaktera vrlo je uska i zahtijeva malo penjačkih sposobnosti, a preporuča se za silazak. Put *Preko sedam zuba* zahtjevan je grebenski put te se preporuča samo iskusnim planinarima. Vrlo je atraktivan jer vodi po samome grebenu, a s vrhova kamenih zubaca pruža se prostran vidik.

Kalnička kružna staza je poučna staza dužine 5 kilometara, a za njezin obilazak potrebno je 2 sata lake šetnje. Otvorena je 1996. godine s ciljem da posjetiteljima približi prirodne vrijednosti i potrebu zaštite okoliša. Staza vodi oko vrha Vranilca. Uzduž puta postavljeno je deset poučnih ploča s opisom zanimljivosti. Uz neke biljne vrste postavljene su drvene pločice s nazivima biljaka. Put je moguće obići u bilo kojem smjeru, a njezin početak/završetak je planinarski dom. Poučna staza primjerena je za školske izlete.

⁸¹ Prema: <http://www.pldom-kalnik.hr/>

Slika 5.3. Natpisna ploča uz Poučnu stazu „Kalnik“

Izvor: Helena Jakupak

5.1.5. Penjanje na Kalniku

Penjanje na Kalniku počelo je krajem 1970-ih godina, penjanjem malobrojnih alpinista s područja Križevaca, kojima su stijene Kalnika pružale izvrsnu pripremu za neke važnije uspone. Nakon 1980-ih budi se sve veći interes za slobodnim penjanjem kalničkim stijenama. Od tada je Kalnik domaćin sve većem broju penjačkih škola.⁸²

Nakon Domovinskog rata penjalište na Kalniku dobiva na popularnosti, posjećuju ga penjači iz svih dijelova Hrvatske, a u porastu je i broj stranih penjača, posebice penjača iz Mađarske. Najvažnija penjališta se nalaze na stijenama kod ruševina Velikog Kalnika, na prva tri i šestom *zubu* te na Rimskom prolazu. Sa svojih 150 smjerova, koji su podijeljeni u 7 sektora, s dužinama od 4 do 22 metara te dva dugačka smjera dužine 85 i 150 metara, Kalnik je danas jedno od vodećih hrvatskih penjališta.

5.2. Nacionalni park Paklenica

Velebit kao najdulja planina Dinarskog sustava imponira svojom pojavom. Vapnenačke je građe, a pruža se u smjeru sjeverozapad – jugoistok kroz tri hrvatske pokrajine: Hrvatsko

⁸² Prema: http://www.pdkalnik.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=31

primorje, Liku i Dalmaciju. Ovu planinu karakterizira slaba raščlanjenost i strme padine, pri čemu se primorska uzdiže od razine mora, a lička od visine 500 metara nadmorske visine. Velika je razlika i u raslinju primorske i ličke padine. Lička padina Velebita obrasla je gustom šumom, dok je primorska padina gotovo gola, tako gledano s aspekta flore i vegetacije ovo područje možemo podijeliti na tri područja: primorsko, visinsko i kontinentalno. Na primorskom području vegetacija je siromašna i pripada uglavnom kamenjaru, na kontinentalnom dijelu prevladavaju guste šume bukve, a u visinskom pojasu izmjenjuju se šumska vegetacija sa travnjacima, oko najviših vrhova područje je klekovine. Glavna hidrogeološka karakteristika ove planine je mali broj površinskih okova, od čega većina ponire, a izvori su malobrojni.

*Područje Nacionalnog parka Paklenica jedno je od najatraktivnijih prirodno-znanstvenih i turističkih područja sjeveroistočnog Mediterana.*⁸³ Nacionalni park proteže se na primorskoj padini južnog dijela Velebita, neposredno iznad naselja Marasovići, pa sve do najviših vrhova. Obuhvaća područje prepoznatljivih kanjona bujičnih tokova Male i Velike Paklenice te širi okolni prostor na kojem se nalazi atraktivni krajolik s iznimnim bogatstvom geomorfoloških pojava i oblika te bogat biljni i životinjski svijet.

Paklenica je proglašena Nacionalnim parkom 19. listopada 1949. „Zakonom o proglašenju šume Paklenica nacionalnim parkom“. Površina zaštićenog područja iznosi 95 kilometara kvadratnih te teritorijalno pripada većim dijelom Zadarskoj, a manjim Ličko-senjskoj županiji. Nacionalnim parkom upravlja Javna ustanova u nadležnosti Ministarstva zaštite okoliša i prirode Republike Hrvatske čija djelatnost uključuje zaštitu, održavanje i promicanje Nacionalnog parka u cilju očuvanja izvornosti prirode. Odlukom UNESCO-a cijeli je Velebit 10.2.1978. proglašen biogenetskim rezervatom.⁸⁴

5.2.1. Prirodne i zemljopisne značajke Paklenice

Naziv Paklenica se koristi kao skupni naziv za ovo područje tek nakon proglašenja Nacionalnog parka. Sastoji se od dva kanjona: Velike i Male Paklenice. Kanjon Velike Paklenice duljine je 14 kilometara, a širine 500 do 800 metara, u svojem najužem dijelu kanjon je širine 50 metara. Vertikalne stijene koje se strmo uzdižu s obje strane kanjona, visine su i do 700 metara.

⁸³ Čujić, Boris. 2001. Paklenica - penjački vodič. Astroida. Zagreb. 13.

⁸⁴ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/o-parku>

Kanjon se sastoji od dviju dolina: uzdužna dolina koja je paralelna s smjerom kretanja južnog Velebita (SZ-JI) te druga poprečna dolina koja je u obliku klanca urezana među Debelim i Anića kukom, to je jedino područje u kojem je penjanje dozvoljeno. Radi građe poprečne doline od krednih vapnenaca, u njoj su formirane brojne špilje, pa tako i Manita peć koja je jedna od 90 dosad obrađenih speleoloških objekata koji izuzetno povećavaju vrijednost Nacionalnog parka.

Manita peć nalazi se na zapadnoj strani kanjona Velike Paklenice, na visini od 570 metara nadmorske visine. Duljine je 175 metara i podijeljena u dvije dvorane. Obuhvaća obilje stalagmita, stalagtita, stalagmata i kaskada. Obilazak špilje moguć je jedino uz pratnju vodiča u određenim terminima. Preporučljivo je ponijeti topliju odjeću u toplijem dijelu godine jer se u špilji tijekom cijele godine temperatura kreće oko 10°C. Do špilje se dolazi uređenom planinarskom stazom za 1 sat i 30 minuta.

Kanjon Male Paklenice manjih je razmjera i kraći, a bujica koja njime teče je slabija i povremena. Dužina kanjona iznosi 12 kilometara, širok je 400-500 metara, a u svojim najužim dijelovima tek 10 metara. Stijene se s obje strane uzdižu do 650 metara. Iako je kraći od kanjona Velike Paklenice, teže je prohodan, a njegov prolazak preporuča se samo iskusnim i spretnim planinarima. Penjanje je u Maloj Paklenici zabranjeno, jer je izdvojena kao zona divljine. Markacije vode kroz klanac bez ugažene staze, a kada u koritu ima vode, u proljeće, prolazak nije moguć.⁸⁵

Slika 5.4. Teško prohodan teren kanjona Male Paklenice

Izvor: Helena Jakupak

⁸⁵ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/reljefno-geoloske-osobitosti>

Središnji dio parka obuhvaća Borovnik (993 m) i Crni vrh (1115 m) (dobili nazive po šumi crnog bora), a u njihovoj blizini nalaze se udolinska proširenja Malih i Velikih Močila. Istočni dio parka izrazito je nepristupačan i divlji.

Vršno područje Nacionalnog parka čini uski greben Velebita koji je širine od 1 do 3 kilometara. U tom dijelu nalaze se najviši vrhovi: Badanj (1638 m), najviši vrh Velebita – Vaganski vrh (1757 m), Segestin (1715 m), Malovan (1709 m), Babin vrh (1744 m) i Sveto brdo (1751 m).

Slika 5.5. Vaganski vrh

Izvor: Helena Jakupak

5.2.2. Biljni i životinjski svijet Paklenice

Visinska raslojenost i raznolikost staništa pruža dom raznolikoj flori i fauni na području Paklenice. Nepochjenjiva vrijednost šuma je jedan od glavnih razloga zbog kojeg je prostor južnog Velebita proglašen nacionalnim parkom. Bogatstvo biljnog svijeta Paklenice čini 1000 zabilježenih biljnih vrsta i podvrsta, od kojih je 79 endemičnih.⁸⁶

U Nacionalnom parku obitava velik broj noćnih i čak 84 vrsta dnevnih leptira od kojih je zasigurno najzanimljiviji jedan od najljepših hrvatskih leptira, apolon, koji nastanjuje visokoplaninske livade. U skupini gmazova zabilježena je 31 vrsta, a među zmijama 11 vrsta, od kojih su jedine otrovne vrste poskok i vrlo rijetki planinski žutokrug. Ptice su najbrojniji

⁸⁶ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/biljni-svijet>

kralješnjaci u Paklenici, zabilježeno je 230 vrsta, a posebnu vrijednost Parku daju ugrožene i rijetke vrste ptica grabljivica poput surog orla, sivog sokola, orla zmijara i jastreba. U skupini sisavaca zabilježene su 53 vrste, od čega, u skupini zvijeri, na području Parka obitava smeđi medvjed, vuk, ris, lisica i divlja mačka.

5.2.3. Kulturno povijesna baština pakleničkog područja

Područje južnog Velebita naseljeno je od prapovijesti. Krajem ledenoga doba, kada se razina mora počela dizati, ljudi su se preselili na više, brdovite predjele. Iz tog vremena potječu najraniji tragovi ljudi na Velebitu (mezolitičke alatke koje su pronađene u Vaganačkoj pećini pod Velikim Rujnom). U brončanom dobu nastaju prve veće utvrde i suhozidne građevine koje su mogle služiti kao zaklon stanovništvu iz okolnih zaseoka u slučaju opasnosti, a neke su bile trajna naselja u kojem su stanovali lokalni moćnici.

Starigrad, rimski *Argyrintum*, osnovan je u 1. stoljeću poslije Krista te se ubrzo razvio u važno trgovište. U okolici su pronađeni vrijedni arheološki nalazi: nakit, stakleno i metalno posuđe, oružje i alati, a najzanimljivija je zbirka antičkog stakla koja sadrži 146 posuda, različitih oblika i namjena, koja se čuva u Arheološkom muzeju u Zadru.⁸⁷

Planinarski pastirski stanovi svjedoče o životu stanovništva koje se bavilo selilačkim stočarstvom. Mnogobrojne ruševine sakralnih objekata svjedoči o tome da je ljeti u planini boravilo mnoštvo ljudi. U razdoblju od 17. do 20. stoljeća na području južnog Velebita nastajala su mirila, pogrebna spomen-znamenja izrađena u kamenu, koja se nalaze na prijevojima, uzvisinama i čistinama, često uz planinarske putove. Izrađena su u spomen na pokojnike preminule na planinskim obroncima, koje se moralo odnijeti do seoske crkve i groblja. Taj je put često bio težak, no dopušteno je bilo pokojnika spustiti na zemlju samo na jednom mjestu – mjestu pokojnikova pozdrava sa suncem. Na tome se mjestu uzimala pokojnikova mjera i označavala se uzglavnim i podnožnim kamenom, između kojih se izrađivalo popločenje. Uzglavno kamenje ukrašeno je zanimljivim plitkim reljefima. Za obilazak mirila uređene su dvije staze: Poučna staza „Starigrad“ i Poučna staza „Ljubotić“.⁸⁸

⁸⁷ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/kulturna-bastina>

⁸⁸ Isto.

5.2.4. Planinarenje u Nacionalnome parku Paklenica

Na području parka uređeno je, markirano i obilježeno tablama, između 150 i 200 kilometara staza i putova raznih dužina i težina te sa različitim ciljevima.⁸⁹ Nacionalni park Paklenica nudi planinarima i izletnicima izbor od nezahtjevnih turističkih i dobro uređenih putova pa sve do zahtjevnih staza koje se ne preporučuju planinarima bez iskustva i znanja, a koje vode sve do najviših vrhova južnog Velebita.

Izlet u Nacionalnome parku Paklenica moguć je i kroz organizirane poludnevne i cjelodnevne izlete koje nudi Javna ustanova Nacionalnog parka Paklenica. Ponuđene su tri varijante organiziranog vođenog poludnevnog izleta koji uključuju kombinacije razgledavanja Pakleničkog mlina, razgled špilje Manite peći ili arheološkog lokaliteta i vidikovca Paklarić. U ponudi su i tri varijante cjelodnevnog izleta koji uključuju izlete različitih težina. Najlakši uključuje razgled Manite peći, prolaz kroz kanjon Velike Paklenice i posjet Planinarskom domu „Paklenica“. Teži cjelodnevni izlet uključuje planinarenje na Crni vrh, a najzahtjevniji uključuje posjet Velike i Male Paklenice.

Slika 5.6. Planinarenje u Nacionalnome parku Paklenica, put prema Vaganskom vrhu

Izvor: Helena Jakupak

⁸⁹ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarske-staze>

5.2.5. Penjanje u Nacionalnom parku Paklenica

Zbog svoje građe, strmih litica, ali i posebne draži koje daje blizina morske obale, pakleničko penjalište opravdano je najznačajniji hrvatski penjački centar koji je na svjetskome glasu. Danas je na pakleničkome penjalištu uređeno i opremljeno više od 360 smjerova različitih dužina i težina, a glavna penjačka sezona znatno je duža od glavne turističke sezone na ovom području – počinje u proljeće i traje do kasno u jesen, a postoje i neki smjerovi kojima je moguće penjati se i zimi. Najpogodnije je vrijeme za penjanje od travnja do kraja listopada, a zimi jaki vjetrovi predstavljaju problem za penjanje.

Slika 5.7. Penjanje stijenama Velike Paklenice

Izvor: Helena Jakupak

Značajna manifestacija koja okuplja velik broj penjača održava se za vrijeme prvosvibanjskog blagdana, *Big Wall Speed Climbing*, natjecanje u brzinskom penjanju na velikim stijenama. To je prvo natjecanje takvog tipa u svijetu, koje svake godine posjećuje sve veći broj domaćih i stranih penjača. Osim natjecateljskog dijela, događaj nudi razne popratne sadržaje poput sajma *outdoor* opreme, predavanja te projekcije filmova vezanih uz penjanje i planinarenje što privlači ne samo penjače natjecatelje, već i mnogobrojnu zainteresiranu publiku.

5.2.6. Planinarski dom „Paklenica“

Planinarski dom „Paklenica“ katnica je na početku kanjona Velike Paklenice. Od ulaza u Nacionalni park udaljen je najmanje 2 sata hoda. U zidanom prizemlju planinarski dom raspolaže kuhinjom i blagovaonicom, a na drvenom katu smještene su spavaonice koje pružaju

mjesto za noćenje za više od 35 osoba. Ispred ulaza u dom prostrana je terasa za odmor sa klupama i stolovima, a posebnu draž terasi daje žuborenje obližnjeg potoka Paklenice.

Domom upravlja Planinarsko društvo „Paklenica“ iz Zadra. Dom je otvoren ljeti (od 15. lipnja do 15. rujna) svakodnevno, a ostatkom godine vikendom. Opskrbljen je pićem, a za noćenje je preporučeno ponijeti vreću za spavanje.

Slika 5.8. Planinarski dom „Paklenica“

Izvor: Dino Hranilović

5.2.7. Prilazi Planinarskome domu „Paklenica“

Prilaz planinarskome domu vozilom nije moguć, a najbliža asfaltirana cesta vodi do ulaza u Nacionalni park. Postoje razne varijante prilaza ovom planinarskom domu. Najbrži i najfrekventniji prilaz vodi iz Starigrada Paklenice, preko ulaza u Nacionalni park, kroz kanjon Velike paklenice. Od službenog ulaza u Nacionalni park, gdje se nalazi veće asfaltirano parkiralište, vodi dobro uređeni kameni put koji odmah ulazi među strme stijene Velike Paklenice. Nakon nekoliko zavoja dolazi se do podnožja glasovite stijene Anića kuka. Uz stazu je stalan izvor pitke vode koji je dobro označen, zatim se klanac proširuje u poljanu Anića luku. Odavde se, osim alpinističkim smjerom, može doći na vrh Anića kuka strmom planinarskom stazom u trajanju 1 sata i 15 minuta. Od ovog puta, koji vodi do planinarskog doma, odvaja se i

zavojita staza koja 40 minuta vodi do Manite peći. Od tog odvojka put se postepeno uspinje kroz šumu do planinarskog doma sljedećih sat i 30 minuta.⁹⁰

Drugi prilaz vodi od ulaza u Nacionalni park, kroz Anića luku preko zaselka Jurlina pa do Planinarskog doma Paklenica, a ukupna dužina puta iznosi 3 sata. Put vodi preko Malih Močila gdje je povremeni izvor i Velikih Močila koji je stalni izvor. Pred kraj ovog prilaza planinarskome domu, nalazi se odvojak koji vodi na Crni vrh.⁹¹

Prilaz Planinarskome domu „Paklenica“ moguć je i kroz Malu Paklenicu iz naselja Seline koje se nalazi 3 kilometra južno od Starigrada Paklenice. Prolaz ovim putem preporuča se samo iskusnim i spretnim planinarima radi zahtjevnosti i neprohodnosti kanjona Male Paklenice. Kroz Malu Paklenicu probija se markacija bez utabanog puta. Nakon izlaska iz Male Paklenice put vodi uz Mala i Velika Močila. Dužina ovog puta je 5 sati, a odvojeci s ovog puta vode na Crni vrh (1115 m), Škiljinu kosu (1015 m), Jablanušu (1004 m) i prema skloništu Ivine vodice.⁹²

5.2.8. Planinarska skloništa u Nacionalnom parku Paklenica

Na području Nacionalnog parka nalaze se 3 skloništa: sklonište na Strugama, na Ivinim vodicama i na Vlaškom gradu. Za noćenje u skloništu potrebno je ponijeti odgovarajuću opremu te se informirati o dostupnosti vode.

Planinarsko sklonište na Strugama nalazi se na 1400 metara nadmorske visine u središnjem dijelu prostrane udoline Struga. To je drveni bungalov s limenim krovom koje je uredilo Planinarsko društvo „Paklenica“ iz Zadra. Neopskrbljeno je, pruža mjesto za noćenje za 15-ak osoba, a voda se uzima s bunara Marasovca udaljenog do pola sata hoda od skloništa. Sklonište je udaljeno 3 sata hoda od Planinarskog doma „Paklenica“ te je najčešće stanica na izletima na najviši vrh Velebita – Vaganski vrh.⁹³

⁹⁰ Prema: Čaplar, Alan. 2011. Planinarski vodič po Hrvatskoj. Mozaik knjiga. Zagreb. 463.-465.

⁹¹ Isto. 466.

⁹² Isto.

⁹³ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/struge>

Slika 5.9. Planinarsko sklonište na Strugama

Izvor: Helena Jakupak

Planinarsko sklonište na Ivinim vodicama nalazi se na 1200 metara nadmorske visine, a od Planinarskog doma „Paklenica“ udaljeno je 2 sata i 30 minuta hoda.⁹⁴ Ovo Sklonište je zidana jednosobna prizemnica s drvenim tavanom. U skloništu može prenoćiti 12 osoba, a pogodno je za noćenje ukoliko se planira izlet na Sveto brdo ili na neki od najviših velebitskih vrhova. U blizini je izvor. Sklonište održava i o njemu vodi brigu Planinarsko društvo „Babulj“ iz Bibinja.

Planinarsko sklonište na Vlaškom gradu nalazi se na 1268 metara nadmorske visine te je udaljeno 1 sat hoda od Ivinih vodica i oko 4 sata od Planinarskog doma „Paklenica“. To je jednostavno sklonište koje je Planinarsko društvo „Paklenica“ sagradilo od lima. Može primiti do 10 osoba i pogodno je za noćenje kada je planiran izlet na Sveto brdo. Izvor u blizini skloništa nije stalan.⁹⁵

5.2.9. Ostali objekti turističke ponude Nacionalnog parka Paklenica

Osim penjačke i planinarske infrastrukture, Nacionalni park sadrži i druge objekte turističke ponude. Paklenički mlin, kakvih je u prvoj polovici 19. stoljeća na potoku Velika Paklenica sagrađeno sedam, otvoren je za posjetitelje tijekom sezone svakodnevno. Poučna staza

⁹⁴ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/ivine-vodice>

⁹⁵ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/vlaski-grad>

„Velika Paklenica" je najposjećenija staza Nacionalnog parka koja vodi kroz kanjon Velike Paklenice do Planinarskog doma, a opremljena je sa 10 poučnih ploča. Poučna staza „Paklarić" pruža panoramski pogled te posjet arheološkom lokalitetu, obrambenom objektu sagrađenom u kasnom srednjem vijeku.⁹⁶ Šumska kuća „Lugarnica" nalazi se na 400 metara nadmorske visine, uz potok Veliku Paklenicu te pruža jednostavne ugostiteljske usluge. Edukacijski centar i recepcija „Mala Paklenica" prikazuje važnost ptica grabljivica, sova i ponovnog uvođenja bjeloglavog supa u prirodu. Etno-kuća „Marasović" stara je kamena kuća koju je obnovila Javna ustanova Nacionalnog parka Paklenica. U njoj se nalazi mali etno-postav te prodavaonica suvenira sa konobom koja nudi tradicionalna jela. Prezentacijski centar ima namjenu prezentiranja prirodnih ljepota i educiranje posjetitelja koji se spremaju posjetiti Nacionalni park.

⁹⁶ Prema: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/poucne-staze>

6. Planinarenje u Hrvatskoj kao dio turističke potražnje

6.1. Trendovi (pregled sekundarnih podataka)

U Hrvatskoj provedena su malobrojna istraživanja i objavljeni malobrojni radovi koji obrađuju tematiku planinskog turizma ili aktivnostima u planinama općenito. Objavljeni znanstveni radovi ističu planinske destinacije kao vrijedan izvor rekreacije.⁹⁷

Institut za turizam 2014. godine provelo je istraživanje s ciljem indentifikacije tržišnog profila gostiju kao podloge za segmentaciju tržišta, utvrđivanje glavnih prednosti i slabosti turističke ponude, utvrđivanje obilježja potrošnje gostiju, te kontinuirano praćenje trendova domaće i inozemne potražnje. Istraživanje provedeno na 4035 ispitanika iz 16 zemalja pokazalo je da su dominantni obiteljski dolasci, slijede dolasci u pratnji partnera i prijatelja, a najmanje gostiju dolazi u Hrvatsku sami. Još uvijek je pasivan odmor primaran motiv dolaska, slijede zabava, nova iskustva, doživljaji i gastronomija, a upoznavanje prirodnih ljepota motiv je 20% gostiju. Element turističke ponude kojim su ispitanici ovog istraživanja izrazili najveće zadovoljstvo su ljepota prirode i krajolik.⁹⁸

Godine 2006. Institut za turizam provodi istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj. Ovo istraživanje je prvo takvo u Hrvatskoj s ciljem stjecanja pouzdanih informacija o turističkoj potražnji i potrošnji u nacionalnim parkovima i parkovima prirode koje bi trebale služiti kao smjernice pri kreiranju turističkih proizvoda, u promociji i unapređenju upravljanja zaštićenih područja. Istraživanje je pokazalo da su većina posjetitelja parkova inozemni turisti, posebno posjetitelji Nacionalnog parka Plitvička jezera i Nacionalnog parka Paklenica. Domaći posjetitelji najčešće posjećuju parkove u blizini svog mjesta stanovanja što se posebice odnosi na planinske nacionalne parkove Sjeverni Velebit i Paklenicu. Redoviti posjetitelji nacionalnih parkova su upravo posjetitelji planinskih nacionalnih parkova. Samo 13% posjetitelja je u ciljnom posjetu parkovima, većina posjetitelja parkova su turisti u tranzitu i stacionarna ljetna potražnja. Najveća potrošnja ostvaruje se u parkovima sa najvišom cijenom ulaznice i sa dobro razvijenom popratnom ponudom, u koje se ne ubrajaju hrvatski planinski nacionalni parkovi, već su to Nacionalni park Krka, Brijuni i

⁹⁷ Prema: Kuščer, Kir; Mihalič, Tanja. 2014. *Određivanje okoliša važnih za razvoj planinskih destinacija*. Acta turistica 26. 103.-130.

⁹⁸ Prema: Marušić, Zrinka; Čorak, Sanda; Sever, Ivan. 2015. *Tomas. ljeto 2014*. Institut za turizam. Zagreb. 5.

Plitvička jezera. Općenito, zadovoljstvo posjetitelja parkova je visoko, no nije su zadovoljni popratnim sadržajima, ponudom suvenira, dostupnošću informacija i sanitarnim čvorovima.⁹⁹

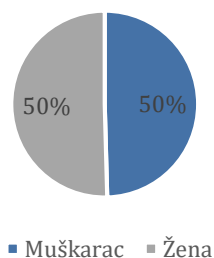
Kuščer i Mihalič proveli su istraživanje o važnim okolišima planinskih destinacija pri čemu su anketiranim predavačima, znanstvenicima, konzultantima i menadžerima s područja planinskog turizma predložena 54 elementa okoliša koje su ispitanici ocijenili prema njihovoj važnosti. Istraživanje je potvrdilo četiri od pet očekivanih faktora: tehnološki, socio-kulturni, prirodni, te politički i pravni. Ekonomski faktori su izostavljeni.

6.2. Istraživanje boravka i aktivnosti u prirodi, planinarenja i posjećenosti planinarskih odredišta

U svrhu dobivanja što boljeg uvida u strukturu turističke potražnje za planinarskim sadržajima provedeno je istraživanje. Anketirano je ukupno 323 ispitanika putem internetske ankete u razdoblju od dva mjeseca. Predmet istraživanja je boravak i aktivnosti u prirodi, posjećenost i zadovoljstvo posjetitelja planinarskih odredišta te njihova očekivanja spram ponude.

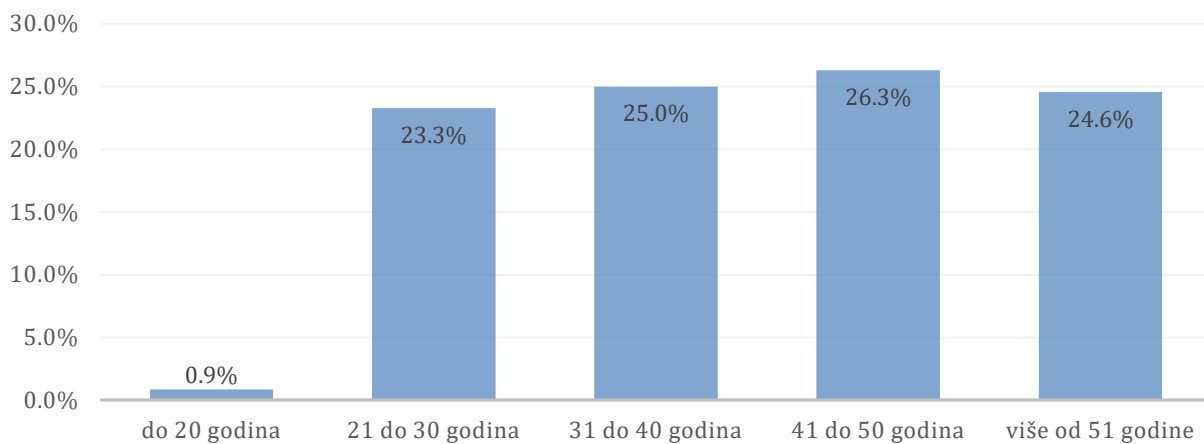
6.2.1. Rezultati istraživanja

Od ukupno 323 ispitanika, ispitano je 50,4% žena, odnosno 117 ispitanica, te 49,6% muškaraca, odnosno 115 ispitanika.

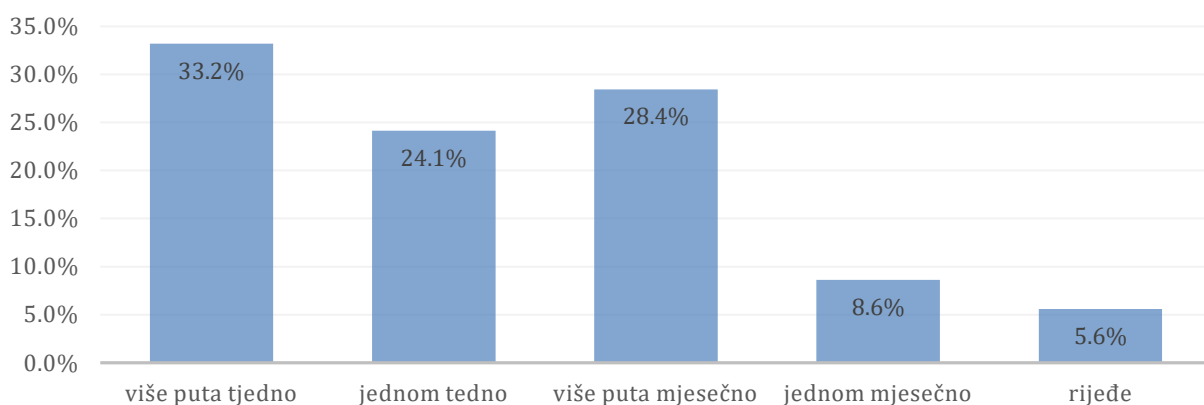
Slika 6.1. Spol ispitanika

⁹⁹ Prema: Marušić, Zrinka; Tomljenović, Renata. Tomas Nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006 – stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj. Institut za turizam. Zagreb. 2.-4.

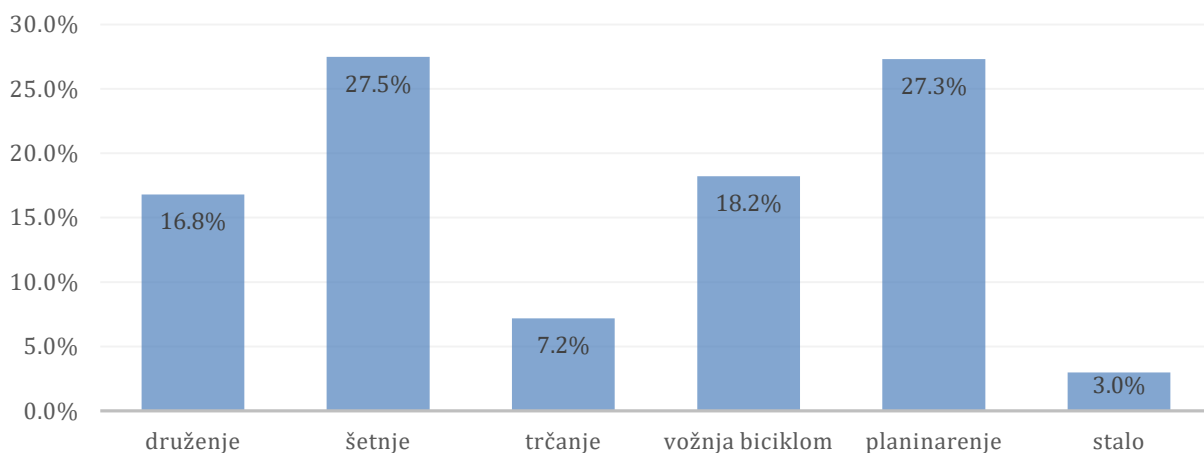
Slika 6.2. Dobna struktura ispitanika

Većina ispitanika boravi u prirodi više puta tjedno, dok najmanje njih boravi u prirodi jednom mjesečno ili rjeđe.

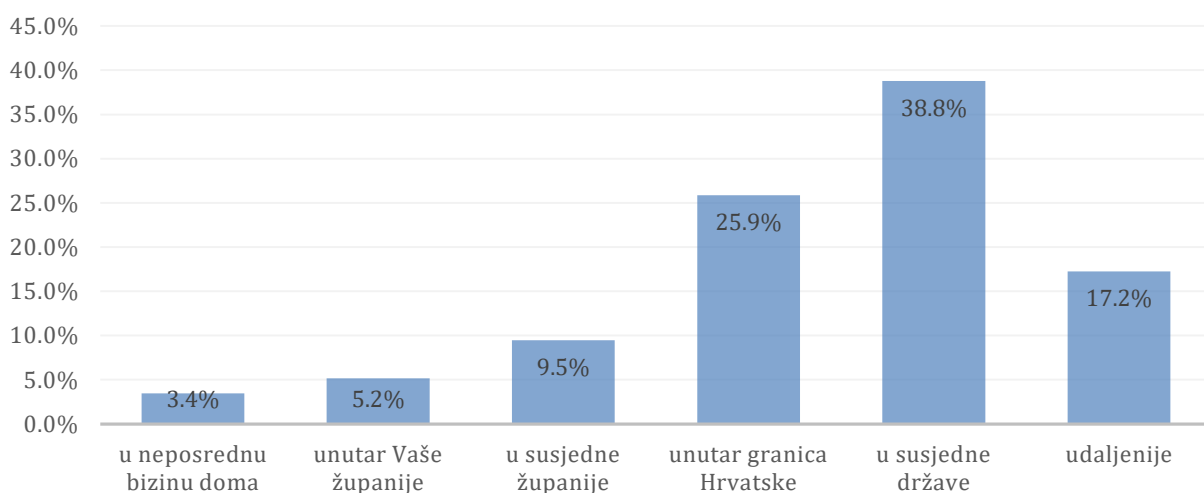
Slika 6.3. Učestalost boravka u prirodi

Najviše ispitanika bavi se aktivnostima šetnje i planinarenja u prirodi, dok najmanje ispitanika trči u prirodi.

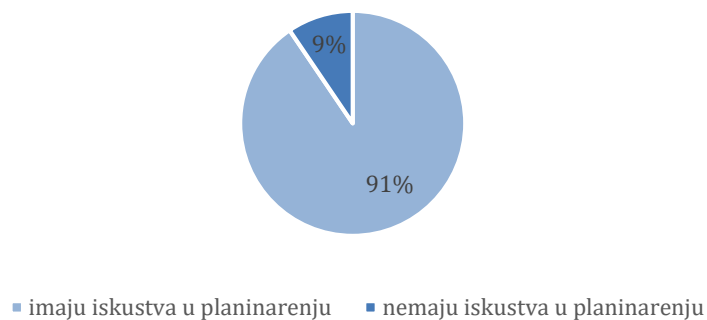
Slika 6.4. Aktivnosti u prirodi

Većina ispitanika spremna je putovati u susjedne države kako bi boravili u prirodi. Najmanje je onih koji pokazuju najmanju spremnost za putovanje za boravak u prirodi, odnosno onih koji su spremni putovati samo u neposrednu blizinu doma kako bi boravili u prirodi.

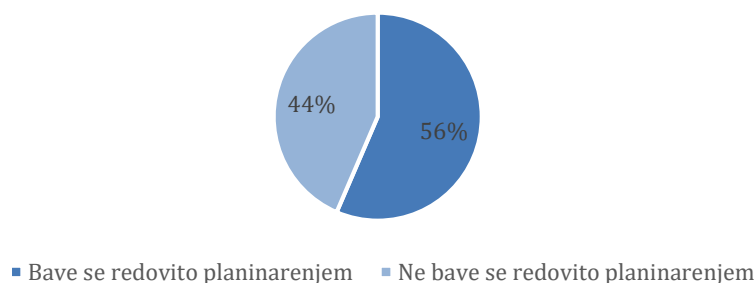
Slika 6.5. Koliko su daleko ispitanici spremni putovati za boravak u prirodi

Većina ispitanika ima iskustva u planinarenju, odnosno 91%, dok se 9% ispitanika nikada nije okušalo u planinarenju.

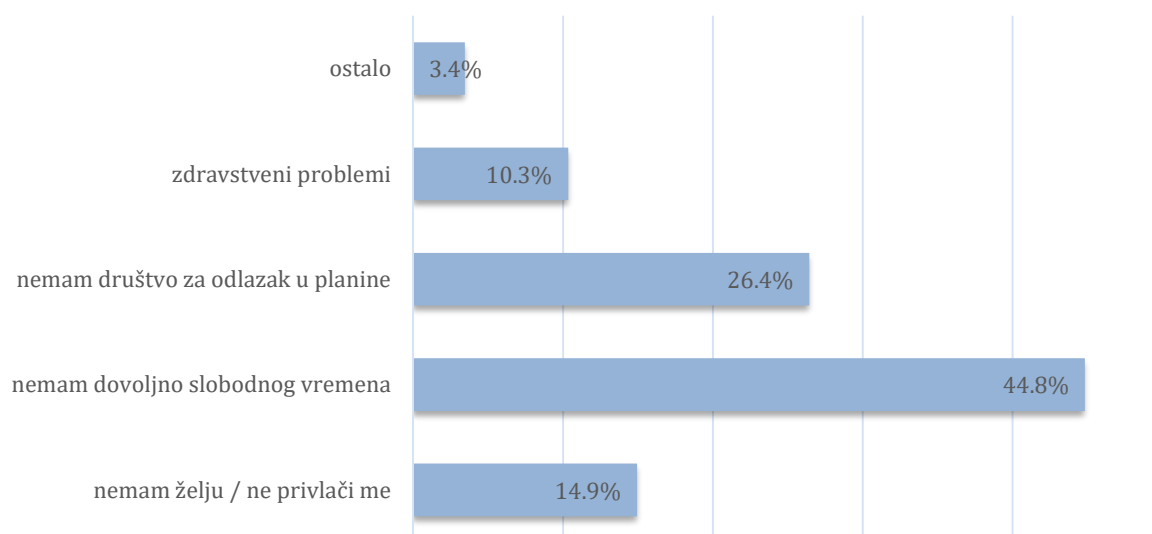
Slika 6.6. Iskustvo u planinarenju

56% ispitanika bavi se redovito planinarenjem, dok 44% ispitanika ne planinari.

Slika 6.7. Ispitanici koji se bave redovito planinarenjem

Nedostatak slobodnog vremena i društva vodeći su razlozi većine ispitanika koji ne odlaze u planine.

Slika 6.8. Razlozi iz kojih ispitanici ne odlaze u planine

Većina ispitanika (88 %) bi češće odlazila u planine kada bi bili u mogućnosti.

Slika 6.9. Ukoliko bi bili u mogućnosti, da li bi ispitanici češće odlazili u planine

Više od polovice ispitanika (52 %) izjasnilo se kako dodatna turistička ponuda u planinama ne bi predstavljala motiv za češći boravak u planinama.

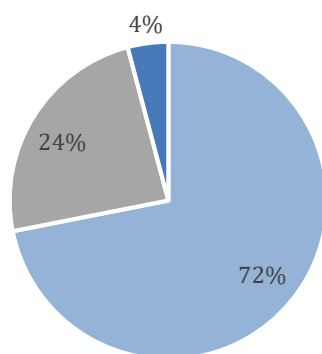

Slika 6.10. Da li bi ispitanike dodatna turistička ponuda u planinama dodatno potakla na boravak u planinama

Kao glavne razloge iz kojih ne odlaze na planinarske izlete, u otvorenom pitanju najistaknutiji odgovori su nedostatak slobodnog vremena, nedostatak društva motiviranog za odlazak u planine, nedostatak kvalitetne turističke ponude pri čemu ispitanici izdvajaju gastronomsku ponudu i događanja. Ističu da bi dodatna motivacija bila i bolja briga za vlastito zdravlje i bolja financijska situacija.

Većina ispitanika (72 %) može zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu kao dio njihovog godišnjeg odmora, mnogi (24 %) ističu da to mogu ukoliko bi se planinarska

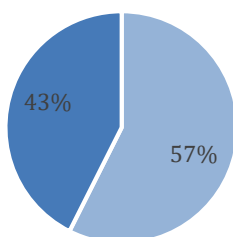
destinacija nalazila u neposrednoj blizini glavne destinacije u kojoj namjeravaju provesti godišnji odmor. Samo mali dio ispitanika (4 %) isključuje mogućnost da posjete neko planinarsko odredište kao dio aktivnosti na njihovom godišnjem odmoru.

- mogu zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu kao dio aktivnosti za vrijeme godišnjeg odmora
- mogu zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu ukoliko bi se planinarsko odredište nalazilo u neposrednoj blizini glavne destinacije u kojoj namjeravam provesti godišnji odmor
- nemogu zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu kao dio aktivnosti na godišnjem odmoru

Slika 6.11. Da li ispitanici mogu zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu kao dio njihovih aktivnosti za vrijeme godišnjeg odmora

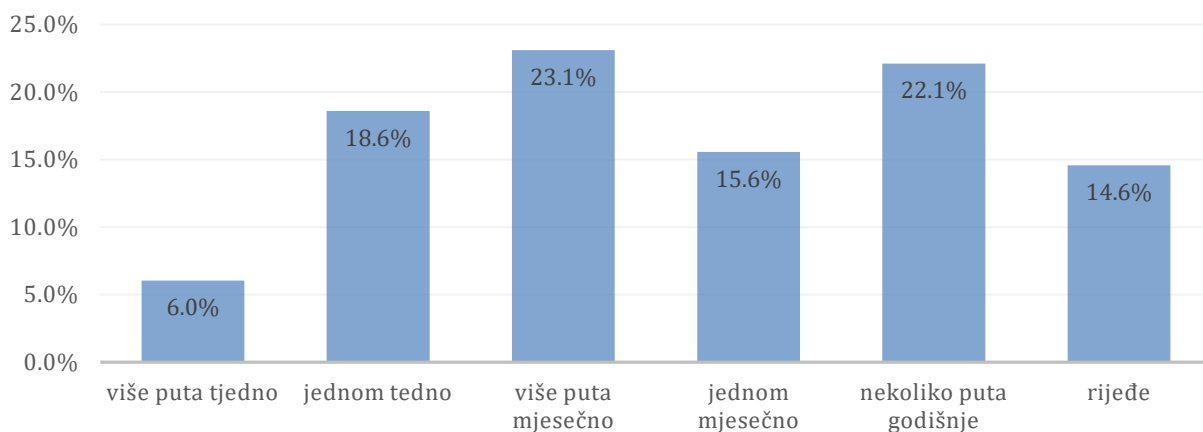
Većina ispitanika (57 %) koji se bave planinarstvom, članovi su neke planinarske udruge.

- članovi neke planinarske udruge
- nisu članovi neke planinarske udruge

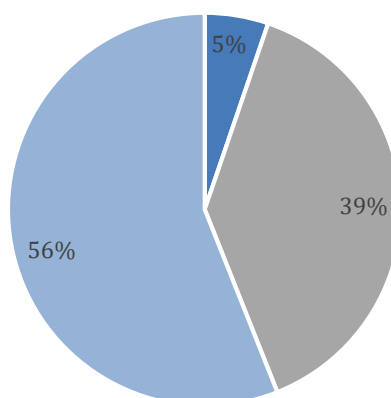
Slika 6.12. Članstvo planinarskih udruga ispitanika koji se bave planinarenjem

Većina ispitanika (23 %) koja se bavi planinarenjem odlazi na planinarske izlete više puta mjesečno.

Slika 6.13. Učestalost odlaska na izlete u planine ispitanika koji se bave planinarenjem

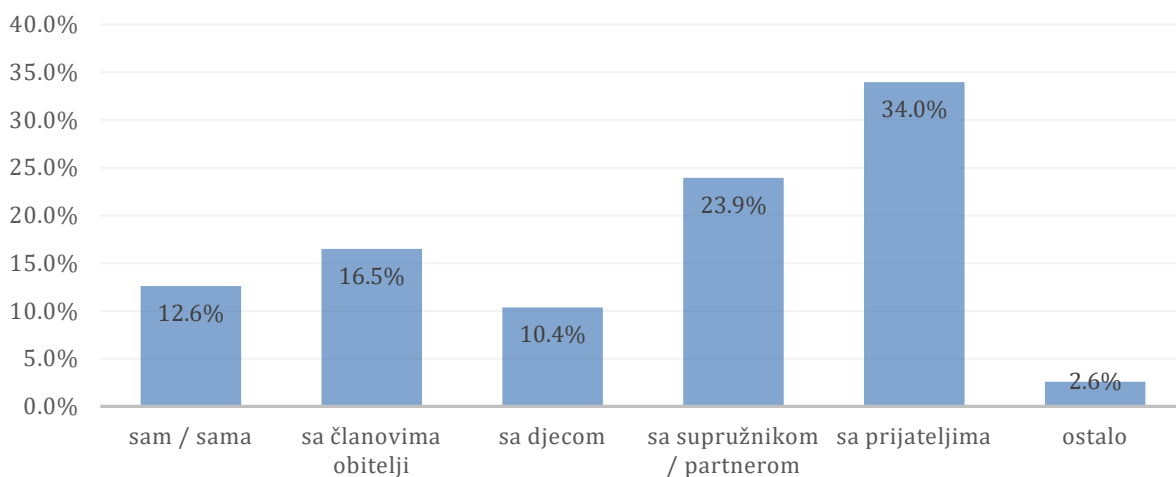
Ispitanici koji se bave planinarenjem najčešće odlaze i na organizirane izlete i na izlete u vlastitom aranžmanu, dok najmanje planinara odlazi isključivo na organizirane planinarske izlete.

- na izlet odlazim samo kada je organiziran (npr. sa planinarskim društvom)
- na planinarske izlete odlazim isključivo u vlastitoj organizaciji (izlet planiram sam / sama)
- oboje

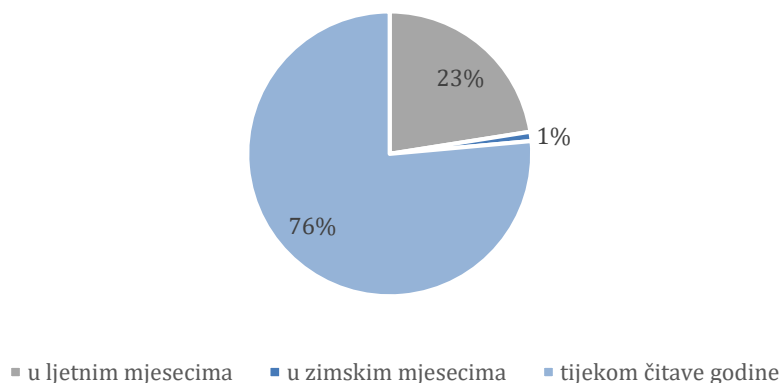
Slika 6.14. Način organiziranja planinarskog izleta ispitanika koji se bave planinarenjem

Najčešća pratnja ispitanika na planinarskom izletu su prijatelji (34 %), slijede ispitanici koji na planinarski izlet odlaze u pratnji supružnika ili partnera (24 %), najmanje ispitanika koji se bave planinarenjem u planine odlaze sami (13 %) ili sa djecom (10 %).

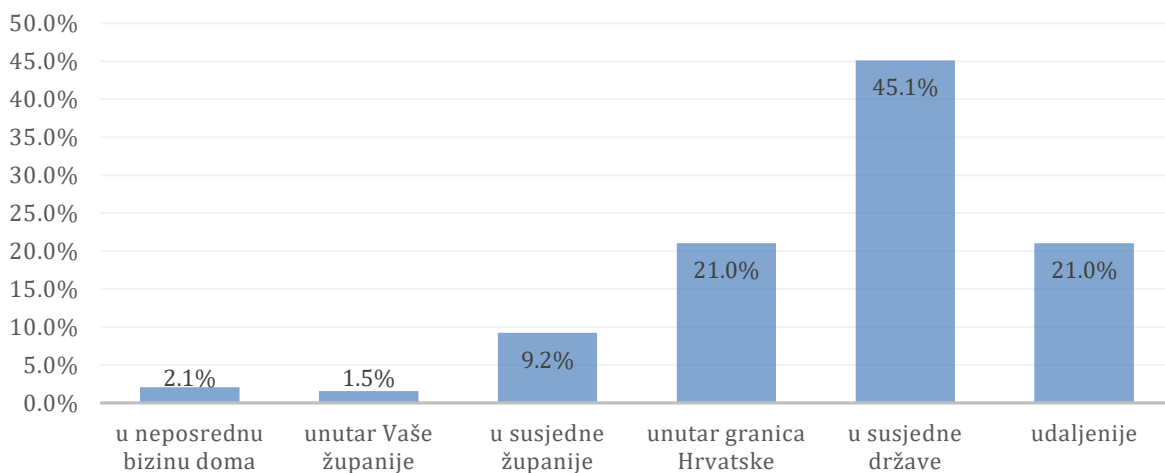

Slika 6.15. Prateća na planinarskom izletu

Većina ispitanika (76 %) koji planinare to čine tijekom čitave godine ili tijekom ljetnih mjeseci.

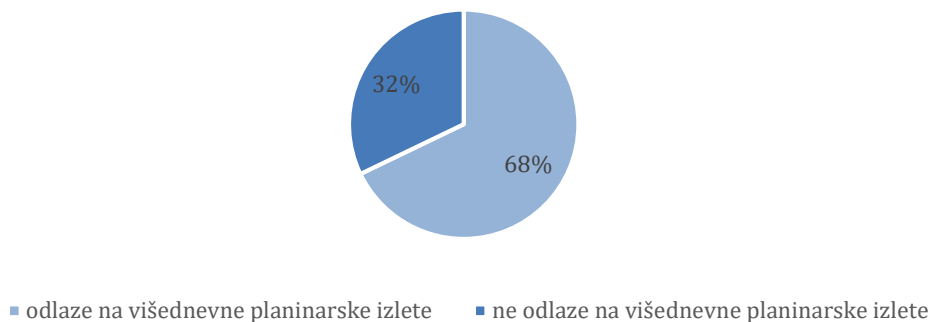

Slika 6.16. Godišnje doba u kojem ispitanici planinare

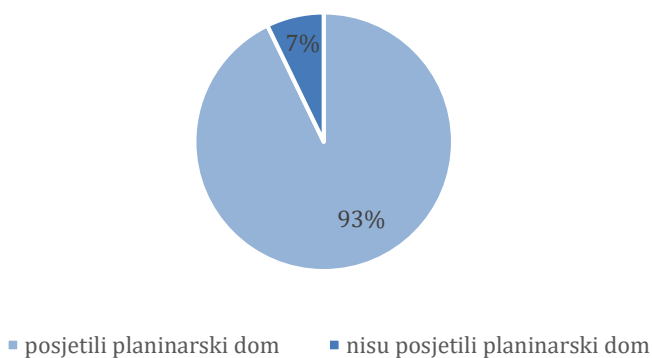
Slika 6.17. Koliko daleko su ispitanici koji se bave planinarenjem spremni putovati na planinarski izlet

Većina ispitanika (68 %) koji se bave planinarenjem odlazi na višednevne planinarske izlete.

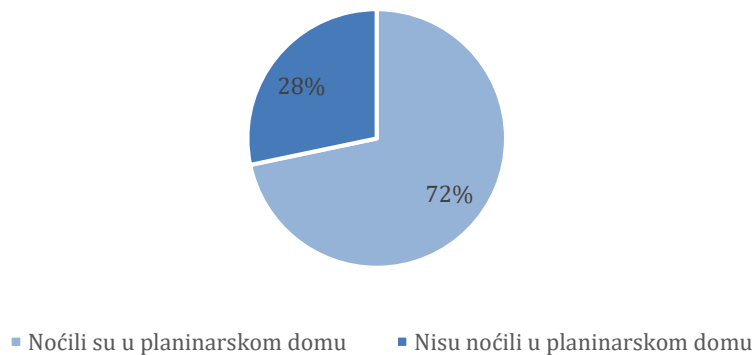
Slika 6.18. Odlazak na višednevne planinarske izlete

Većina ispitanika (93 %) koji se bave planinarenjem posjetili su neki planinarski dom.

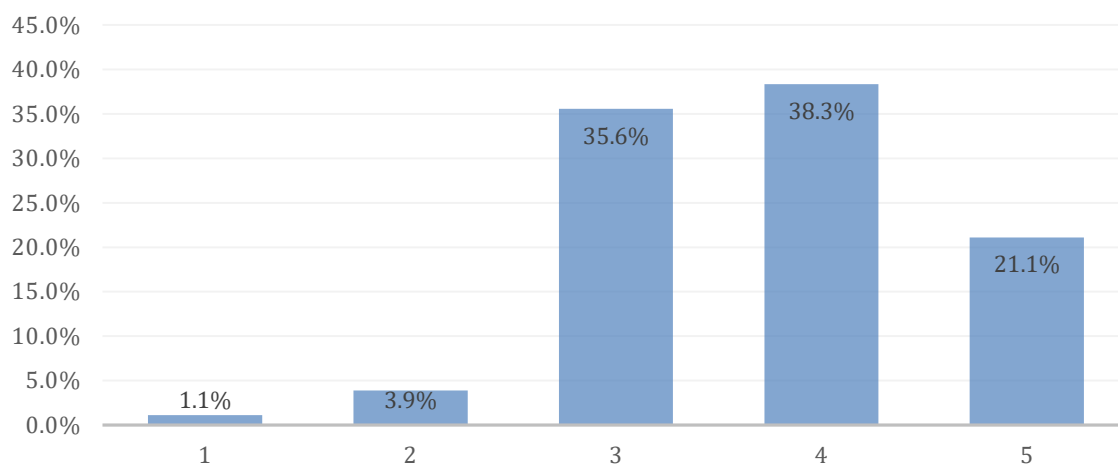
Slika 6.19. Ispitanici koji su posjetili planinarski dom

Većina ispitanika (72%) koji se bave planinarenjem noćili su u nekom planinarskom domu.

Slika 6.20. Noćenje u planinarskom domu

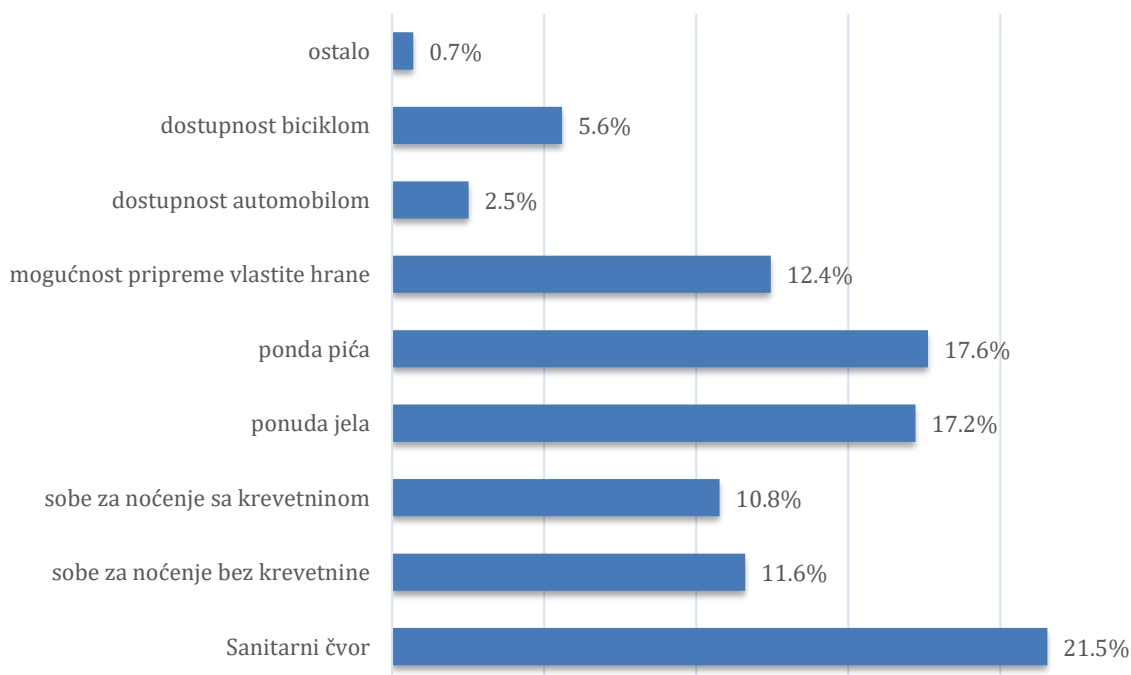
Većina ispitanika vrlo je zadovoljna (38%) ili je zadovoljna (36%) sa ponudom posjećenih planinarskih domova.

1 – nezadovoljstvo ponudom planinarskog doma, 5 – najviša ocjena zadovoljstva ponudom planinarskog doma

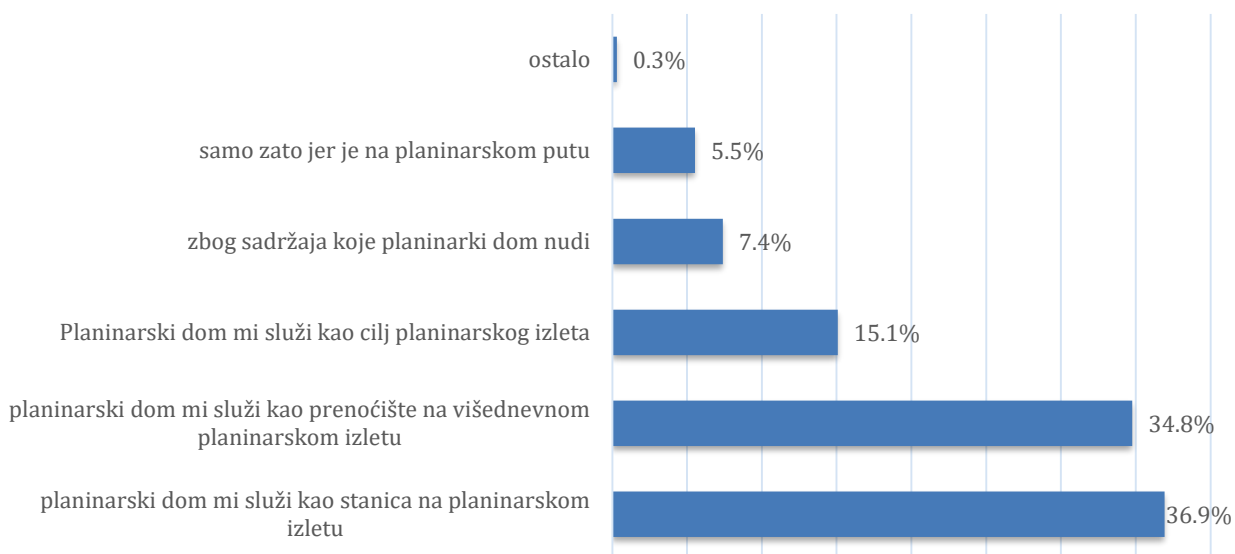
Slika 6.21. Zadovoljstvo planinarskim domom

Najčešći zahtjevi ponude planinarskih domova od strane ispitanika koji se bave planinarenjem su sanitarni čvor (22%), te ponuda hrane (17%) i pića (18%).

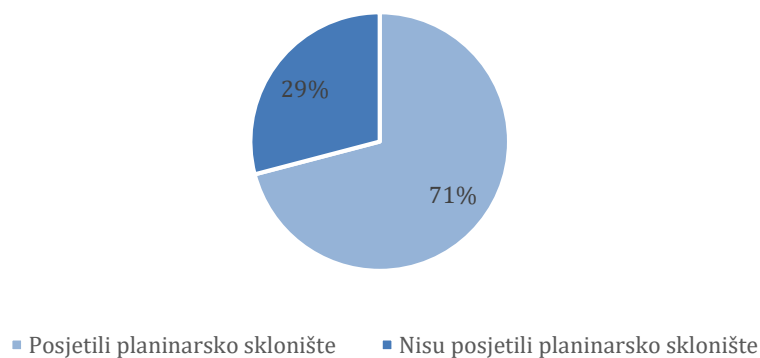
Slika 6.22. Želje i zahtjevi posjetitelja planinarskih domova

Ispitanici koji se bave planinarenjem planinarski dom najčešće koriste kao stanicu na planinarskom izletu (37%) ili prenočište na višednevnom planinarskom izletu (35%).

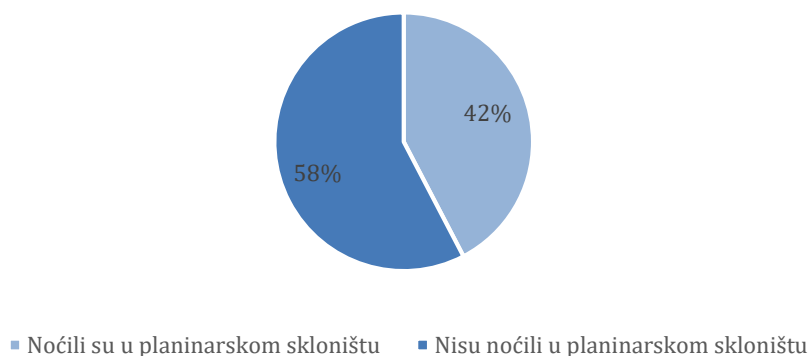
Slika 6.23. Razlozi posjeta planinarskog doma

Većina ispitanika (71%) koji se bave planinarenjem posjetili su neko planinarsko sklonište.

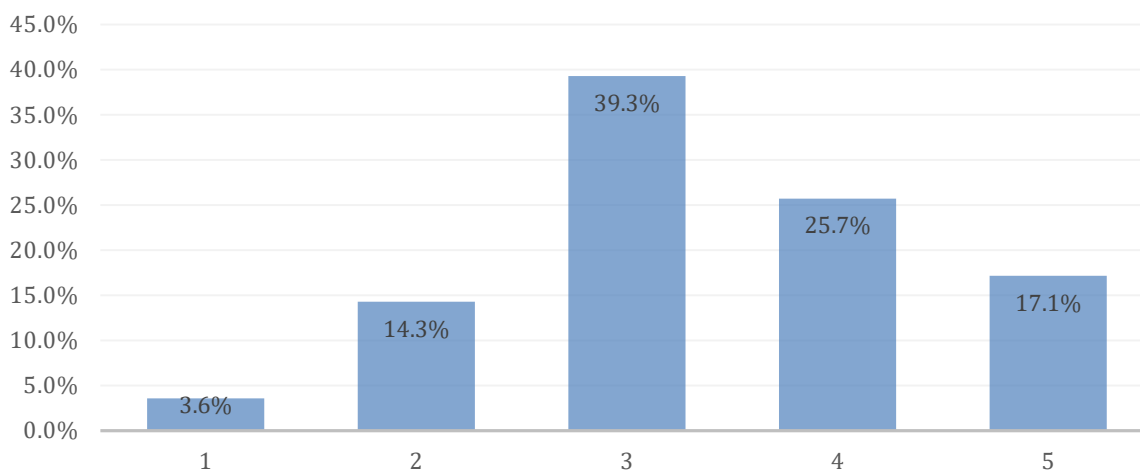
Slika 6.24. Posjećenost planinarskih skloništa od strane ispitanika koji se bave planinarenjem

Manji dio ispitanika (42%) koji planinare su noćili u nekom od planinarskih skloništa.

Slika 6.25. Noćenje u planinarskom skloništu

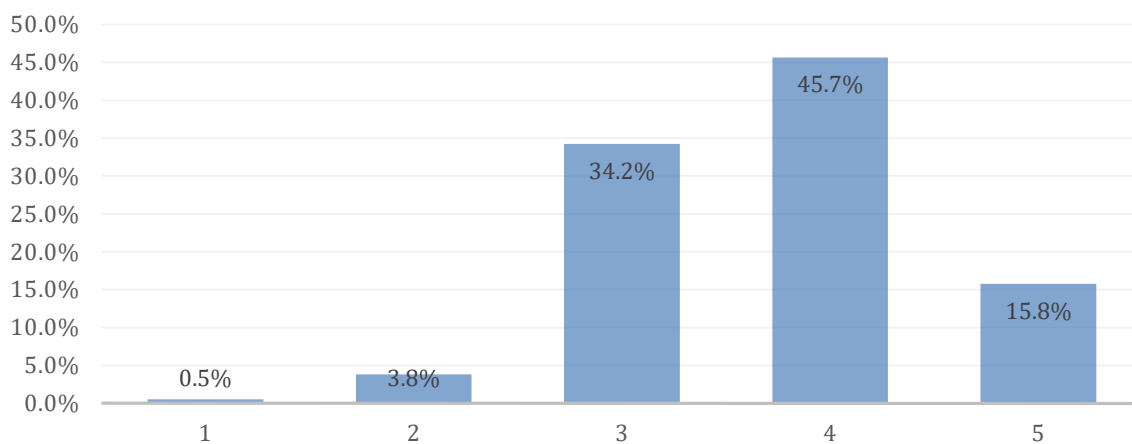
Većina ispitanika (39 %) koji se bave planinarenjem ocjenjuju svoje zadovoljstvo posjećenim planinarskim skloništem kao osrednje.

1 – nezadovoljstvo planinarskim skloništima, 5 – najveće zadovoljstvo planinarskim skloništima

Slika 6.26. Zadovoljstvo posjećenim planinarskim skloništima

Većina ispitanika (46%) koji se bave planinarenjem ocjenjuju uređenost hrvatskih planinarskih staza kao dobru ili vrlo dobru.

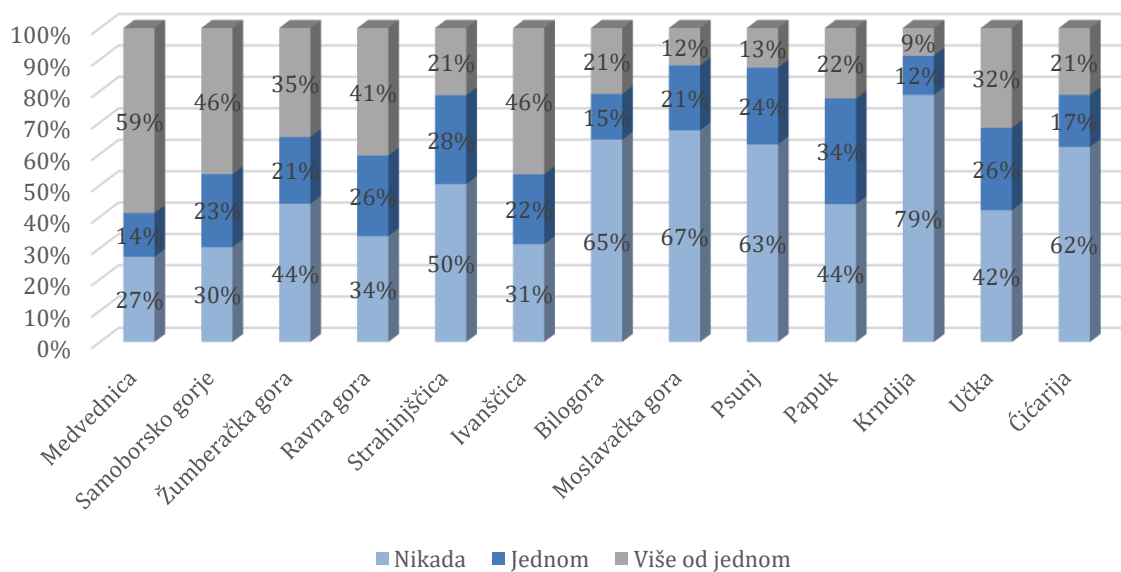
1 – nezadovoljstvo uređenosti planinarskih staza u Hrvatskoj, 5 – najveće zadovoljstvo uređenosti planinarskih staza u Hrvatskoj

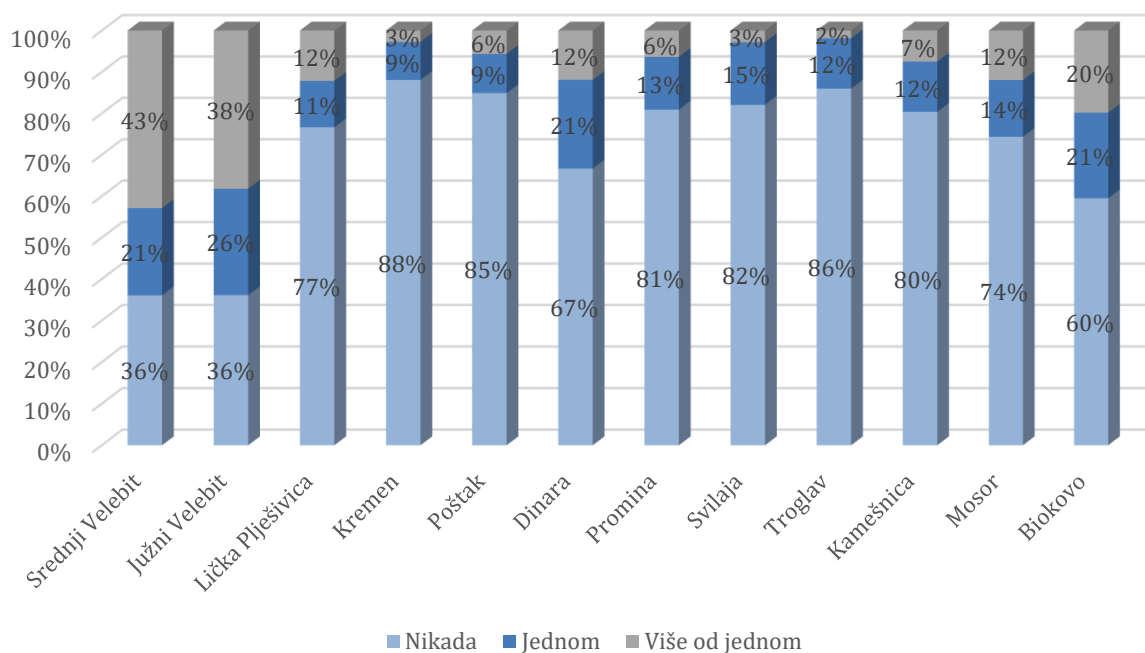
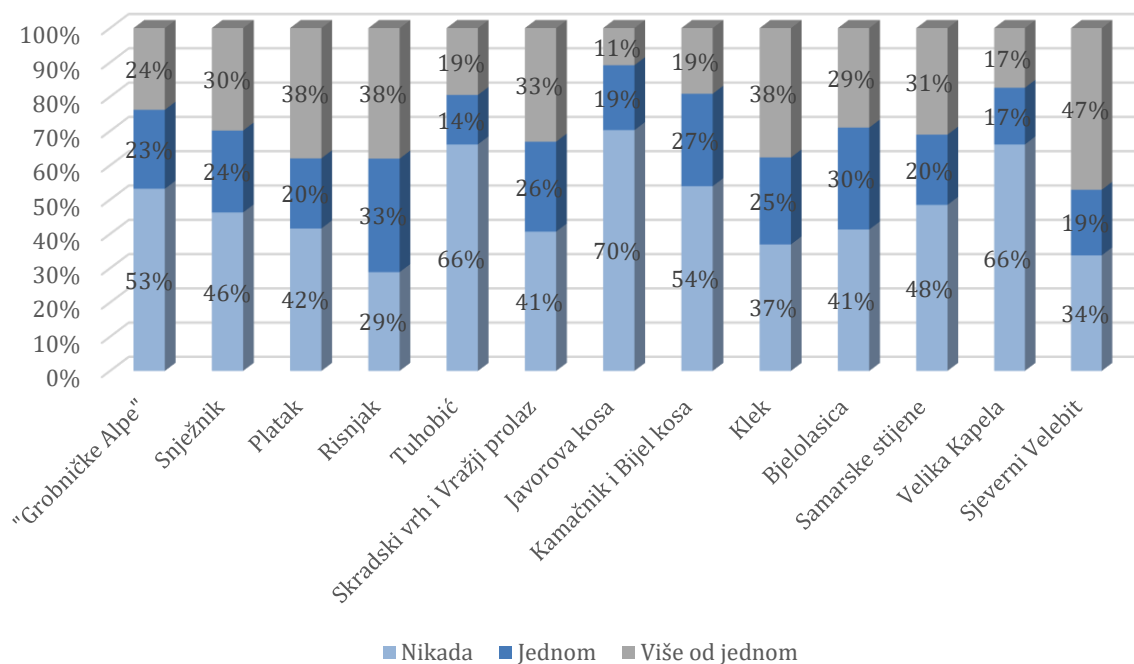
Slika 6.27. Ocjena uređenosti planinarskih staza u Hrvatskoj

Prema istraživanju, najposjećenije hrvatske planinarske destinacije su Medvednica koju je posjetilo 73 % ispitanika, Risnjak kojeg je posjetilo 71 % ispitanika, Samoborsko gorje 70 %, Ivanščica 69 %, te Klek 63 % ispitanika.

Prema učestalosti posjeta hrvatskih planinarskih destinacija, najčešće posjećena je Medvednica koju je 59 % ispitanika koji se bave planinarenjem posjetilo više od jednom, slijede Ivanščica i Sjeverni Velebit.

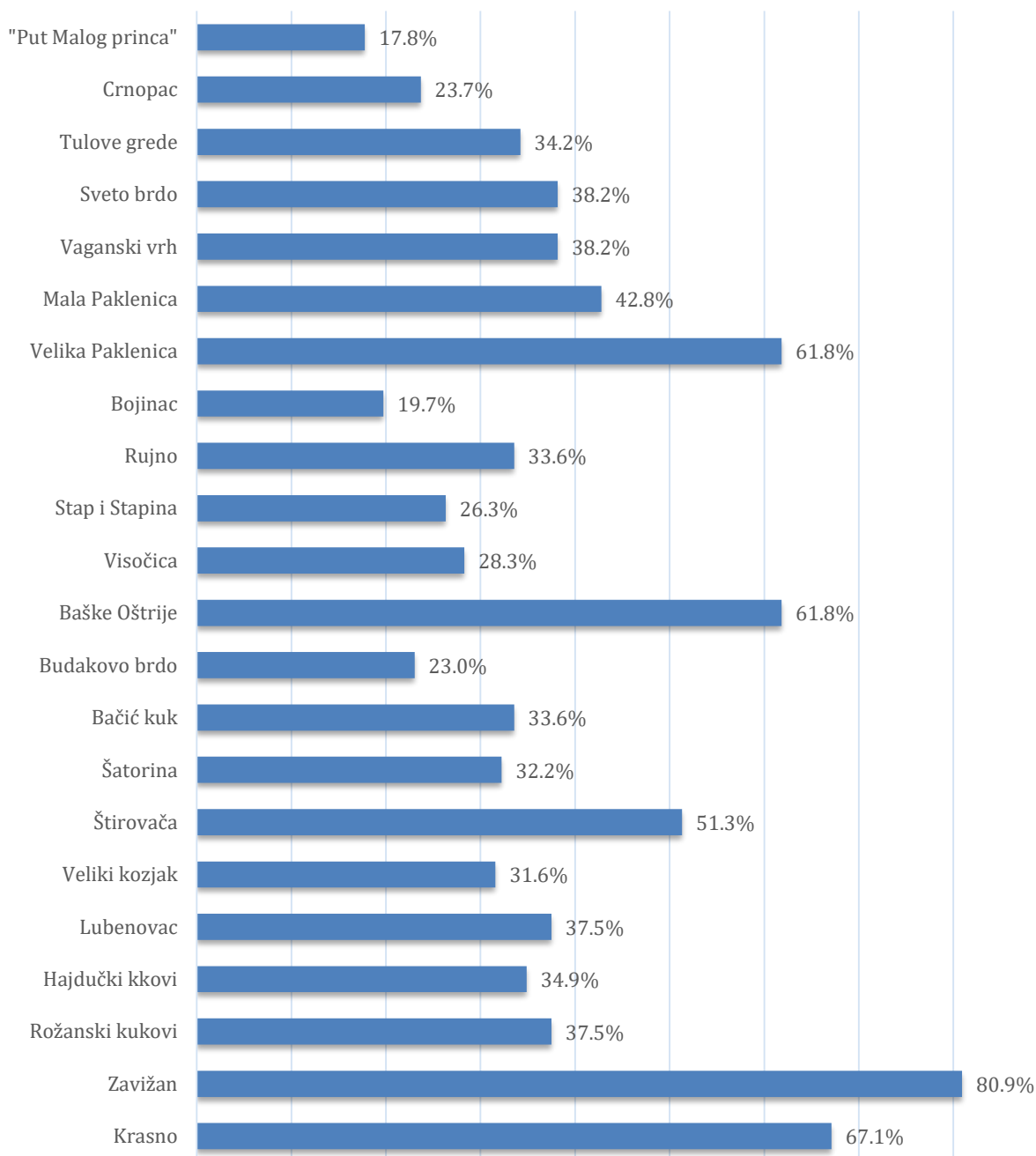
Najslabije posjećene planinarske destinacije su Kremen kojeg 88 % ispitanika koji se bave planinarenjem nikada nisu posjetili, slijede Troglav, Poštak, Svilaja, Promina i Kamešnica.

Slika 6.28. Posjećenost Hrvatskih planinarskih odredišta

Prema istraživanju, najposjećenija planinarska destinacija sa područja Velebita je Zavižan kojeg je posjetilo 81 % ispitanika koji su posjetili Velebit, slijede Krasno, Velika Paklenica, Baške Oštarije i Štirovača. Najslabije posjećena planinarska destinacija na području Velebita je „Put Malog Princa“ kojeg je posjetilo 18 % ispitanika koji su posjetili Velebit, slijede Bojinac, Budakovo brdo, Crnopac, te Stap i Stapina.

Slika 6.29. Posjećenost velebitskih planinarskih odredišta

Na otvoreno pitanje koje od svojih planinarskih izleta ispitanici mogu izdvojiti kao izlete koji su na njih najviše ostavili dojma, najčešće se izdvajaju izleti na područje Velebita, pri tome izdvojena su slijedeća odredišta: Premužićeva staza, Vaganski vrh, Mala Paklenica, Put Malog Princa, te NP Paklenica. Uz Velebit, ispitanici su izdvojili slijedeća odredišta: Risnjak, Sv. Ilija Rilić, Biokovo, Vihorski put od Samarskih do Bijelih stijena, Triglav i Grintovec u Sloveniji i Visoke ture u Austriji, te planinarska odredišta u Bugarskoj i Grčkoj.

6.2.2. Zaključak istraživanja

Istraživanje je pokazalo da većina ispitanika u prirodi boravi više puta tjedno, dok ih najmanje u prirodi boravi jednom mjesečno ili rjeđe. Kada borave u prirodi, njihove najčešće aktivnosti su šetnje ili planinarenje. Najviše ispitanika spremno je putovati u susjedne države kako bi boravili u prirodi, dok najmanje ispitanika nisu spremni putovati, odnosno spremni su boraviti u prirodi isključivo u neposrednoj blizini doma.

Većina ispitanika okušala se u planinarenju, a više od polovice (56%) planinarenjem se bavi redovito.

Vodeći razlozi iz kojih se ispitanici ne bave planinarenjem su nedostatak slobodnog vremena i društva, te nedostatak gastronomske ponude i događanja u planinama, a većina bi češće odlazila u planine kada bi za to bili u mogućnosti.

Većina ispitanika koji se ne bave aktivno planinarenjem, posjet nekoj planinarskoj destinaciji moguća je opcija aktivnosti za vrijeme godišnjeg odmora, dok mnogi ističu da je to opcija jedino u slučaju da se planinarska destinacija nalazi u neposrednoj blizini destinacije u kojoj provode godišnji odmor. Mali dio ispitanika (4%) isključuje mogućnost posjeta neke planinarske destinacije za vrijeme njihovog godišnjeg odmora.

Ispitanici koji se bave planinarenjem, većinom su članovi neke planinarske udruge, a na planinarske izlete odlaze više puta mjesečno u vlastitom aranžmanu ili organizirano.

U pratnji ispitanika koji se bave planinarenjem na izletima su najčešće prijatelji, supružnici ili partneri, a najmanje njih na izlete odlaze sami ili u pratnji djece.

Na planinarske izlete ispitanici koji se bave planinarenjem odlaze tijekom čitave godine ili tijekom ljetne sezone. Većina ispitanika koji se bave planinarenjem odlazi na višednevne planinarske izlete, slijedom toga, većina ih je posjetila neki planinarski dom ili planinarsko sklonište.

Ispitanici češće noće u planinarskim domovima nego u planinarskim skloništima. Zadovoljstvo posjećenim planinarskim domovima najčešće je srdnje ili vrlo dobro, a najčešći zahtjevi od ponude planinarskih domova su sanitarni čvor, ponuda pića i ponuda jela. Planinarske domove ispitanici posjećuju kao stanicu na planinarskom izletu i kao prenoćište na višednevnom planinarskom izletu.

Iako je većina ispitanika koji se bave planinarenjem posjetila neko planinarsko sklonište, rijetki su u njima noćili, a zadovoljstvo posjećenim planinarskim skloništima ocjenjuju osrednjim.

Uređenost planinarskih staza u Hrvatskoj ispitanici koji se bave planinarenjem ocjenjuju kao osrednju ili vrlo dobru.

Najposjećenija planinarska odredišta u Hrvatskoj su ona najbliža većim gradovima poput Medvednice i Ivanšćice, te nacionalni parkovi Risnjak i Sjeverni Velebit. Također je i upravo tih destinacija najveća vjernost posjetitelja koji ih redovito posjećuju. Najslabije posjećene planinarske destinacije u Hrvatskoj su planine i brda Slavonije i Like.

Istraživanjem su izdvojena i najposjećenije velebitske destinacije: Zavižan, Krasno, Velika Paklenica, Baške oštarije i Štirovača, dok su najmanje posjećene velebitske planinarske destinacije Put Malog Princa, Bojinac, Budakovo brdo, te Stap i Stapina.

7. Zaključak

Turizam kao fenomen u svom modernom obliku kroz dvjestotinjak godina svog postojanja prošao je kroz mnoge promjene uzrokovane brojnim čimbenicima utjecaja na njegovu ponudu i potražnju. Tako se zbog raznih pozitivnih i negativnih čimbenika utjecaja na turizam 1990-ih godina javlja alternativna protuteža masovnom turizmu zasnovanom na tri elementa: suncu, moru i pijesku. Ove nove forme turizma odgovaraju na specifične motive turista te tako formiraju uže ciljne skupine.

Kako se svijest o zdravlju i važnosti tjelesne aktivnosti povećava, tako raste i potreba za aktivnim odmorom te se javlja niz selektivnih oblika turizma zasnovani na sportskim i rekreativnim aktivnostima. Takvi oblici turizma donose indirektnu korist poput produženja turističke sezone i ublažavanje sezonskog karaktera, povećanje izvanpansionske potrošnje i unapređenje turističke ponude.

Motivi i potrebe sportsko-rekreativnog karaktera mogu biti zadovoljeni selektivnim oblicima turizma zasnovanim na atrakcijama poput parkova prirode, nacionalnih parkova i očuvane prirode općenito. Planine kao primarna turistička ponuda, a planinarski objekti kao sekundarna turistička ponuda, sadrže veliku privlačnu snagu za razne segmente turističke potražnje, a Hrvatska obiluje takvim atrakcijama koje mogu nuditi razne aktivnosti poput šetnja i planinarenja, ili ekstremnijih poput speleologije, padobranstva, alpinizma, penjanja i sl.

Provedeno istraživanje pokazalo je da su upravo šetnje i planinarenje najčešće aktivnosti u prirodi kojima se bave ispitanici i to najčešće redovito. Također ispitanici takve aktivnosti rado uključuju u aktivnosti tokom svog godišnjeg odmora. Većina ispitanika koji se smatraju planinarima članovi su neke planinarske udruge, a na izlete odlaze organizirano i u vlastitom aranžmanu. Činjenica da većina ispitanih planinari tijekom čitave godine, potvrđuje činjenicu da selektivni oblici turizma produljuju turističku sezonu i ublažuju sezonski karakter turizma.

Kako većina ispitanika odlazi na višednevne planinarske izlete te su noćili u nekom od planinarskih domova i/ili planinarskih skloništa, opravdana je brojnost planinarskih objekata u Hrvatskoj. Naime, hrvatsko organizirano planinarstvo ima tradiciju od gotovo 150 godina, slijedom toga planinarska infrastruktura obuhvaća mnoge planinarske objekte do kojih vode deseci tisuća kilometara planinarskih staza različite uređenosti i zahtjevnosti.

Kako većini ispitanika planinarski domovi i skloništa služe kao stanica ili prenoćište na planinarskom izletu, a ne cilj planinarskog izleta, njihovi zahtjevi povezani s širinom i kvalitetom ugostiteljske ponude nisu visoki. Unatoč tome, za njihovo se opremanje i poslovanje često ne ulaže ni dovoljno truda ni sredstava. Ovakvo je stanje rezultat nedovoljne svijesti njihovog potencijala kao dijela turističke ponude nekog područja, ali je i rezultat neučinkovite

organizacije planinarskih društva koja njima upravljaju i nedostatka za to potrebnih financijskih sredstava. Uz navedeno, promocija planinarskih objekata gotovo da ne postoji.

Podizanju kvalitete ponude planinarskih domova pridonosi model zakupa ili podzakupa planinarskih domova od strane ugostiteljskih poduzeća (kako je prikazano u primjeru planinarskog doma na Kalniku) pri čemu je potrebno da planinarske udruge, pod čijim je upravljanjem planinarski dom, kao zakupodavac jasno definira uvjete zakupa kojima će biti zajamčene povlastice planinara, te koje daju sigurnost i zaštitu od gubitka planinarskog karaktera objekta.

Najposjećenija planinarska odredišta u Hrvatskoj su ona najbliža većim gradovima poput Medvednice i Ivanščice, te planinski nacionalni parkovi u blizini mora Risnjak i Sjeverni Velebit. Također je i upravo tih destinacija najveća vjernost posjetitelja koji ih redovito posjećuju. Najslabije posjećene planinarske destinacije u Hrvatskoj su planine i brda Slavonije i Like.

8. Literatura (stil – Naslov 1)

Knjige:

1. Bartoluci, Mato. Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Zagreb. 2013.
2. Bartoluci, Mato i dr. Turizam i sport – razvojni aspekti. Zagreb. 2007.
3. Čaplar, Alan. Planinarski udžbenik. Zagreb. 2012.
4. Čaplar, Alan. Planinarski vodič po Hrvatskoj. Zagreb. 2011.
5. Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato. Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav. Zagreb. 2011.
6. Čujić, Boris. Paklenica - penjački vodič. Zagreb. 2001.
7. Hrestak, Siniša; Janković, Dinko. Sportsko penjanje. Zagreb. 15. 2008.
8. Kuščer, Kir; Mihalič, Tanja. Određivanje okoliša važnih za razvoj planinskih destinacija. Acta turistica 26. 2006.
9. Marušić, Zrinka; Čorak, Sanda; Sever, Ivan. Tomas. ljeta 2014. Zagreb. 2015.
10. Marušić, Zrinka; Tomljenović, Renata. Tomas Nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006 – stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj. Zagreb.
11. Poljak, Željko. Hrvatske planine. Zagreb. 1996.
12. Poljak, Željko; Čaplar, Alan. Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika. Zagreb. 2014.
13. UNWTO. Tourism Highlights, Edition 2015. Madrid. 2015.

Zakoni, pravilnici i statuti:

1. Pravilnik o upravljanju i poslovanju planinarskim objektima. 2001. Hrvatski planinarski savez. Zagreb.
2. Statut Hrvatskog planinarskog saveza. 2015. Skupština Hrvatskog planinarskog saveza. Zagreb.
3. NN 79/06, 110/15. Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja. 2006. Hrvatski sabor. Zagreb.

Internetski izvori:

1. <http://www.hps.hr/vijesti/461/planinarske-kuce-na-prostoru-balkana/>, dostupno 04.06.2016.

2. <http://www.croatia.eu/article.php?id=13&lang=1>, dostupno 04.06.2016.
3. <http://www.pldom-kalnik.hr/>, dostupno 17.10.2016.
4. http://www.pdkalnik.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=31, dostupno 17.10.2016.
5. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/o-parku>, dostupno 25.10.2016.
6. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/reljefno-geoloske-osobitosti>, dostupno 25.10.2016.
7. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/biljni-svijet>, dostupno 25.10.2016.
8. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/kulturna-bastina>, dostupno 25.10.2016.
9. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarske-staze>, dostupno 25.10.2016.
10. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/struge>, dostupno 25.10.2016.
11. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/ivine-vodice>, dostupno 25.10.2016.
12. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/planinarska-sklonista/vlaski-grad>, dostupno 25.10.2016.
13. <http://www.np-paklenica.hr/index.php/planinarenje/poucne-staze>, dostupno 25.10.2016.

Popis slika

Slika 2.1. Vrste turizma prema odabranim kriterijima	4
Slika 2.2. Čimbenici utjecaja na turističku potražnju	8
Slika 2.3. Čimbenici utjecaja na turističku ponudu	10
Slika 2.4. Odnos turističkih agencija i turoperatera	11
Slika 2.5. Međunarodni turistički dolasci prema regijama 1990. – 2013. godine	14
Slika 2.6. Potrošnja glavnih emitivnih zemalja u 2012. i 2013. godini	15
Slika 4.1. Zemljovid Dinarida	32
Slika 4.2. Parkovi prirode, strogi rezervati i nacionalni parkovi u Hrvatskoj	35
Slika 4.3. Planinarske kuće na Balkanu	40
Slika 4.4. Znak Hrvatskog planinarskog saveza	44
Slika 4.5. Znak Vodičke službe Hrvatsko g planinarskog saveza	45
Slika 4.6. Članska iskaznica Hrvatskog planinarskog saveza	46
Slika 4.7. Zaštitni znak Hrvatske gorske službe spašavanja	49
Slika 5.1. Pogled na ruševine Velikog Kalnika s terase planinarskog doma „Kalnik“	51
Slika 5.2. Planinarski dom „Kalnik“	52
Slika 5.3. Natpisna ploča uz Poučnu stazu „Kalnik“	54
Slika 5.4. Teško prohodan teren kanjona Male Paklenice	56
Slika 5.5. Vaganski vrh	57
Slika 5.6. Planinarenje u Nacionalnome parku Paklenica, put prema Vaganskom vrhu	59
Slika 5.7. Penjanje stijenama Velike Paklenice	60
Slika 5.8. Planinarski dom „Paklenica“	61
Slika 5.9. Planinarsko sklonište na Strugama	63
Slika 6.1. Spol ispitanika	66
Slika 6.2. Dobna struktura ispitanika	67
Slika 6.3. Učestalost boravka u prirodi	67

Slika 6.4. Aktivnosti u prirodi	68
Slika 6.5. Koliko su daleko spremni ispitanici putovati za boravak u prirodi	68
Slika 6.6. Iskustvo u planinarenju	69
Slika 6.7. Ispitanici koji se bave redovito planinarenjem	69
Slika 6.8. Razlozi iz kojih ispitanici ne odlaze u planine	69
Slika 6.9. Ukoliko bi bili u mogućnosti, da li bi ispitanici češće odlazili u planine	70
Slika 6.10. Da li bi ispitanike dodatna turistička ponuda u planinama potakla na boravak u prirodi	70
Slika 6.11. Da li ispitanici mogu zamisliti posjet nekom planinarskom odredištu kao dio njihovih aktivnosti za vrijeme godišnjeg odmora	71
Slika 6.12. Članstvo planinarskih udruga ispitanika koji se bave planinarenjem	71
Slika 6.13. Učestalost odlaska na izlete u planine ispitanika koji se bave planinarenjem	72
Slika 6.14. Način organiziranja planinarskog izleta ispitanika koji se bave planinarenjem	72
Slika 6.15. Pratlja na planinarskom izletu	73
Slika 6.16. Godišnje doba u kojem ispitanici planinare	73
Slika 6.17. Koliko daleko su ispitanici koji se bave planinarenjem spremni putovati na planinarski izlet	73
Slika 6.18. Odlazak na višednevne izlete	74
Slika 6.19. Ispitanici koji su posjetili planinarski dom	74
Slika 6.20. Noćenje u planinarskom domu	74
Slika 6.21. Zadovoljstvo planinarskim domom	75
Slika 6.22. Želje i zahtjevi posjetitelja planinarskih domova	75
Slika 6.23. Razlozi posjeta planinarskog doma	76
Slika 6.24. Posjećenost planinarskih skloništa od strane ispitanika koji se bave planinarenjem ..	76
Slika 6.25. Noćenje u planinarski skloništima	77

Slika 6.26. Zadovoljstvo posjećenim planinarskim skloništima	77
Slika 6.27. Ocjena uređenosti planinarskih staza u Hrvatskoj	78
Slika 6.28. Posjećenost hrvatskih planinarskih odredišta	78 - 79
Slika 6.29. Posjećenost velebitskih planinarskih odredišta	80

Popis tablica

Tablica 2.1. Oblici suvremenog turizma	3
Tablica 2.2. Vrste selektivnih oblika turizma	4
Tablica 2.3. Glavni kvantitativni trendovi na svjetskom turističkom tržištu	13
Tablica 2.4. Prirodni turistički resursi	17
Tablica 2.5. Društveni turistički resursi	17
Tablica 2.6. Tipovi atrakcija u Hrvatskoj prema sadržajima i mogućnostima aktivnog odmora u različitim uvjetima i s različitim ciljevima	22

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Helena Jakupak pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada pod naslovom *Planinarenje u Hrvatskoj kao sadržaj turističke ponude i potražnje: mogućnosti i perspektive* te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Studentica:

(Helena Jakupak)

Helena Jakupak

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Helena Jakupak neopozivo izjavljujem da sam suglasna s javnom objavom diplomskog rada pod *Planinarenje u Hrvatskoj kao sadržaj turističke ponude i potražnje: mogućnosti i perspektive* čija sam autorica.

Studentica:

(Helena Jakupak)

Helena Jakupak

(vlastoručni potpis)